

Tussen kwetsbaarheid en hoop: Overgave als religieuze copingstijl

---

Een Praktisch-Theologische verkenning van de religieuze copingstijl overgave

Naam: Janine Lemans – Schreuders
Studentennummer: 84433
Vak: MCMW18 - Afstudeertraject
Onderwijsinstelling: Theologische Universiteit Utrecht
Opleiding: Master Church and Mission in the West
Begeleider/ eerste beoordelaar: Egbert Brink, ThD
Plaats en datum: Vriezenveen, 30 december 2025
Aantal woorden (excl. voorblad, inhoudsopgave, literatuurlijst en bijlagen): 30692

WOORD VOORAF

Deze scriptie is geschreven in het kader van de master *Church and Mission in the West* aan de Theologische Universiteit Utrecht. Hoewel deze scriptie formeel voortkomt uit een academische opdracht, was vanaf het begin duidelijk dat het thema overgave niet uitsluitend wetenschappelijk te benaderen is, maar verbonden is met existentiële vragen rondom godsbeeld, levenshouding, vertrouwen, kwetsbaarheid en hoop.

Het onderzoek naar de religieuze copingstijl *overgave* bood niet alleen inzicht in de manier waarop mensen omgaan met lijden en existentiële crises, maar liet mij zien hoe vertrouwen en loslaten binnen een pastorale context betekenis krijgen. Het schrijven van deze scriptie betekende voor mij het zoeken naar taal voor een ervaring van *overgave* die voor sommige mensen vaak zo vanzelfsprekend lijkt en voor anderen juist een (soms onbewuste) worsteling met de situatie, zichzelf en/of God vormt. In hun verhalen kwamen de theoretische concepten over religieuze coping (overgave), theologische visies op overgave en bijbels-theologische reflectie hierop samen in de concrete geloofspraktijk.

Deze onderzoeksperiode heeft mij geleerd om op een meer evenwichtige manier de stemmen uit de godsdienstpsychologie en theologie in kaart te brengen en (nog) beter te luisteren naar de gelaagdheid in menselijke verhalen. Ik heb opnieuw ontdekt hoe overgave ruimte kan scheppen voor een hoopvolle ervaring van zin in een tijd die vaak wordt gekenmerkt door controle en zelfbeschikking.

Deze scriptie had echter nooit tot stand kunnen komen zonder de steun en betrokkenheid van velen. Dankbaarheid is op zijn plaats voor mijn begeleider Egbert Brink, voor zijn kritische feedback, het meedenken, de leerzame gesprekken en het vertrouwen in het proces van mijn onderzoek. Daarnaast dank ik Dr. Margreet de Vries, mijn tweede beoordelaar, voor haar zorgvuldige en deskundige feedback, waarin haar expertise als psychiater en theoloog duidelijk naar voren kwam. Zij is gespecialiseerd in de relatie tussen religie/geloven en geestelijke gezondheidszorg. In haar publicaties richt zij zich op de vraag hoe geloof en religie op een zinvolle manier kunnen worden betrokken in de hulpverlening en welke conceptuele kaders daarvoor geschikt zijn.

Ook bedank ik mijn gesprekspartners die hun persoonlijke ervaringen rondom overgave met mij hebben gedeeld; ik heb genoten van de uurtjes 'bomen'. Een bijzonder woord van dank gaat uit naar de zeven respondenten en Anna Wong-Mcdonald die tijd hebben vrijgemaakt om een bijdrage te leveren aan dit onderzoek. In de laatste plaats wil ik mijn familie, vrienden en medestudenten danken voor hun geduld en steun, en in het bijzonder mijn man Bram die mij alle studiejaren de tijd en ruimte heeft gegeven.

Tot slot markeert deze scriptie niet alleen de afronding van mijn masteropleiding, maar ook een persoonlijke mijlpaal. Acht jaar geleden moedigde een gerenommeerd theoloog mij aan om te gaan studeren. Voor mij was het 'een sprong in het diepe met mijn ogen open'¹, nog zonder te weten dat ik dit in me had. Elke stap was leuk, leerzaam, uitdagend en soms spannend. Het was een avontuur dat ik niet had willen missen. Een nieuwe wereld is voor mij opengegaan en elk nieuw vak of nieuwe opdracht maakte me nieuwsgieriger en leergieriger. Ik ben gescherpt in mijn denken en heb mij persoonlijk ontwikkeld.

Het schrijven van deze scriptie valt middenin een periode waarin het verlies van mijn moeder een prominente plaats heeft. Na het geduldig dragen van de ziekte van Parkinson en dementie is zij na zeventien jaar, net voor het begin van mijn afstudeertraject, naar haar Hemelse Vader gegaan. In de laatste week van haar leven heb ik met eigen ogen gezien hoe een kwetsbaar mens zich, dag na dag, stukje bij beetje overgaf. Ik heb gezien hoe moeilijk het is om uiteindelijk je leven los te laten en het toe te vertrouwen aan God. Daarom draag ik deze scriptie op aan haar: mijn moeke.

Met het oog op haar en op Hem die mij heeft ondersteund met Zijn heilrijke rechterhand (vgl. Jes. 41:10), eindig ik waar woorden ophouden en de overgave begint:

*I surrender all, I surrender all; All to Thee, my blessed Savior, I surrender all.*²

Janine Lemans

Vriezenveen, december 2025

---

¹ Matthijn Buwalda, "Sprong in het diepe", CD *Lichtjes in de mist*, 2016.

² Een gedeelte uit het lied 'I Surrender All', geschreven door Judson W. Van DeVenter, muziek van Winfield S. Weedon, 1896.

Inhoud

Hoofdstuk 1 - Inleiding en onderzoeksplan	5
1.1. Probleemstelling	7
1.2. Onderzoeksdoelen	7
1.3. Onderzoeksvraag en deelvragen	7
1.4. Onderzoeksmethoden en benadering	8
1.5. Onderzoekspositie	10
1.6. Begripsbepaling.....	11
1.7. Opbouw van het onderzoeksverslag.....	14
Hoofdstuk 2 – Wat zegt de (godsdienst)psychologische literatuur over de religieuze copingstijl overgave?.....	15
2.1. De religieuze copingstijl overgave: positionering copingstijl <i>overgave</i>	16
2.1.1. Theologische positionering religieuze copingstijl <i>overgave</i>	17
2.1.2. Psychologische positionering religieuze copingstijl <i>overgave</i>	17
2.1.3. Meet instrument ‘Dutch Surrender to God Scale (D-StGS)’	19
2.1.4. Verder onderzoek.....	20
2.1.5. Definitie religieuze copingstijl <i>overgave</i>	21
2.2. Helpende effecten religieuze copingstijl <i>overgave</i>	22
2.3. Belemmerende effecten religieuze copingstijl <i>overgave</i>	22
2.4. Godsconcepten	24
2.4.1. Godsconcepten en de werking van overgave.....	25
2.5. Religieuze coping Kwadrant	26
2.5.1. Kritische kanttekening bij de positionering van overgave	29
2.6. Samenvatting en implicaties voor het onderzoek.....	30
Hoofdstuk 3 - Overgave op het snijvlak van kwetsbaarheid en hoop: Drie bijbels - theologische visies	32
3.1. Miguel A. De La Torre: Embracing Hopelessness	32
3.2. Diane Langberg: Suffering and the Heart of God	35
3.3. John Swinton: Raging with Compassion: Pastoral Responses to the Problem of Evil..	39
3.4. Implicaties voor het onderzoek	44
3.4.1. Overgave in gesprek: theologische stemmen en psychologische inzichten	44
3.4.2. Helpende en belemmerende effecten: een vergelijking	45
3.5. Bijbels-theologische reflectie op overgave als religieuze copingstijl	47
3.5.1. Theologisch fundament	48
3.5.2. Menselijke respons	52
3.5.3. Implicaties voor het onderzoek	55
3.5.4. Ontwikkeling van een analytische lens	56
3.5.5. Bijdrage aan de toetsing van de praktijk.....	57

Hoofdstuk 4 - Overgave in de pastorale praktijk.....	59
4.1. Resultaten interviews	60
4.1.1. Definities overgave	60
4.1.2. Overgave in de dynamiek van kwetsbaarheid en hoop	61
4.1.3. Overgave en de Bijbel	63
4.1.4. Misvattingen rondom overgave.....	64
4.1.5. Helpende effecten van overgave.....	65
4.1.6. Belemmerende effecten van overgave.....	66
4.1.7. Omgang belemmerende effecten van overgave.....	67
4.2. Overgave in dialoog tussen praktijk, theologie en bijbel.....	69
4.2.1. Theologisch fundament van overgave	69
4.2.2. Menselijk respons op overgave	75
5. Conclusies, strategische aanbevelingen en vervolgonderzoek.....	82
5.1. Strategische aanbevelingen voor de pastorale praktijk.....	83
5.2. Vervolgonderzoek.....	85
Bibliografie	87
Literatuur – Religieuze Coping	87
Literatuur - Bijbelse en theologische visies	89
Bijlage 1: Informed Consent Formulier	90
Bijlage 2: Interviewvragen	91

Hoofdstuk 1 - Inleiding en onderzoeksplan

In een samenleving van secularisering en individualisering is er sprake van een groeiende aandacht voor psychisch en existentieel lijden. Mentale gezondheidsproblemen zoals burn-out, angst en depressie nemen toe, vooral onder jongvolwassenen, meldt het Trimbos Instituut.³ Tegelijkertijd blijft de behoefte aan betekenisgeving en aandacht voor zingevingvragen onverminderd aanwezig. Mensen zoeken nieuwe vormen van spiritualiteit, zoals mindfulness of coaching die met name gericht is op zelfontwikkeling. Autonomie en controle staan centraal en mensen worden steeds vaker geconfronteerd met de grenzen van het maakbare leven.⁴

Tegen deze achtergrond neemt de vraag naar geestelijke verzorging en pastoraat toe. In pastorale praktijken wordt zichtbaar hoe individuen in tijden van lijden en existentiële crises zoeken naar houvast buiten hun eigen controle of vermogen om de situatie te beheersen. Christenen hanteren daarbij vaak religieuze copingstijlen om met deze uitdagingen om te gaan, waarbij allerlei onderdelen van religie bewust of onbewust een rol spelen. In gesprekken komt regelmatig naar voren dat mensen hun situatie willen toevertrouwen aan iets groter dan henzelf. 'Ik probeer het los te laten' of 'het is in Gods handen'. Overgave blijkt in de praktijk echter niet altijd een bron van hoop of (veer)kracht te zijn. Soms wordt overgave verward met passiviteit, of een mechanisme om kwetsbaarheid te vermijden. De ambivalentie rondom overgave in pastorale situaties maakt het nodig om dit concept nader te verhelderen. Daarom vormt in dit onderzoek de religieuze copingstijl overgave het vertrekpunt. Het is een psychologisch concept dat theologisch wordt verdiept en praktisch onderzocht in de context van de pastorale gespreksvoering.

Ik wil binnen dit spanningsveld de religieuze copingstijl *overgave* verkennen, zoals voorgesteld door Anna Wong-McDonald en Richard L. Gorsuch (2000). Zij omschrijven overgave als een actieve keuze om de eigen wil ondergeschikt te maken aan Gods wil, ook wanneer dat gepaard gaat met lijden of onzekerheid. Overgave is een bewuste houding van

---

³ NOS Radio 1 Journaal, "Steeds meer mensen kampen met mentale problemen, vooral jongeren," accessed December 9, 2025, <https://www.nporadio1.nl/fragmenten/nos-radio-1-journaal/019b02a8-0e1d-73b0-9f25-c83889e028b0/2025-12-09-steeds-meer-mensen-kampen-met-mentale-problemen-vooral-jongeren>.

⁴ De dagelijkse standaard, "Persoonlijke ontwikkeling gaat steeds verder door spiritualiteit," accessed November 19, 2025, https://www.dagelijksestandaard.nl/economie/persoonlijke-ontwikkeling-gaat-steeds-verder-door-spiritualiteit?utm_.

vertrouwen die raakt aan de gebedsworsteling van Christus: 'Maar laat het niet gebeuren zoals Ik het wil, maar zoals U het wilt' (vgl. Matt. 26:39⁵).⁶

Ten tweede wordt de religieuze copingstijl *overgave* theologisch doordacht in relatie tot kwetsbaarheid, hoop en overgave, aan de hand van drie centrale publicaties: Miguel A. De La Torre (*Embracing Hopelessness*), Diane Langberg (*Suffering and the Heart of God: How Trauma Destroys and Christ Restores*) en John Swinton (*Raging with Compassion, Pastoral Responses to the Problem of Evil*). Deze werken zijn geselecteerd vanwege hun onderscheidende en aanvullende visies op kwetsbaarheid, hoop en overgave. Hoewel deze auteurs niet schrijven vanuit een coping-paradigma als (godsdienst)psychologisch concept, bieden hun reflecties waardevolle inzichten in de manier waarop mensen omgaan met lijden, existentiële crises, hoop en (toe)vertrouwen. In dit onderzoek worden hun visies vergeleken met het concept overgave als religieuze copingstijl, zoals omschreven door Wong-McDonald en Gorsuch (2000). Vervolgens worden zowel deze copingstijl als de theologische reflecties van De La Torre, Langberg en Swinton gelegd naast bijbels-theologische noties rond kwetsbaarheid, hoop en overgave. De analyse richt zich op het signaleren van overeenkomsten, spanningen en accenten, om zo zicht te krijgen op de wijze waarop het begrip overgave theologisch wordt geduid.

Dit onderzoek sluit aan bij de bredere thematiek van kwetsbaarheid en hoop binnen het onderzoeksprogramma van het Centre for Church and Mission in the West (CCMW). Binnen dit programma ligt de nadruk op *sensemaking* (betekenisgeving) en *discernment* (het onderscheiden van Gods Geest). In dit kader wordt gevraagd hoe overgave in pastorale contexten betekenis krijgt (*caring*). Door de stemmen van pastores te beluisteren, wordt zichtbaar hoe overgave in de praktijk wordt herkend en begeleid, en welke rol zij speelt in het pastoraat. Ook wordt onderzocht naar de helpende en belemmerende functie van overgave.

Mijn motivatie voor dit onderzoek is mede gevoed door mijn betrokkenheid bij pastorale begeleiding en het geven van onderwijs aan pastoraal werkers in opleiding. Ik wil een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van vaardigheden in de gespreksvoering van de pastorale praktijk. Door een psychologisch vertrekpunt (religieuze coping *overgave*) theologisch te verdiepen en te toetsen aan praktijkervaringen, wil deze studie pastores toerusten zorgvuldig om te gaan met uitingen van overgave, en om mensen te begeleiden in hun zoektocht naar vertrouwen en hoop.

---

⁵ Tenzij anders vermeld zijn alle Bijbelcitaten afkomstig uit de Herziene Statenvertaling (HSV).

⁶ A. Wong-McDonald and Richard L. Gorsuch, "Surrender to God: An Additional Coping Style?," *Journal of Psychology & Theology* 28 (2000):149, accessed May 2, 2025, Doi.org/10.1177/009164710002800207.

1.1. Probleemstelling

Overgave verschijnt vaak in de religieuze taal van pastoranten als een houding van toevertrouwen aan en vertrouwen op God. Toch is onvoldoende duidelijk hoe deze overgave samenhangt met hoop en kwetsbaarheid, en wat dit betekent voor de pastorale begeleiding. Kan zij hoop voeden door het lijden te dragen in relatie tot God, of maskeert zij kwetsbaarheid door pijn en de bijbehorende vragen te vermijden? Wanneer versterkt overgave hoopvolle volharding in de kwetsbaarheid, en wanneer wordt overgave een manier om kwetsbaarheid niet te hoeven voelen of uitspreken?

Concreet is de vraag in welke situaties overgave werkelijk helpend is en wanneer zij het omgaan met existentiële crises en lijden belemmert.

1.2. Onderzoekdoelen

Het doel van dit onderzoek is om via literatuuronderzoek inzicht te verkrijgen in hoe *overgave* als religieuze copingstijl zich verhoudt tot theologische noties van hoop en kwetsbaarheid. Daarnaast wordt dit theoretisch kader getoetst aan de pastorale praktijk.

Theoretisch draagt dit onderzoek bij aan het verdiepen van de kennis over de religieuze copingstijl *overgave*. De combinatie van psychologische en theologische perspectieven biedt nieuwe inzichten in de betekenis, functie en effecten van overgave in lijden en existentiële crises. Praktisch draagt dit onderzoek bij aan de ontwikkeling van pastorale sensitiviteit voor hoe overgave in gesprekken verschijnt en begrepen wordt. Door de ervaringen van pastores in kaart te brengen, wordt zichtbaar hoe zij overgave (h)erkennen, benoemen en begeleiden. Ook wordt duidelijk wanneer overgave met name een helpende werking heeft, en wanneer deze houding belemmerend kan zijn. De inzichten uit dit onderzoek kunnen pastores helpen om overgave beter te begrijpen en te begeleiden.

1.3. Onderzoeksvraag en deelvragen

Dit leidt tot de volgende onderzoeksvraag:

Welke inzichten ontstaan in de dialoog tussen (1) (godsdienst)psychologische duidingen van overgave als religieuze copingstijl en (2) bijbels-theologische doordenking van overgave in relatie tot kwetsbaarheid en hoop, en hoe worden deze perspectieven herkend in pastorale gespreksvoering, met aandacht voor wanneer overgave als helpend of belemmerend wordt verstaan?

Daarbij worden de volgende deelvragen onderscheiden:

Deelvraag 1

Wat zegt de (godsdienst)psychologische literatuur over de religieuze copingstijl *overgave*?

Deelvraag 2

Hoe wordt de religieuze copingstijl *overgave* theologisch doordacht aan de hand van de reflecties van Miguel A. De La Torre, Diane Langberg en John Swinton, en hoe verhouden deze inzichten zich tot bijbels-theologische noties rond kwetsbaarheid, hoop en overgave?

Deelvraag 3

Hoe komt overgave in pastorale gesprekken concreet tot uiting, en hoe verhouden de door pastores beschreven betekenissen en effecten zich tot (1) de (godsdienst)psychologische duiding van overgave als copingstijl en (2) de genoemde theologische gezichtspunten en bijbels-theologische noties?

Deelvraag 4

Welke conclusies en strategische aanbevelingen volgen uit de bevindingen van deelvraag 3 in het bijzonder met betrekking tot helpende en belemmerende vormen van overgave?

1.4. Onderzoeksmethoden en benadering

Het onderzoek bevindt zich binnen de praktische theologie, met specifieke aandacht voor het pastoraat en de godsdienstpsychologie. Het explorerende karakter vraagt om een combinatie van literatuurstudie en kwalitatieve methoden. De hoofd- en deelvragen vragen om een benadering waarin theoretische reflectie en pastorale praktijk met elkaar in gesprek zijn. Er is ruimte nodig voor persoonlijke beleving en religieuze betekenisgeving, en voor een contextgevoelige analyse en begripsvorming van overgave als religieuze copingstijl.

In dit onderzoek worden twee perspectieven op overgave onderscheiden, die elkaar aanvullen maar methodisch verschillend zijn:⁷

Het **theologisch perspectief** richt zich op de betekenis van overgave binnen een christelijke geloofstraditie. Het onderzoekt hoe overgave wordt verstaan als een relationele daad binnen de geloofsrelatie tussen mens en God. Theologie vraagt niet naar de functie of effectiviteit van overgave, maar naar haar plaats in het geheel van geloven en liefhebben.

Het **(godsdienst)psychologisch perspectief** richt zich op de functie van overgave en beschrijft hoe mensen omgaan met het heilige of met God in situaties van lijden en existentiële crises. Binnen dit perspectief wordt overgave beschreven als een religieuze copingstijl.

---

⁷ Hanneke Schaap-Jonker, "Religion is not my field: Een psychologisch perspectief op geloof als betekenisgeving en als relatie," *Radix*, 50 (2) (2024):147–157, accessed, 18 oktober 2025, file:///D:/Downloads/5%20Radix-binnenwerk%2050-2-0624def-5%20(1).pdf.

Beide perspectieven hebben een eigen taal en invalshoek. De theologie onderzoekt betekenissen en normativiteit (Wat is overgave in het licht van God?), terwijl de psychologie de functies en processen analyseert (Hoe werkt overgave in het leven van mensen?). In de latere hoofdstukken worden deze twee benaderingen in dialoog gebracht om te verkennen hoe zij elkaar kunnen aanvullen en waar spanningen zichtbaar worden.⁸

Het theoretische kader bestaat uit twee componenten. Ten eerste wordt via literatuuronderzoek het concept religieuze coping uitgewerkt, met bijzondere aandacht voor de copingstijl *overgave*. Daarbij wordt onderzocht wat de oorsprong van deze copingstijl is, welke aannames eraan ten grondslag liggen, en welke helpende en belemmerende effecten ermee samenhangen. De copingstijl *overgave* vormt daarmee het conceptuele vertrekpunt van dit onderzoek en biedt een eerste analytisch kader dat in dialoog wordt gebracht met theologische reflectie en met de pastorale praktijk.

Ten tweede richt het onderzoek zich op de vraag hoe de copingstijl *overgave* zich theologisch kan worden doordacht aan de hand van de reflecties van Miguel A. De La Torre, Diane Langberg en John Swinton. Deze drie auteurs bieden onderscheidende visies op kwetsbaarheid, hoop en overgave, waarmee het psychologische begrip overgave als religieuze copingstijl inhoudelijk wordt doordacht en verrijkt. Geanalyseerd wordt in hoeverre hun theologische reflecties aansluiten bij, dan wel afwijken van, de omschrijving van de copingstijl *overgave*. Daarnaast worden de thema's die uit het literatuuronderzoek naar voren komen geplaatst in een bijbels-theologische bedding. Bijbelse noties rond kwetsbaarheid, hoop en overgave worden gebruikt om deze thema's te duiden en te toetsen, zodat overeenkomsten, accenten en spanningen zichtbaar worden.

Ten slotte vormt de praktijk een onderdeel van dit onderzoek als een eerste toetsing van de theorievorming. Voor dit doel worden semigestructureerde interviews gehouden met zeven pastores.⁹ Zij zijn geselecteerd op een wijze die voldoende variatie biedt in ervaring en werkcontext, en tegelijk diepgang in interviews mogelijk maakt. Aan de hand van deze interviews wordt nagegaan hoe zij overgave (h)erkennen in pastorale gesprekken, welke waarde zij eraan toekennen, hoe zij pastoranten begeleiden, en welke betekenis zij eraan toekennen in relatie tot hoop en kwetsbaarheid.

---

⁸ Schaap-Jonker, "Religion is not my field: Een psychologisch perspectief op geloof als betekenisgeving en als relatie," 147-157.

⁹ Binnen dit onderzoek worden pastores geïnterviewd, aangezien zij zich in hun gesprekken met pastoranten bewegen op het snijvlak van theologie en pastoraat. Daarnaast hebben zij doorgaans een vertrouwdheid met Bijbelse en theologische noties zoals lijden, kwetsbaarheid, hoop en overgave. Hun vertrouwdheid met deze begrippen stelt hen in staat deze bewust te duiden in pastorale gesprekken. Bovendien bieden zij inzicht in hoe overgave zich ontwikkelt binnen diverse geloofsbiografieën en levensfasen.

Deze casusgerichte insteek maakt concreet zichtbaar hoe een vaak theologisch geladen begrip in de dagelijkse praktijk vorm krijgt. Verder wordt onderzocht onder welke omstandigheden overgave aan God een helpend effect heeft of belemmerend kan werken in het omgaan met existentiële crises en lijden. Door te werken met een semigestructureerde interviewleidraad kunnen de gesprekken op kernpunten met elkaar worden vergeleken, zonder dat dit ten koste gaat van ruimte voor persoonlijke verdieping. De opgedane observaties, interpretaties en conclusies worden vervolgens getoetst aan het theoretisch kader. Dit zal uiteindelijk resulteren in een bijdrage aan de praktijk van pastores, waarbij zowel de mogelijkheden als de valkuilen van het gebruik van de copingstijl *overgave* zullen worden belicht.

1.5. Onderzoekspositie

Als onderzoeker benader ik dit vraagstuk vanuit een kritisch-reflectieve houding. Mijn achtergrond als docent bij een opleiding tot Pastoraal Werk heeft invloed op de uitvoering van dit onderzoek. Ik neem mijn persoonlijke overtuigingen en ervaringen mee, zonder ze als vanzelfsprekend te beschouwen. Deze reflectiviteit vraagt van mij een voortdurende bewustwording van de mogelijke spanning tussen herkenning vanuit mijn eigen pastorale ervaring en ruimte voor de stem van de ander.

Ter toetsing en illustratie van de theoretische analyse voer ik een oriënterende verkenning uit in de praktijk, in de vorm van interviews met pastores. Deze gesprekken vormen geen zelfstandig empirisch onderzoek, maar bieden aanvullende inzichten die de theoretische bevindingen kunnen verdiepen of nuanceren. Ik ben mij bewust van het risico dat ik uitspraken van pastores te snel herken vanuit mijn eigen kader, of dat mijn eigen geloofsbeleving mijn interpretatie van overgave kleurt, hetzij te positief, hetzij kritisch. Om deze risico's te beperken hanteer ik enkele concrete strategieën. Ten eerste maak ik tijdens interviews zoveel mogelijk gebruik van open vragen en non-directieve door- en vervolgvraagtechnieken, zodat de interpretatie zoveel mogelijk bij de respondent blijft. Ten tweede werk ik met transcripties die ik systematisch codeer, waarbij ik steeds kan nagaan of mijn interpretaties daadwerkelijk op de data gebaseerd zijn.

Ik ben mij ervan bewust dat dit onderzoek plaatsvindt binnen een specifieke context, namelijk het pastorale veld waarin de te interviewen pastores werkzaam zijn. Tijdens de diepte-interviews let ik daarom bewust op een open houding en sensitieve communicatie, zodat de ervaringen van de pastores in hun eigen woorden en binnen hun eigen kader tot uitdrukking kunnen komen.

1.6. Begripsbepaling

In dit onderzoek worden een aantal kernbegrippen onderscheiden die zich bevinden op het snijvlak van (godsdienst) psychologische en theologische betekenisgeving: coping, kwetsbaarheid, hoop en overgave. Deze begrippen behoren niet strikt tot één domein. *Kwetsbaarheid* krijgt bijvoorbeeld binnen de christelijke traditie ook spirituele betekenis, terwijl *overgave* eveneens psychologisch kan worden geïnterpreteerd als een vorm van betekenisgeving of het hervinden van innerlijke rust.

Vooraf is het van belang een aantal begrippen te definiëren die ik zal gebruiken tijdens dit onderzoek:

(Religieuze) coping

Coping is het proces waarin een persoon probeert om te gaan met een situatie of gebeurtenis die als bedreigend of belastend wordt ingeschat of ervaren. Dat gebeurt via cognitieve, emotionele en gedragsmatige strategieën die passen bij iemands persoon, hulpbronnen en levensverhaal, met als doel de situatie en het eigen leven als zinvol te blijven ervaren.¹⁰

Religieuze coping is een *search for significance* in tijden van existentiële crises en lijden. Deze zoektocht is direct verbonden met het heilige. Hierbij wordt 'het heilige' niet uitsluitend opgevat als traditionele opvattingen over God, goddelijkheid of hogere machten, maar ook als aspecten van het leven die in verband staan met het goddelijke of ervan doordrongen zijn.¹¹ Religieuze coping hangt af van het *meaning – belief system* van de betrokkene en de context waarbinnen de persoon zich bevindt.¹²

Hoop

Binnen de christelijke theologie wordt hoop verstaan als een relationeel vertrouwen dat gegrond is in de opstanding van Christus en het geloof in Hem. Hoop is een vertrouwen op Gods beloften (o.a. Ef. 1:11, 1 Tim. 4:10), met name in tijden van moeite en lijden, waardoor gelovigen standvastig volhouden (1 Tess. 1:3). Zij richt zich op wat nog niet zichtbaar is en verwacht de wederkomst van Christus en toekomstige verlossing (o.a. Rom. 8:25, Tit. 2:13, Kol. 1:5, 1 Petr. 1:3–5), de vernieuwing van de schepping en het eeuwige leven. Kenmerkend

---

¹⁰ A.L. Oudijn – van Engelen et al., “De samenhang tussen religieuze copingstijlen en psychische klachten in een christelijke bevolkingsgroep,” *Tijdschrift voor Psychiatrie* 64 (2022): 80-86, accessed March 3, 2023, <https://www.tijdschriftvoorpsychiatrie.nl/media/1/64-2022-2-artikel-oudijn.pdf>.

¹¹ Kenneth I. Pargament, *The Psychology of Religion and Coping. Theory, Research, Practice*, (New York: Guilford 1997), 32, 90, 104-104.

¹² J. Pieper, “Religieuze coping: ontwikkelingen, en onderzoek in Nederland,” *Psyche & Geloof* 23 (2012):140, accessed February 7, 2025, <https://www.psychegeloof.nl/editions/psyche-geloof-23-2012-3>.

voor de christelijke hoop is dat ze weliswaar de blik gericht houdt op de toekomst, maar niet wegstijgt van het hier en nu.¹³

In de psychologische literatuur wordt hoop doorgaans opgevat als een positieve, toekomstgerichte verwachting dat gewenste doelen bereikbaar zijn. Dit gecombineerd met de motivatie en het vermogen om wegen te zoeken om die doelen te realiseren.¹⁴

Kwetsbaarheid

In de theologie is kwetsbaarheid een wezenlijk aspect van mens-zijn waarin vertrouwen en hoop kunnen ontstaan (*Theologia Crucis*). Volgens het onderzoeksprogramma van het *Centre for Church and Mission in the West* is kwetsbaarheid onze openheid om geraakt te worden, lichamelijk, psychisch, sociaal en spiritueel. Ze houdt afhankelijkheid en risico in, maar ook ontvankelijkheid voor relatie en zorg. Dit vraagt om een bewuste houding waarin iemand zich opent voor God (verticaal) en voor mensen (horizontaal). De dingen waar mensen hoop uit putten, zoals relaties of verwachtingen voor de toekomst, kunnen onder druk komen te staan of beschadigd raken. In zulke situaties is het belangrijk om kwetsbaarheid eerst te erkennen en te dragen. Soms is daarnaast bescherming nodig, en tijd om te herstellen en te groeien.¹⁵

Zowel in de theologie als in de psychologie wordt kwetsbaarheid niet gezien als een tekort of defect. In de psychologie kan kwetsbaarheid worden omschreven als een toestand van onzekerheid en emotionele openheid. Zij is niet alleen een existentiële conditie, maar ook een voedingsbodem voor menselijke kwaliteiten zoals moed, liefde, verbondenheid en creativiteit. Wanneer kwetsbaarheid bewust wordt erkend, kan zij functioneren als katalysator voor persoonlijke ontwikkeling en authenticiteit en ondersteunt zij de vorming van betekenisvolle relaties. In perioden van lijden wordt kwetsbaarheid vaak scherper zichtbaar, doordat vertrouwde zekerheden wegvallen en mensen worden teruggeworpen op wat hen raakt en wat hen draagt.¹⁶

Overgave

In deze scriptie wordt overgave verstaan als een religieus geduide beweging in relatie tot God of het heilige, die zowel psychologisch als theologisch kan worden beschreven. Vanuit een psychologisch perspectief gaat het om hoe mensen omgaan met het goddelijke, het

---

¹³ Rob van Houwelingen et al., *Hoop. Een kracht die alle nieuw maakt*, TU Bezinningsreeks 28, (Amsterdam: Buijten & Schipperheijn Motief, 2024):13-18.

¹⁴ C.R. Snyder, "Hope Theory: Rainbows in the Mind," *Psychological Inquiry*, 13 (2002):249-275, accessed, 25 November 2025, https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1304_01.

¹⁵ Theologische Universiteit, *Inhoudelijke richtlijnen voor het maken van een eindschrift voor de MA-CMW* (Utrecht: Theologische Universiteit, 2025).

¹⁶ B. Brown, *Daring greatly: How the courage to be vulnerable transforms the way we live, love, parent, and lead*, (New York, NY: Gotham Books, 2012), 34.

heilige of een hogere macht in situaties van lijden en existentiële crises.¹⁷ Vanuit een theologisch perspectief gaat het om de betekenis van overgave binnen een geloofsrelatie met God. Overgave wordt verstaan als een bewust en vrijwillig toevertrouwen van de mens aan God, waarin iemand de eigen wil ondergeschikt maakt aan de goddelijke wil, in het vertrouwen dat God, ook te midden van lijden en onzekerheid, goed en trouw is.¹⁸

Pastores

Pastores zijn predikanten, pastoraal werkers en geestelijk begeleiders die mensen begeleiden in een kerkelijke of geestelijke context bij hun geloofsweg en levensvragen, vaak door middel van pastorale gesprekken, geestelijke ondersteuning, rituelen en theologische reflectie. Daarnaast is het gedurende het onderzoek van belang om de verschillende disciplines waarbinnen dit onderzoek plaatsvindt te onderscheiden:

(Godsdienst)psychologie

Interdisciplinaire psychologie die religie, spiritualiteit en zingeving bestudeert als psychologische processen van betekenisgeving en relatievorming, met aandacht voor cognitie, affect, gedrag en groepsbinding, en voor functies als coping, hechting en identiteitsvorming.¹⁹

Theologie

Christelijke theologie is de systematische studie van christelijk geloof en praxis, geworteld in Schrift en traditie, met het doel het geloof te verstaan, coherent te verwoorden en kritisch te toetsen.²⁰

---

¹⁷ A. Wong-McDonald and Richard L. Gorsuch, "Surrender to God: An Additional Coping Style?," *Journal of Psychology & Theology*, 28, No. 2, (2000):149-161, accessed February 7, 2025, Doi.org/10.1177/009164710002800207.

¹⁸ Wong-McDonald and Gorsuch, "Surrender to God: An Additional Coping Style?," 149-161.

¹⁹ Hanneke Schaap-Jonker, "Religion is not my field: Een psychologisch perspectief op geloof als betekenisgeving en als relatie," *Radix*, 50 (2) (2024):149, accessed, 18 oktober 2025, file:///D:/Downloads/5%20Radix-binnenwerk%2050-2-0624def-5%20(1).pdf.

²⁰ McGrath, A. E., *Christian theology: An introduction (6th ed.)*, (Chichester, West Sussex, UK: Wiley-Blackwell, 2016), 85.

1.7. Opbouw van het onderzoeksverslag

De opbouw van het onderzoeksverslag weerspiegelt een vierdelig karakter van de onderzoeksvragen: theoretische kader, theologische reflectie, praktische toetsing en conclusies met aanbevelingen.

Hoofdstuk één bevat deze inleiding en onderzoeksopzet.

Hoofdstuk twee onderzoekt de religieuze copingstijl *overgave* als specifieke manier waarop gelovigen omgaan met existentiële crises en lijden. Het hoofdstuk belicht de oorsprong van deze religieuze copingstijl, de theoretische onderbouwing, de psychologische en theologische positionering en de helpende en belemmerende effecten.

Hoofdstuk drie onderzoekt hoe de religieuze copingstijl *overgave* theologisch wordt doordacht binnen de dynamiek van kwetsbaarheid en hoop. Deze verdieping gebeurt aan de hand van drie centrale publicaties van Miguel A. De La Torre, Diane Langberg en John Swinton. Hun theologische reflecties worden vergeleken met de omschrijving van *overgave* als copingstijl. Aansluitend worden deze inzichten verbonden met bijbels-theologische noties rondom kwetsbaarheid, hoop en *overgave*.

Hoofdstuk 4 toetst de bevindingen vanuit het theoretisch kader in de pastorale praktijk. Zeven pastores worden geïnterviewd over hun ervaringen met *overgave* in pastorale gesprekken. Het onderzoek richt zich op de vraag hoe *overgave* in de praktijk (h)erkend en begeleid wordt, en hoe deze houding zich verhoudt tot kwetsbaarheid en hoop. Deze interviews zijn thematisch geanalyseerd met het oog op terugkerende patronen, taalgebruik en visies op *overgave* in de dynamiek van kwetsbaarheid en hoop. Daarbij is specifieke aandacht voor de helpende en belemmerende effecten van de religieuze copingstijl *overgave*.

Hoofdstuk 5 brengt de lijnen samen: het biedt conclusies, reflecties op het onderzoek, maakt de praktische vertaalslag naar de pastorale beroepspraktijk en geeft strategische aanbevelingen.

Deze opbouw maakt het mogelijk om stapsgewijs te bewegen van psychologische inzichten naar theologische verdieping en praktische toetsing. Door *overgave* als copingstijl zowel theoretisch te doordenken als praktisch te verkennen, in de context van kwetsbaarheid en hoop, ontstaat een geïntegreerd perspectief.

2. Wat zegt de (godsdienst)psychologische literatuur over de religieuze copingstijl *overgave*?

In dit staat deelvraag 1 centraal:

Wat zegt de (godsdienst)psychologische literatuur over de religieuze copingstijl *overgave*?

Er wordt onderzocht onder welke omstandigheden overgave aan God als helpend wordt ervaren in het omgaan met lijden en existentiële crises, en wanneer deze copingstijl belemmerend kan uitpakken.

In situaties van existentiële crisis of lijden zoeken mensen naar manieren om betekenis te geven aan wat hen overkomt. In de godsdienstpsychologie heet dit coping: manieren om met stress en tegenslag om te gaan: het hoofd bieden aan of opgewassen zijn tegen.²¹ Het gaat om een dynamisch proces van bewuste en onbewuste reacties en gedragingen. Mensen zetten coping in om bedreigingen het hoofd te bieden, spanning te reguleren en de eigen positie ten opzichte van de omgeving te herstellen of te versterken.²²

In een religieuze context spreekt men van religieuze coping. Het is geen apart copingproces dat alleen binnen religie voorkomt. Het gaat om gewone coping waarin religieuze elementen, bewust of onbewust, een rol spelen.²³ Pargament (1997) omschrijft religieuze coping als een zoektocht naar betekenis in relatie tot het heilige. Het 'heilige' is niet beperkt tot traditionele opvattingen over God of hogere machten, maar omvat ook levensaspecten die mensen met het goddelijke verbinden.²⁴

Religieuze coping hangt samen van het samen met het betekenis- en geloofssysteem van de betrokkene en met de context waarin iemand leeft. Binnen een religieuze omgeving kan religieuze coping eerder als vanzelfsprekend en passend worden ervaren.²⁵ In de literatuur wordt vaak onderscheid gemaakt tussen positieve en negatieve religieuze coping. Positieve religieuze coping verwijst naar een constructieve omgang met religieuze overtuigingen en praktijken. Het weerspiegelt een veilige relatie met een transcendente kracht of zorgzame God, een gevoel van spirituele verbondenheid met anderen, een geloof dat er zin in het leven te vinden is en een welwillend wereldbeeld. Negatieve religieuze coping verwijst naar een problematische omgang met religie, gekenmerkt door spirituele worsteling, gevoelens van

---

²¹ Zie paragraaf 1.6. voor een definitie.

²² J. Pieper, "Religieuze coping: ontwikkelingen, en onderzoek in Nederland," 139.

²³ Pargament, *The Psychology of Religion and Coping – Theory, Research and Practice*, 90-91.

²⁴ Idem, 105-106.

²⁵ J. Pieper, "Religieuze coping: ontwikkelingen, en onderzoek in Nederland," 140.

straf of verlaten door God, en een dreigender wereldbeeld. Dit onderscheid zegt vooral iets over de relatie tot het heilige en over hoe religie wordt ingezet in coping.²⁶

Pargament *et al.* onderscheiden drie verschillende copingstijlen die een persoon kan hebben met het goddelijke, het heilige of God. Een samenwerkende stijl (gedeelde verantwoordelijkheid van mens en God), een afwachtende stijl (passieve houding en verwachting dat God het oplost) en een zelfdirectieve stijl (regie ligt bij het individu, God staat op de achtergrond).²⁷ Alma *et al.* (2003) voegen hieraan de receptieve copingstijl toe, waarin een open, ontvankelijke houding centraal staat ten aanzien van wat buiten het eigen vermogen ligt. Ook ten aanzien van gebeurtenissen en feiten die niet kunnen worden veranderd. Een verwijzing naar een persoonlijke of handelende God is daarbij niet noodzakelijk.²⁸

In dit hoofdstuk werk ik de aanvullende religieuze copingstijl *overgave* uit, zoals geïntroduceerd door Anna Wong-McDonald en Richard L. Gorsuch (2000). Zoals Ana Wong-McDonald in een e-mail (11 juli 2025) aan de auteur van deze scriptie schreef, is het onderzoek naar de religieuze copingstijl *overgave* voortgekomen uit haar persoonlijke geloofsweg: “*What inspired me to develop the Surrender Scale is my own Spiritual Journey in realizing that to follow Christ more fully I must more fully surrender myself to Him.*”²⁹ De driedeling van Pargament *et al.* zou te weinig ruimte bieden voor een religieuze respons die binnen christelijke geloofsgemeenschappen centraal staat. Overgave wordt daarbij verstaan als een actieve beweging waarin iemand controle en uitkomst loslaat en zich toevertrouwt aan God.³⁰

2.1. De religieuze copingstijl *overgave*: positionering copingstijl *overgave*

In een mailwisseling met Wong-McDonald schrijft zij dat voor de psychologische publicatie de *Surrender Scale* statistisch moest worden geanalyseerd en in psychologische termen worden uitgelegd. Het oorspronkelijke concept is gebaseerd op het christelijk geloof en haar persoonlijke weg van overgave aan God, inclusief de theologische doordenking daarvan.³¹

---

²⁶ Pargament, *The Psychology of Religion and Coping – Theory, Research and Practice*, 281–284 en 289-291.

²⁷ *Idem*, 288–291.

²⁸ J. Pieper, M. R. de Vries-Schot & M. H. F. Van Uden, “Religious and receptive coping importance for the well-being of Christian outpatients and parishioners,” *Archive for the Psychology of Religion*, 34 (2012):173–189, accessed April 29, 2025. <https://doi.org/10.1163/15736121-12341241>.

²⁹ Ana Wong-McDonald, e-mail aan de auteur, 11 juli 2025.

³⁰ Wong-McDonald and Gorsuch, “Surrender to God: An Additional Coping Style?,” 149.

³¹ Ana Wong-McDonald, e-mail aan de auteur, 8 september 2025.

In dit onderzoek vormt deze psychologische beschrijving het conceptuele vertrekpunt. In latere hoofdstukken wordt dit begrip theologisch verder doordacht en geplaatst in relatie tot bredere noties van kwetsbaarheid, hoop en geloof. Om de religieuze copingstijl overgave zorgvuldig te kunnen duiden, worden in deze paragraaf zowel de psychologische als de theologische positionering van deze copingstijl belicht, elk met een eigen invalshoek en betekenislaag.

2.1.1. Theologische positionering religieuze copingstijl overgave

Wong-McDonald en Gorsuch verbinden de religieuze copingstijl *overgave* met Nieuwtestamentische taal over zelfverloochening en het verliezen van het eigen leven in navolging van Christus. Zij schrijven dat: “...surrender represents the New Testament concept of self-relinquishment, of losing one’s life in Christ...” (Wong-McDonald & Gorsuch 2000:149). Zij verwijzen daarbij naar Mattheüs 10:39 (HSV): ‘Wie zijn leven wil behouden, zal het verliezen, maar wie zijn leven verliest omwille van Mij, zal het behouden’. Overgave wordt gezien als een bewuste en actieve keuze om de eigen wil ondergeschikt te maken aan de wil van God of het heilige. In Johannes 10:10 (HSV) verwoordt Jezus: ‘Ik ben gekomen om hun het leven te geven in al zijn volheid.’ Overgave is in dit licht de toegang tot geestelijke vervulling. Dit verwijst niet enkel naar het accepteren van lijden, maar ook naar het gericht en bewust overgeven van autonomie of opgeven van eigen verlangens.³²

De gebedsworsteling van Jezus in de hof van Gethsemané is een voorbeeld van overgave: ‘Maar laat het niet gebeuren zoals Ik het wil, maar zoals U het wil’ (Matt. 26:39). Deze tekst laat zien hoe Jezus zich gaandeweg overlevert aan Gods wil om het kwaad en het lijden op zich te nemen. Hij besluit het lijden in offerbereidheid te aanvaarden om trouw te blijven aan Gods plan.³³ Overgave is daarnaast ook het bewust erkennen dat alles in het leven waardeloos is in vergelijking met het kennen van Christus (Fil. 3:8).³⁴

2.1.2. Psychologische positionering religieuze copingstijl overgave

Vanuit (godsdienst)psychologisch perspectief wordt overgave beschreven als een specifieke religieuze copingstijl naast de door Pargament et al. onderscheiden afwachtende, zelfdirectieve en samenwerkende stijlen. Wong-McDonald en Gorsuch benadrukken dat overgave “...not a passive waiting for God to take care of everything...” is, maar “an active choice to relinquish one’s will to God’s rule” (Wong-McDonald & Gorsuch 2000:149).³⁵ Deze copingstijl veronderstelt een bewuste beslissing om de eigen wil en regie aan God toe te vertrouwen.

---

³² Wong-McDonald and Gorsuch, “Surrender to God: An Additional Coping Style?,” 149.

³³ Idem, 149.

³⁴ Ana Wong-McDonald, e-mail aan de auteur, 8 september 2025.

³⁵ Wong-McDonald and Gorsuch, “Surrender to God: An Additional Coping Style?,” 149.

Daarom geldt overgave als actieve copingstijl, waarbij de uitkomst aan God wordt toevertrouwd.³⁶

Religieuze motivatie

In de (godsdiens)psychologie wordt onderscheid gemaakt tussen intrinsieke en extrinsieke religieuze motivatie. Deze twee vormen van motivatie beïnvloeden niet alleen hoe religie wordt beleefd, maar ook welke copingstijlen mensen hanteren in tijden van stress of crisis. Bij intrinsieke motivatie neemt religie een centrale plaats in vormt het een integraal onderdeel van de persoonlijke identiteit. Bij extrinsieke motivatie daarentegen wordt religie vooral functioneel gebruikt, bijvoorbeeld voor sociale steun of psychologische veiligheid. Dit onderscheid helpt om verschillen in copingstijlen beter te begrijpen.³⁷

Ten grondslag aan de religieuze copingstijl *overgave* ligt een intrinsieke religieuze motivatie. Gelovigen ervaren hun geloof als intrinsiek waardevol en blijken eerder bereid hun wil ondergeschikt te maken aan die van God. Zij handelen vanuit toewijding en vertrouwen, niet gericht op persoonlijk of sociaal voordeel, eigenbelang of het zoeken naar betekenis. Ze hebben een verlangen om Gods wil te volgen, ook wanneer dat gepaard gaat met onzekerheid, weerstand, lijden of verlies. Wanneer menselijke intenties botsen met wat men ervaart als Gods wil, kiest de overgeevende gelovige ervoor de eigen wil en de regie los te laten ten gunste van gehoorzaamheid aan God.³⁸

Het onderzoek van Rosmarin and Koenig (2020) laat zien dat intrinsiek gemotiveerde gelovigen vooral gebruikmaken van samenwerkende religieuze coping en, naar verwachting, ook eerder geneigd zijn tot overgave als zich actief toevertrouwen aan God. Extrinsiek gemotiveerden daarentegen gebruiken vaker een combinatie van zelfdirectieve en afwachtende copingstijlen. Zij vertrouwen enerzijds op hun eigen oplossingsvermogen, maar leggen de uiteindelijke verantwoordelijkheid tegelijk bij een externe, goddelijke autoriteit.³⁹

Locus of control

Actieve overgave aan God veronderstelt niet dat iemand geen controle heeft, maar dat hij of zij bewust afstand doet van zelfbeschikking en goddelijke leiding aanvaardt. Dat vraagt eerst besef van eigen handelingsvermogen (*locus of personal control*). Pas wanneer die

---

³⁶ H. J. Seesink, J. van Schaik, C. Vrijmoeth & H. Schaap-Jonker, "Religieuze coping in de ggz bespreekbaar maken met een kwadrant," *Psyche en Geloof*, 34 (2023):168, accessed May 2, 2025, <https://www.kicg.nl/publicaties/religieuze-coping-in-de-ggz-bespreekbaar-maken-met-een-kwadrant/>.

³⁷ Wong-McDonald and Gorsuch, "Surrender to God: An Additional Coping Style?," 149.

³⁸ Idem, 149-150.

³⁹ David H. Rosmarin and Harold G. Koenig, *Handbook of Spirituality, Religion and Mental Health*, (Freiburg, Switzerland: Academic Press, 2020), 6.

verantwoordelijkheid erkend is, kan zij worden toevertrouwd aan God (*locus of control in God*).⁴⁰ God wordt vaak betrokken als het gaat om richting of handelingsperspectief. Het individu blijft bewust en actief betrokken bij het proces van geloofsverwerking en persoonlijke groei, al dan niet met strijd en de nodige worstelingen. Beiden dragen verantwoordelijkheid, zoals ook kenmerkend is voor samenwerkende coping.⁴¹

Geestelijk welbevinden

Geestelijk welbevinden wordt vaak opgevat als een tweedimensionaal concept, bestaande uit religieus en existentieel welbevinden. Religieus welbevinden heeft betrekking op iemands doorleefde relatie met God en het gevoel van verbondenheid met het goddelijke. Existentieel welbevinden verwijst naar de mate waarin iemand betekenis, richting en tevredenheid in zijn leven ervaart, onafhankelijk van religieuze overtuigingen.⁴² Overgave draagt bij aan betekenis, rust, veerkracht, zelfaanvaarding en psychisch welzijn. Het individu ervaart een sterkere verbondenheid met God of hoger macht. Dit geldt met name voor degene die het geloof beleeft als richtinggevend en fundamenteel. De angst om controle te verliezen verdwijnt niet, maar wordt onderkend. Overgave houdt in dat iemand zich niet door deze angst laat bepalen, maar leert leven vanuit vertrouwen op Gods aanwezigheid en leiding.⁴³

Het onderdeel 'godsconcepten' wordt apart toegelicht in paragraaf 2.4., omdat het zowel binnen een theologisch als psychologisch kader betekenis krijgt en samenhangt met de helpende en belemmerende effecten die in paragraaf 2.2. en 2.3. besproken worden.

2.1.3. Meet instrument 'Dutch Surrender to God Scale (D-StGS)'

In het onderzoek van Wong-McDonald en Gorsuch onder 151 christelijke studenten in Californië werd onderzocht of overgave een afzonderlijke religieuze copingstijl vormt en hoe deze samenhangt met religieuze motivatie, controlebeleving en spiritueel welbevinden. Met behulp van verschillende gevalideerde meetinstrumenten werden deze variabelen systematisch in kaart gebracht.⁴⁴ Om overgave aan God in kaart te brengen, kan in Nederlandse context de *Dutch Surrender to God Scale (D-StGS)* (2023) worden gebruikt, met bijbehorende uitwerkhulp en vragenlijst (figuur 1).⁴⁵

---

⁴⁰ Wong-McDonald and Gorsuch, "Surrender to God: An Additional Coping Style?," 151 en 159.

⁴¹ Idem, 149-150.

⁴² Wong-McDonald en Gorsuch, "A Multivariate Theory of God Concept, Religious Motivation, Locus of Control, Coping, and Spiritual Well-Being," 324.

⁴³ Wong-McDonald and Gorsuch, "Surrender to God: An Additional Coping Style?," 158-159.

⁴⁴ Idem, 149.

⁴⁵ Seesink, et. al, "Religieuze coping in de ggz bespreekbaar maken met een kwadrant."

Figuur 1: Vragenlijst 'Dutch Surrender to God Scale (D-StGS)'⁴⁶

Itemnummer	Vraag
1	Ik geef mij over aan Gods leiding, zelfs als ik het niet begrijp.
2	Ik vertrouw erop dat Gods plan beter is dan mijn eigen plannen.
3	Ik stel mijn eigen wil ondergeschikt aan die van God.
4	Ik probeer situaties onder controle te houden in plaats van ze aan God over te laten.
5	Ik laat Gods wil voorgaan in mijn dagelijkse keuzes.
6	Ik probeer mijn leven zelf te sturen zonder Gods inmenging.
7	Ik geloof dat Gods leiding beter is dan wat ik zelf zou kiezen.
8	Ik vind het moeilijk om de controle over te geven aan God.
9	Ik vertrouw God, ook als de uitkomst onzeker is.
10	Ik vraag God om leiding, ook als ik liever mijn eigen weg zou gaan.
11	Ik geef mijn zorgen over aan God.
12	Ik probeer Gods leiding te volgen, zelfs als dat betekent dat ik mijn eigen wensen moet loslaten.

2.1.4. Verder onderzoek

Shannonhouse et al. (2023) bouwen voort op het werk van Wong-McDonald en Gorsuch (2000). Inhoudelijk verschilt hun werk als het gaat om de religieuze copingstijl *overgave*. Volgens Shannonhouse et al. ligt de nadruk op gedragsmatige onderwerping aan Gods leiding, gemotiveerd door intrinsieke religieuze oriëntatie, en de door Wong & Gorsuch ontwikkelde *Surrender Scale* zou vooral deze concrete gedragsmatige component van overgave meten. Shannonhouse et al. erkennen dit fundament maar vinden de nadruk op gedragsmatige onderwerping aan Gods leiding te beperkt. Zij ontwikkelden de *Christian Spiritual Surrender Scale (CSSS)* als een herconceptualisering van overgave binnen dezelfde christelijke geloofstraditie. Het richt zich sterker op de relationele en intentionele dimensies van overgave: een liefdevolle, bewuste en innerlijke toevertrouwing aan Gods wil, niet alleen in concrete crisissituaties, maar als bredere spirituele houding binnen het geloofsleven.⁴⁷

Het gaat, volgens hen, om een geestelijke houding van vertrouwen en loslaten dat niet uitsluitend een reactie is op existentiële crisis of stress. Het gaat om een breder geestelijk

---

⁴⁶ Seesink, "Christelijke psychologie. Onderzoek naar de overgave aan God. Religieuze Coping Kwadrant."

⁴⁷ L.R. Shannonhouse, E.B. Davis, J.D. Aten, D.R. Van Tongeren, D.E. Davis, J. N. Hook, K. Van Harn & M. T. Ballew, "Spiritual surrender: Measurement of an emic Christian religious coping strategy," *Psychology of Religion and Spirituality* 15 (2023):3-4, accessed, May 6, 2025, <https://doi.org/10.1037/rel0000476>.

proces dat ingebed is in de christelijke geloofspraktijk en niet slechts gericht op gedragsaspecten van overgave.⁴⁸

In deze scriptie blijft de psychologische afbakening echter die van *overgave* als religieuze copingstijl in tijden lijden en existentiële crisis. Shannonhouse et al. wordt hier gebruikt voor context; het kernbegrip in vraagstelling en uitwerking is overgave als copingstijl.

Het brengt ons tot een definitie van overgave die vervolgens leidt tot een werkdefinitie die in deze scriptie wordt gebruikt.

2.1.5. Definitie religieuze copingstijl *overgave*

Wong-McDonald en Gorsuch komen tot de volgende definitie: “*Surrender coping reflects an active form of coping in which the individual gives up perceived control and turns to God, trusting in divine wisdom and timing.*”⁴⁹ In dit onderzoek wordt in psychologisch opzicht als een religieuze copingstijl *overgave* verstaan als een actieve, bewuste en relationele beweging in tijden van lijden en existentiële crises. Iemand geeft de ervaren regie bewust uit handen door zich tot God te wenden. Daarbij vertrouwt hij of zij op Gods wijsheid en timing. Overgave is daarbij geen proces in twee losse stappen (eerst loslaten, daarna overgeven), maar één gerichte beweging van toevertrouwen.⁵⁰

Overgave betekent een bewust en innerlijk toevertrouwen aan Gods wil. Iemand maakt zijn of haar persoonlijke verlangens en eigen handelen bewust ondergeschikt aan wat als Gods wil wordt beschouwd. Het is een innerlijke motivatie om Gods leiding te volgen, ook wanneer dit persoonlijke offers vraagt.⁵¹ De nadruk ligt op de bereidheid zoals Christus zich in Zijn gebedsworsteling leerde overgeven: ‘*Maar laat het niet gebeuren zoals Ik het wil, maar zoals U het wilt*’ (Vlg. Matt. 26:39). Deze tekst laat zien dat Jezus zich schikt naar Gods wil om het kwaad en het lijden op zich te nemen. Hij kiest ervoor om het lijden te aanvaarden en trouw te blijven aan Gods plan.⁵²

---

⁴⁸ Shannonhouse et al., “Spiritual surrender: Measurement of an emic Christian religious coping strategy,” 3-4.

⁴⁹ Wong-McDonald and Gorsuch, “Surrender to God: An Additional Coping Style?,” 151.

⁵⁰ Idem, 151.

⁵¹ Andrea D. Clements and Anna Ermakova, “Surrender to God and Stress: A Possible Link Between Religiosity and Health,” *Psychology of Religion and Spirituality* 4, (2011):95, accessed May 6, 2025, DOI: 10.1037/a0025109.

⁵² H. Seesink, M. van Dusseldorp, Brain D. Ostafin, H. Schaap – Jonker and Reinout W. Wiers, “Psychometric Properties of the Dutch Surrender to God. Scale: Relationships with Religious Behavior, God. Representation, Well-being, and Health,” *Journal of Religion and Health* 64 (2024):1400, accessed May 5, 2025, <https://doi.org/10.1007/s10943-024-02144-y>.

Mensen bij wie overgave een grote rol speelt, leggen de nadruk op gehoorzaamheid aan Gods leiding. Zij ervaren gebeurtenissen minder als het resultaat van toevallige factoren of menselijke tussenkomst. Zij geloven dat gebeurtenissen en uitkomsten niet buiten Gods leiding om plaatsvinden. Overgave vormt daarmee een toewijding waarbij vertrouwen in Gods leiding centraal staat. Tegelijkertijd gaat het om een copingstijl die in de tijd en per situatie kan variëren en zich ontwikkelt in wisselwerking met iemands geloofsbiografie en ervaringen.⁵³

Werkdefinitie

Dit leidt tot de volgende werkdefinitie die in deze scriptie wordt gebruikt: *overgave is een actieve, bewuste en relationele beweging waarin iemand de ervaren regie bewust uit handen geeft door zich toe te wenden tot God, in vertrouwen op zijn wijsheid en leiding, zowel in lijden en concrete crisissituaties.*

2.2. Helpende effecten religieuze copingstijl overgave

Overgave hangt samen met minder stress en angst en met meer innerlijke rust. Zij helpt mensen moeilijke omstandigheden te accepteren en veerkrachtiger met moeilijke situaties om te gaan, wat de emotionele stabiliteit kan vergroten. Mensen krijgen meer compassie en zijn meer gericht op anderen.⁵⁴ Daarnaast ervaren mensen minder druk om alles te moeten controleren, omdat de verantwoordelijkheid deels wordt toevertrouwd aan God. Overgave gaat ook samen met meer zingeving en richting⁵⁵, en met geestelijk welzijn, zoals verbondenheid met God en verdieping van het geloof.⁵⁶ Ten slotte zijn er aanwijzingen dat overgave piekeren vermindert en tot verminderd schadelijk gedrag kan leiden. Situaties worden als minder bedreigend ervaren. Overgave leidt tot een verschuiving van aandacht: weg van controle over wereldse zaken (zoals geld of gezondheid).⁵⁷

2.3. Belemmerende effecten religieuze copingstijl overgave

Hoewel de copingstijl *overgave* overwegend positief wordt gewaardeerd, kent deze copingstijl ook risico's. Wanneer overgave wordt geïnterpreteerd als volledige berusting of

---

⁵³ Hiske Seesink, Michelle van Dusseldorp, Brain D. Ostafin, Hanneke Schaap – Jonker & Reinout W. Wiers, "Psychometric Properties of the Dutch Surrender to God. Scale: Relationships with Religious Behavior, God. Representation, Well-being, and Health," *Journal of Religion and Health* 64 (2024):1400, accessed May 3, 2025, <https://doi.org/10.1007/s10943-024-02144-y>.

⁵⁴ Wong-McDonald and Gorsuch, "Surrender to God: An Additional Coping Style?, 155 – 159.

⁵⁵ Seesink et al., "Psychometric Properties of the Dutch Surrender to God. Scale: Relationships with Religious Behavior, God. Representation, Well-being, and Health," 1415.

⁵⁶ Wong-McDonald en Gorsuch, "A Multivariate Theory of God Concept, Religious Motivation, Locus of Control, Coping, and Spiritual Well-Being," 322.

⁵⁷ Andrea D. Clements, Anna Ermakova, 'Surrender to God and Stress: A Possible Link Between Religiosity and Health,' In *Psychology of Religion and Spirituality* 4 (2011): 95-97 en 103, accessed March 11 2025. DOI: 10.1037/a0025109.

vermijding, kan dit leiden tot passiviteit, inactiviteit of het loslaten van eigen verantwoordelijkheid. Het kan gebruikt worden als manier om lastige keuzes of confrontaties uit de weg te gaan, wat op lange termijn stagnatie kan veroorzaken en schadelijk kan zijn voor persoonlijke ontwikkeling. Overgave kan plaatsvinden zonder dat er sprake is van een bewuste keuze, bijvoorbeeld wanneer deze voortkomt uit wanhoop of wordt opgelegd door derden.⁵⁸

Personen met een sterke autonomie behoefte kunnen innerlijke conflicten ervaren, vooral wanneer overgave wordt beleefd als het opgeven van eigen regie. Dit kan leiden tot psychologische spanning en weerstand.⁵⁹ Als men ervaart dat religieuze bronnen worden geblokkeerd, bijvoorbeeld bij aanhoudend verlies of schuldgevoel of als het individu worstelt met de vraag wat Gods wil precies inhoudt,⁶⁰ kan dit aanleiding geven tot innerlijke conflicten en twijfel. Dit kan resulteren in cognitieve dissonantie, waarbij het religieuze ideaal van vertrouwen botst met het emotionele of theologische beeld dat men van God heeft.⁶¹

Mensen kunnen zich overgeven aan een God die zij als straffend of sadistisch ervaren, wat het lijden vergroot. Overgave vanuit angst voor straf of een vertekend godsbeeld (bijvoorbeeld een uitsluitend straffende God), kan bovendien leiden tot schuldgevoelens of schaamte. Een sociaal isolement ontstaat wanneer mensen zich terugtrekken uit sociale interacties of hulp weigeren onder het motto dat 'alleen God zal voorzien', wat het herstelproces belemmert. Actieve overgave kan problematisch worden wanneer deze ingebed is in een star geloofssysteem, waarin iemand zich vastklampt aan een eenzijdige toepassing van geloofsprincipes.⁶²

Wong-McDonald geeft zelf in een mailcontact aan dat zij de belemmerende effecten niet herkent, maar zich kan voorstellen dat, wanneer overgave verkeerd wordt gedefinieerd (bijvoorbeeld als louter 'opgeven'), dit wel een belemmering kan vormen omdat het gevoelens van machteloosheid en hopeloosheid kan oproepen.⁶³

---

⁵⁸ K.I. Pargament, B.J. Zinnbauer, A.B. Scott, E.M. Butter, J. Zerowin and P. Stanik, "Red Flags and Religious Coping: Identifying Some Religious Warning Signs Among People in Crisis," *Journal of Clinical Psychology* 54 (1998b):1338, accessed May 6, 2025, DOI: 10.1002/(sici)1097-4679(199801)54:1<77::aid-jclp9>3.0.co;2-r.

⁵⁹ Wong-McDonald and Gorsuch, "Surrender to God: An Additional Coping Style?", 155 – 159.

⁶⁰ Seesink *et al.*, "Psychometric Properties of the Dutch Surrender to God. Scale: Relationships with Religious Behavior, God. Representation, Well-being, and Health," 1406.

⁶¹ Clements and Ermakova, "Surrender to God and Stress: A Possible Link Between Religiosity and Health," 97.

⁶² Pargament *et al.*, "Red Flags and Religious Coping: Identifying Some Religious Warning Signs Among People in Crisis," 1345.

⁶³ Wong-McDonald, *contact via mail*, 8 september 2025.

In onderstaand tabel (figuur 2) is een overzicht van de helpende en belemmerende effecten weergegeven.

Figuur 2: Helpende en belemmerende effecten van overgave

	Helpende effecten	Belemmerende effecten
Psychologisch kader	<ul style="list-style-type: none"> - Stressreductie en fysiologische ontspanning - Minder angst - Meer innerlijke rust - Aanvaarding moeilijke situaties - Verhoogde psychische veerkracht - Stabieler emotionele toestand - Minder behoefte aan controle - Meer zingeving - Meer richting in het leven - Geestelijk welzijn - Existentieel welzijn - Meer verbondenheid met God - Verdiepende relatie met God - Minder piekeren - Lichamelijke gezondheid - Minder schadelijke gedrag (verslavingen) - Geen controle meer willen hebben over wereldse zaken zoals geld - Tevredenheid over het leven - Situaties voelen minder bedreigend - Gevoelens van betekenis - Meer compassievol zijn - Meer dienstbaar zijn 	<ul style="list-style-type: none"> - Vermijding - Passiviteit bij misinterpretatie overgave (als 'berusting') - Inactiviteit - Loslaten persoonlijke verantwoordelijkheid - Lastige keuzes uit de weg gaan waardoor stagnatie en schade in persoonlijke ontwikkeling ontstaan - Innerlijke conflicten (wanneer autonomie botst met overgave) - Psychologische spanning en weerstand - Twijfel - Cognitieve dissonantie (m.b.t. godsbeeld) - Schuldgevoel - Schaamte - Sociaal isolement - Belemmering herstelproces - Verlies autonomie (afhankelijkheid van God of religieuze autoriteiten)

2.4. Godsconcepten

Godsconcepten zijn de persoonlijke voorstellingen die mensen hebben van wie of hoe God is. Deze voorstellingen zijn relevant voor (religieuze) coping, omdat zij mede bepalen of iemand in stress en lijden God ervaart als nabij en steunend, of als afstandelijk, straffend of onvoorspelbaar. Daardoor beïnvloeden godsconcepten hoe iemand met God omgaat, zijn houding tot het geloof en zijn manier van omgaan met lijden en crises. Ze gelden als belangrijke voorspellers van geloofsbeleving en de invloed daarvan op het leven.⁶⁴

⁶⁴ Wong-McDonald en Gorsuch, "A Multivariate Theory of God Concept, Religious Motivation, Locus of Control, Coping, and Spiritual Well-Being," 326-327.

In hun studie onderscheiden Wong-McDonald en Gorsuch, twee dimensies in de wijze waarop gelovigen God conceptualiseren. Het gaat om de mate waarin mensen in hun beleving meer of minder positieve en negatieve kenmerken aan God toeschrijven. Enerzijds omschrijven zij een overwegend positief, welwillend godsbeeld: God wordt ervaren als liefdevol, almachtig, alomtegenwoordig, leidinggevend, stabiel, sterk en zorgzaam. Kortom, als een persoonlijke en betrouwbare aanwezigheid. Anderzijds beschrijven zij een meer negatief of afstandelijk godsbeeld, waarin God vooral wordt gezien als toornig of veroordelend. Het geeft de ervaring weer van God als onpersoonlijk of ontoegankelijk. Deze termen zijn bedoeld als beschrijving van ervaringsmatige representaties en niet bedoeld als bijbelse kwalificaties van God. Theologisch laat zich deze tweedeling verbinden met een bijbelse spanning: God wordt in de Bijbel enerzijds beschreven als genadig en nabij (bijv. Ps. 103:8; Rom. 8:28), en anderzijds als heilig en rechtvaardig, die het kwaad niet onverschillig laat (bijv. Jes. 63:16; Hos. 6:1).⁶⁵

Zo sluiten de psychologisch gemeten godsbeelden gedeeltelijk aan bij bijbels accenten, maar gebruiken zij een eigen, niet-theologische taal om overwegend positieve en negatieve ervaringen van God te beschrijven.

2.4.1. Godsconcepten en de werking van overgave

Voor dit onderzoek is belangrijk dat religieuze coping via overgave niet losstaat van iemands godsbeeld. Godsbeelden werken als een interpretatiefilter. Zij kleuren hoe lijden en existentiële crises worden geduid, welke ruimte iemand ervaart om te handelen, en of overgave wordt geleefd als relationeel toevertrouwen of als angstige berusting. Dit sluit aan bij het theologisch uitgangspunt dat de mens handelingsbekwaam is (Gen. 1:28), terwijl gelovigen tegelijk uitgaan van Gods blijvende betrokkenheid en leiding over hun leven.

Bij een **positief godsbeeld** (God als nabij en genadig, én heilig en rechtvaardig: vgl. Ps. 103:8, Jes. 63:16) kan dit godsbeeld een voorwaarde vormen voor helpende overgave. Bijbelteksten en geloofsgetuigenissen kunnen hierbij richtinggevend zijn, al blijft God altijd groter dan onze voorstellingen van Hem. Gelovigen die God zowel als almachtig, nabij én rechtvaardig zien, voelen zich eerder geroepen tot samenwerking met Hem, in het besef van hun afhankelijkheid (Matt. 26:39). Een dergelijk voedend en realistisch godsbeeld vergroot de kans op helpende effecten van overgave.⁶⁶

Tegelijk wijst de literatuur erop dat **negatieve of onveilige godsbeelden** (God als toornig, afstandelijk of onbetrouwbaar) het risico vergroten dat overgave vervormt. Overgave wordt eerder een berusting uit angst of een instrumentele inzet van religie (gericht op het

---

⁶⁵ Idem, 326-327.

⁶⁶ Idem, 326-327.

vermijden van straf of het verkrijgen van voordelen) dan een gedragen relatie van vertrouwen. Iemand die een onveilige, angstige of vermijdende hechting aan God ervaart, zal zich minder snel aan Hem toevertrouwen.⁶⁷

Recente Nederlandse data bevestigen dit. De *Dutch Surrender to God Scale* laat zien dat *overgave* sterk positief correleert met liefdevolle en zorgende godsbeelden en negatief met passieve of angstige representaties van God.⁶⁸ Daarmee sluit dit aan bij de bredere inzichten die aangeven dat religieuze coping schadelijk kan zijn wanneer deze voortkomt uit verkeerde doelen of onjuiste wegen, bijvoorbeeld wanneer God vooral als straffend of afwezig wordt ervaren.⁶⁹ Godsbeelden hoeven daarbij niet altijd gemaakt te worden: in het begrip toevertrouwen ligt al besloten dat God als voldoende veilig en toegenegen wordt beleefd. Tegelijk kan het betrekken van godsbeelden helpen om te duiden wanneer overgave in lijden en existentiële crises vooral helpend is en wanneer belemmerend.

2.5. Religieuze coping Kwadrant

Tot nu toe is duidelijk dat religieuze coping niet één vaste stijl is, maar dat gelovigen verschillende copingstijlen kunnen inzetten, die bovendien in de tijd kunnen verschuiven. Daarbij kunnen ook combinaties van copingstijlen voorkomen, mede afhankelijk van de religieuze en kerkelijke context waarin iemand gevormd is. Om deze variatie en combinaties overzichtelijk in kaart te brengen, ontwikkelden Zondag en Van Uden (2014) het Religieuze Copingkwadrant (zie figuur). Seesink et al. (2023) bouwden hierop voort en vertaalden het model naar een praktisch gespreksinstrument voor de geestelijke gezondheidszorg. Het helpt zowel cliënt als hulpverlener om taal te vinden voor wat zich innerlijk afspeelt en om spirituele processen te herkennen en te begeleiden.⁷⁰

Zonder gericht te zijn op classificatie, maakt het kwadrant op een dimensionele wijze inzichtelijk welke copingstijlen en combinaties in een concrete situatie naar voren komen. Het ordent copinggedrag langs twee dimensies. De horizontale as geeft weer in hoeverre iemand zichzelf als handelend ervaart (van passieve afwachting tot actieve betrokkenheid). De verticale as laat zien hoe nadrukkelijk Gods rol wordt beleefd (van nauwelijks benoemd tot nadrukkelijk aanwezig/leidend). Daardoor kunnen ook combinaties zichtbaar worden, zoals een expliciete maar passieve afwachting, of een actieve coping waarbij Gods rol meer impliciet op de achtergrond aanwezig blijft. Binnen dit raamwerk krijgt ook overgave aan God een herkenbare plaats in het geheel van mogelijke coping bewegingen.

---

⁶⁷ Idem, 318–334.

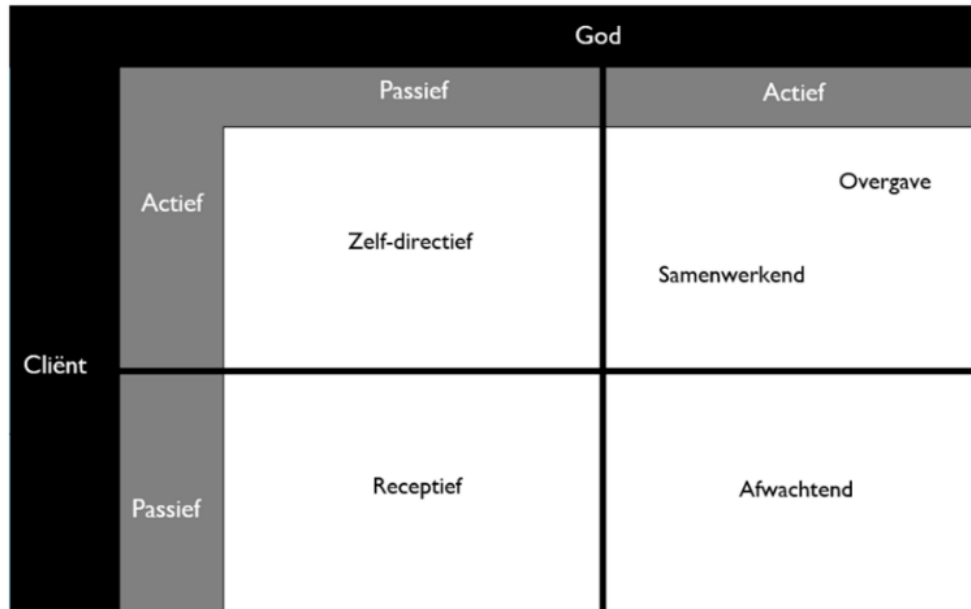
⁶⁸ Seesink et al., “Psychometric Properties of the Dutch Surrender to God. Scale: Relationships with Religious Behavior, God. Representation, Well-being, and Health,” 1415.

⁶⁹ Pargament et al., “Red Flags and Religious Coping: Identifying Some Religious Warning Signs Among People in Crisis,” 1345.

⁷⁰ Seesink, et al., “Religieuze coping in de ggz bespreekbaar maken met een kwadrant,” 168.

Onderzoek naar het gebruik van dit kwadrant laat bovendien zien dat kerkelijke achtergrond significant samenhangt met het voorkomen van copingstijlen binnen het kwadrant. Dit laat zien dat religieuze coping niet alleen individueel is, maar mede wordt beïnvloed door de religieuze context waarin iemand zich bevindt.⁷¹

Figuur 5 – Religieuze Coping Kwadrant⁷²

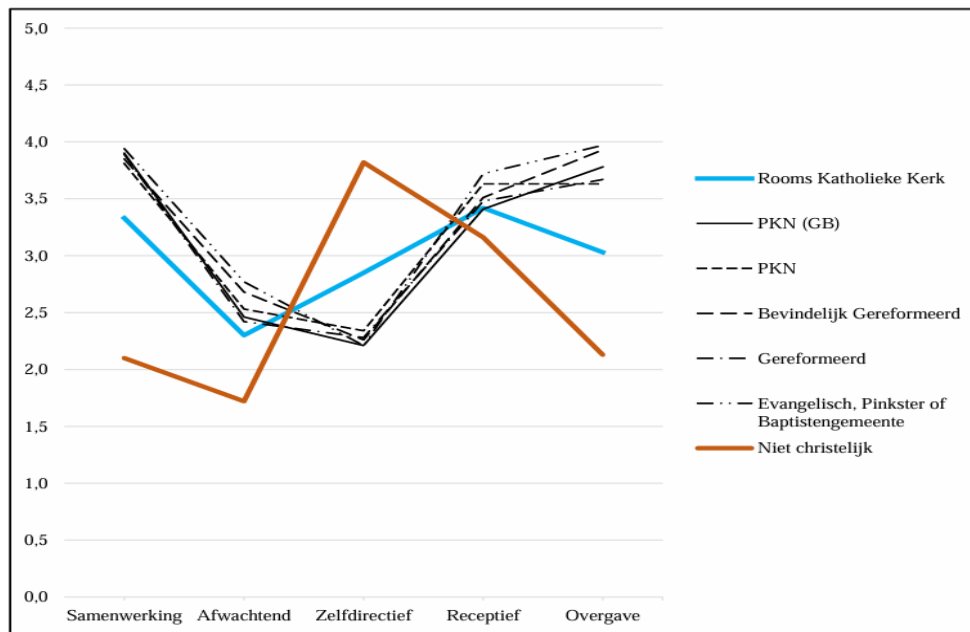
Binnen sommige denominaties komen bepaalde stijlen vaker voor dan in andere (zie figuur 4). Dit laat zien dat religieuze coping mede wordt gevormd door religieuze context en taal. De uitkomsten laten zien dat religieuze copingstijlen niet gelijk verdeeld zijn over kerkelijke achtergronden.⁷³

⁷¹ Seesink *et al.*, "Religieuze coping in de ggz bespreekbaar maken met een kwadrant," 168.

⁷² Seesink, "Christelijke psychologie. Onderzoek naar de overgave aan God. Religieuze Coping Kwadrant."

⁷³ Idem.

Figuur 4: De score van het kwadrant per kerkstroming

Het Religieuze Copingkwadrant (figuur 3) is daarbij descriptief en niet normerend: het helpt om religieuze coping in een concrete situatie te benoemen en bespreekbaar te maken in zorg en pastoraat. In dit raamwerk krijgt overgave een plaats aan de kant waar Gods rol wordt beleefd en waar de persoon zichzelf tegelijk als handelend kan ervaren.

In het kwadrant kunnen we zien dat overgave samen met de samenwerkende copingstijl rechtsboven wordt gepositioneerd. Zowel het individu als God zijn actief in het oplossen van problemen. Echter, overgave gaat verder dan samenwerkende coping: wanneer iemands oplossing verschilt van Gods oplossing, kiest de gelovige in overgave ervoor Gods wegen te volgen. Het houdt een sterke intrinsieke motivatie en bereidheid in om God te volgen ongeacht de mogelijkheid van frustraties en belemmeringen. Overgave heeft een sterke bewustwording van de eigen beperkingen en de realiteit van Gods aanwezigheid. Overgave verschilt van de afwachtende copingstijl in die zin dat het geen passief wachten is op God die alle problemen oplost; het is eerder een actieve keuze om de eigen wil ondergeschikt te maken aan Gods heerschappij.⁷⁴

Waar bij overgave de gelovige zich bewust richt op Gods wil en diens leiding volgt, handelt men binnen de zelfdirectieve stijl volledig onafhankelijk. De receptieve copingstijl vertoont deels overeenkomsten met overgave, omdat ook hier sprake is van een open houding ten aanzien van wat buiten eigen invloed ligt.⁷⁵ Toch is deze copingstijl minder dialogisch en minder gericht op een persoonlijke, handelende God, waardoor zij linksonder in het

⁷⁴ Wong-McDonald and Gorsuch, "Surrender to God: An Additional Coping Style?," 149.

⁷⁵ Pargament, *The Psychology of Religion and Coping – Theory, Research and Practice*, 289-291.

Religieuze Copingkwadrant wordt geplaatst. Het accent ligt eerder op het ontvangen en aanvaarden van wat zich voordoet, binnen de grenzen van het eigen vermogen, terwijl overgave een meer bewuste en doelgerichte keuze blijft om zich te voegen naar Gods wil.⁷⁶

2.5.1. Kritische kanttekening bij de positionering van overgave

Het Religieuze Copingkwadrant is behulpzaam om verschillende manieren van religieuze coping te ordenen en maakt zichtbaar dat overgave, op het niveau van intentie en geloofsoriëntatie, in de actieve, op God gerichte hoek thuishoort. In deze scriptie wordt overgave immers gedefinieerd als een actieve, bewuste en relationele beweging, waarin iemand zijn of haar wil ondergeschikt maakt aan Gods wil en zich aan Hem toevertrouwt. Vanuit die definitie is het terecht dat overgave rechtsboven in het kwadrant is geplaatst, in het verlengde van de samenwerkende copingstijl. De gelovige blijft handelingsbekwaam, maar brengt zijn of haar handelen in lijn met wat als Gods leiding wordt verstaan.

Tegelijkertijd laat de literatuur over belemmerende effecten zien dat een actieve geloofsintentie niet automatisch leidt tot actief handelen. Wanneer iemand zich zo sterk op Gods handelen richt dat hij of zij eigen verantwoordelijkheid loslaat, kan overgave in de praktijk uitlopen op vermijding, het ontkennen van pijn of het uit de weg gaan van noodzakelijke keuzes. Op gedragsniveau gaat dit dan lijken op de afwachtende copingstijl, terwijl de onderliggende intentie nog steeds die van overgave is. Men wil zich volledig aan God toevertrouwen. In die zin bevindt overgave zich niet alleen bij de samenwerkende copingstijl, maar schuurt zij in de praktijk ook tegen de afwachtende copingstijl aan. Het spanningspunt ligt dus niet in de Godgerichtheid van overgave, maar in de verschuiving van 'toevertrouwen' naar 'uit handen geven' op een manier die verantwoordelijkheid onderbreekt.

Vanuit deze spanning behoort overgave in het kwadrant conceptueel bij de actieve, op God gerichte hoek (rechtsboven), in nauw verband met de samenwerkende stijl. Tegelijk kan zij in de praktijk naar mijn verwachting iets opschuiven richting de afwachtende stijl, net boven de horizontale as. De intentie tot overgave blijft actief, maar het feitelijke handelen kan passief worden. Dit maakt zichtbaar dat actieve overgave kan omslaan in passieve pseudo-overgave, zonder dat overgave in de beleving verdwijnt. Dit maakt zichtbaar dat actieve overgave kan omslaan in passieve pseudo-overgave: een vorm die religieus dezelfde taal gebruikt ('ik geef het aan God'), maar functioneel een andere uitwerking heeft (vermijden), en het niet nemen van verantwoordelijkheid.

---

⁷⁶ H.A. Alma, J.S. Pieper, M.H.F. van Uden, "When I find myself in times of trouble. Pargament's Religious Coping Scales in the Netherlands," *Archiv für Religionspsychologie* 24 (2003):73, accessed May 3, 2025. <https://repository.ubn.ru.nl/handle/2066/63483>.

In dit onderzoek wordt daarom onderscheid gemaakt tussen overgave als proces dat eigen verantwoordelijkheid en handelingsbekwaamheid draagt (helpende overgave) en overgave als proces dat eigen verantwoordelijkheid en handelingsbekwaamheid naar God schuift (belemmerende overgave). Beide kunnen door betrokkenen met hetzelfde woord worden aangeduid, maar ze verschillen beslissend in effect.

2.6. Samenvatting en implicaties voor het onderzoek

In dit hoofdstuk heb ik deelvraag 1 beantwoord:

Wat zegt de (godsdienst)psychologische literatuur over de religieuze copingstijl overgave?

Nu de mentale gezondheid in Nederland onder druk staat, is het belangrijk om beter te begrijpen hoe mensen omgaan met ingrijpende gebeurtenissen. In dit hoofdstuk is daarom nagegaan wat de literatuur schrijft over de religieuze stijl *overgave*.

Op basis van de literatuur hanteer ik overgave als actieve, bewuste relationele beweging binnen de geloofsrelatie tussen mens en God. Iemand geeft de ervaren regie bewust uit handen en vertrouwt zich toe aan God, in vertrouwen op zijn wijsheid en leiding. Overgave hoort in het religieuze copingkwadrant in het actieve, sterk op God gerichte kwadrant: zowel de mens als God zijn handelend in beeld. Deze benadering laat een samenhang zien met bijbels-theologische noties van gehoorzaamheid en zelfverloochening (o.a. Matt. 26:39, Joh. 10:10) en hangt samen met intrinsieke religiositeit, een liefdevol en betrouwbaar godsbeeld en het besef dat God de regie heeft.

Uit het onderzoek blijkt dat overgave ook positief samenhangt met spiritueel en existentieel welbevinden, meer innerlijke rust, minder angst, grotere veerkracht en lagere stress. Overgave kan gelovigen helpen om lijden en existentiële crises te dragen en te verdragen, doordat zij hun situatie leren zien in het licht van Gods leiding. Onderzoek wijst bovendien op lichamelijke baten (zoals lagere stressniveaus) en minder risicogedrag. De negatieve invloed van ingrijpende gebeurtenissen op ervaren levenskwaliteit kan verzacht worden. Zelfs bij verdriet en minder positieve emoties blijven mensen hun leven als betekenisvol ervaren. Tegelijkertijd laat onderzoek ook zien dat overgave belemmerende effecten kan hebben. Wanneer overgave neerkomt op berusting of vermijding, kan het zijn dat iemand de eigen verantwoordelijkheid uit de weg gaat. Als iemand zich onderwerpt vanuit angst of een eenzijdig straffend godsbeeld, kan dat leiden tot passiviteit en stagnatie. Schuld- en schaamtegevoelens nemen toe. Mensen raken vervreemd van zichzelf of anderen. Ook kan cognitieve dissonantie ontstaan. Overgave kan zo herstel zelfs belemmeren.

De plaatsing van overgave in het Religieuze Copingkwadrant vraagt in het licht hiervan om een kritische nuancering. Op gedragsniveau gaat dit dan lijken op de afwachtende

copingstijl, terwijl de onderliggende intentie nog steeds die van overgave is. Vanuit deze spanning kan overgave in het kwadrant het best worden begrepen als een beweging die in de praktijk richting de afwachtende stijl opschuift: de intentie tot overgave blijft actief, maar zonder het nemen van eigen verantwoordelijkheid.

Godsconcepten spelen een belangrijke rol in de copingsdynamiek. Een welwillend en relationeel godsbeeld waarbij God als nabij, zorgend, betrouwbaar en rechtvaardig wordt ervaren, blijkt een belangrijke voedingsbodem voor helpende vormen van overgave. Negatieve of afstandelijke godsbeelden (God als toornig, afstandelijk, onbetrouwbaar of afwezig) maken een vertrouwensvolle overgave moeilijker.

Samenvattend schetst de relevante literatuur overgave als een actieve religieuze copingstijl en spirituele houding die, afhankelijk van godsbeeld, motivatie en context, zowel helpend (rust, betekenis, veerkracht, verdieping van de geloofsrelatie) als belemmerend (vermijding, verstarring, innerlijke strijd, passiviteit) kan uitwerken. In de vervolghoofdstukken wordt deze copingsdynamiek verder verrijkt met bijbels-theologische noties over kwetsbaarheid, hoop en overgave. Ook komt aan de orde hoe de religieuze coping *overgave* in de pastorale gespreksvoering herkend, besproken en begeleid kan worden.

Implicaties voor dit onderzoek

De bevindingen uit de literatuur maken duidelijk dat overgave niet los gezien kan worden van het godsbeeld en de religieuze motivatie van gelovigen. Dit heeft directe consequenties voor het empirische deel van mijn onderzoek. In de interviews met pastores zal daarom bijzondere aandacht uitgaan naar of de pastores het onderscheid maken tussen helpende en belemmerende vormen van overgave. De inzichten uit paragraaf 2.2. (Helpende effecten) en paragraaf 2.3. (Belemmerende effecten) zijn hierbij richtinggevend om te peilen onder welke omstandigheden overgave als hoopgevend en helpend wordt ervaren en wanneer zij als kwetsbaar of problematisch uitwerkt.

De religieuze copingstijl *overgave* is ontwikkeld binnen een (Godsdienst)psychologisch onderzoeksdomein, maar vindt mede haar oorsprong in religieuze denkbeelden over menselijke afhankelijkheid en vertrouwen op God. In dit onderzoek vormt deze copingstijl het conceptuele vertrekpunt, dat in latere hoofdstukken theologisch wordt doordacht en praktisch verkend.

3. Overgave op het snijvlak van kwetsbaarheid en hoop: Drie bijbels - theologische visies

In dit hoofdstuk wordt deelvraag 2 beantwoord:

Hoe wordt de religieuze copingstijl *overgave* theologisch doordacht aan de hand van de reflecties van Miguel A. De La Torre, Diane Langberg en John Swinton, en hoe verhouden deze inzichten zich tot bijbels-theologische noties rond kwetsbaarheid, hoop en overgave?

Overgave wordt hier benaderd vanuit theologisch perspectief, met bijzondere aandacht voor kwetsbaarheid en hoop. Publicaties van Miguel A. De La Torre, Diane Langberg en John Swinton vormen de basis voor een analyse van reflecties die buiten het coping-paradigma zijn geschreven, maar wel bijdragen aan een bredere duiding van overgave. Paragraaf 3.4. vergelijkt hun visies met de eerder geschetste omschrijving van overgave als religieuze copingstijl.

In paragraaf 3.5. worden de thema's die uit deze reflecties naar voren komen geplaatst in een bijbels-theologische bedding. Bijbels-theologische noties rondom kwetsbaarheid, hoop en overgave dienen daarbij als interpretatiekader om accenten, overeenkomsten en spanningen zichtbaar te maken. Zo ontstaat een verdiept inzicht in de wijze waarop overgave zich beweegt tussen psychologisch, theologisch en bijbels verstaan.

Tot slot ontwikkel ik vanuit deze kritische doordenking een analytische lens voor het empirisch onderzoek, waarmee ik systematisch zowel de helpende als belemmerende effecten van overgave in de praktijk onderzoek.

3.1. Miguel A. De La Torre: Embracing Hopelessness

Miguel A. De La Torre is een Cubaans-Amerikaanse theoloog en ethicus, gespecialiseerd in sociaal-ethische vraagstukken vanuit het perspectief van gemarginaliseerde gemeenschappen. Zijn werk ligt op het snijvlak van bevrijdingstheologie, postkoloniale theologie en contextuele theologie. In *Embracing Hopelessness* (2017) stelt hij conventionele opvattingen over hoop, kwetsbaarheid, heilsgeschiedenis en goddelijke interventie ter discussie. De La Torre vertrekt vanuit een 'ethiek van de plaats'. Volgens hem verliest theologie geloofwaardigheid als zij geen betrokkenheid heeft bij concreet lijden. Wie kwetsbaarheid ziet als fase richting herstel, miskent volgens De La Torre de blijvende, relationele aard ervan. Kwetsbaarheid vraagt om solidariteit, niet om snelle troost.⁷⁷

---

⁷⁷ Miguel A. De La Torre, *Embracing Hopelessness*, (Minneapolis: Fortress Press, 2017), 36.

Zijn theologie staat of valt met solidariteit met onderdrukten. Theologische reflectie gebeurt in en met gemarginaliseerde gemeenschappen. Praxis komt voort vanuit de gedeelde ervaring en strijd om overleving en waardigheid. Dit sluit aan bij de Latijns-Amerikaanse traditie van 'Teología de Conjunto', waarin theologie ontstaat in collectieve dialoog tussen gemarginaliseerden, pastores, theologen en geloofsgemeenschappen.⁷⁸

3.1.1. Overgave op het snijvlak van kwetsbaarheid en hoop

Bij De La Torre is overgave: trouw blijven in het niet-weten, in geloof zonder houvast of hoopvolle verwachting.⁷⁹ Het is 'geloof met de vingertoppen' dat tast in het duister van uitzichtloosheid, waarin God de 'Aanwezige Afwezige' is.⁸⁰ Overgave betekent niet jezelf toevertrouwen aan een handelende God, maar trouw blijven in een werkelijkheid waarin God zwijgt. Het is overgave aan hopeloosheid.⁸¹

Voor wie dagelijks met geweld wordt geconfronteerd biedt dat geen hoop of troost, en geen rechtvaardiging van hun onderdrukking. Lijden moet onder ogen worden gezien in zijn volle schijnbare betekenisloosheid. Overgave betekent erkenning van de rauwe realiteit en erkenning van machteloosheid, door bewust alle illusies te laten varen. Men wordt uitgenodigd daarin actief present te blijven door zich daaraan over te geven.⁸² Dit wordt zichtbaar in de houding van Jezus in Gethsemané. Hij drinkt de beker van het lijden ondanks zijn verlangen dat deze aan Hem voorbijgaat (Luk. 22:42). En zoals in de situatie met Job, die in zijn wanhoop uitspreekt: '*Hij wil mij zeker doden – ik deins niet terug*' (Job 13:15).⁸³ Het is wanhoop waarbij niets resteert om op te vertrouwen.⁸⁴

Overgave krijgt haar theologisch zwaartepunt in de verlatenheid aan het kruis. Het kruis verliest zijn triomfantelijke betekenis. Jezus is niet de Overwinnaar, maar de Gekruisigde die uitroept: '*Mijn God, waarom hebt U Mij verlaten?*' (Mat. 27:46; Mar. 15:34). Dit moment staat niet voor verlossing, maar voor onrecht en verlatenheid. Verlossing ligt niet in het lijden zelf, maar in Jezus' leven vóór het kruis: zijn inzet voor gerechtigheid, zijn nabijheid bij gemarginaliseerden.⁸⁵ Voor de onderdrukten is pijn geen opmaat tot verlossing, maar niets meer en niets minder dan wat het is: pijn.⁸⁶ Klacht fungeert hierbij als een vorm van verzet.⁸⁷ In deze context wordt trouw blijven aan de werkelijkheid zelf een daad van overgave.

---

⁷⁸ De la Torre, *Embracing Hopelessness*, x–xi.

⁷⁹ Idem, 5-6 en 140-141.

⁸⁰ Idem, 90-92.

⁸¹ Idem, 24-26, 63-64, 142-143.

⁸² Idem, 65, 71–72, 90–91, 140.

⁸³ Idem, 139-140.

⁸⁴ Idem, 65 en 95.

⁸⁵ Idem, 64-65.

⁸⁶ Idem, 64-65.

⁸⁷ Idem, 96 en 141-142.

In plaats van zich vast te klampen aan toekomstige verlossing, kiest De La Torre dus voor Messiaanse aanwezigheid in het heden. Overgave wordt een geloofshouding zonder verwachting van troost, herstel, eschatologische vervulling of goddelijke interventie.⁸⁸ Tegelijk heeft deze overgave een ethische dimensie. Ze betekent publieke solidariteit: handelen in gerechtigheid, zonder belofte van succes. Overgave is een actieve betrokkenheid aan de kant van de lijdende in het hier en nu.⁸⁹

Helpende effecten

De overgave aan het trouw blijven aan het niet-weten en het blijven volharden temidden van de hopeloosheid laat blijken dat het lijden wordt erkend en onderkend. Ze is positief omdat ze weigert lijden te vergeestelijken of te romantiseren. Klacht, twijfel en protest zijn legitieme vormen van geloofsuitdrukking waardoor de gelovige zich wel kan en mag uiten. God als de 'Aanwezige Afwezige' creëert bovendien ruimte voor relationele trouw, die niet afhankelijk is van Zijn zichtbare aanwezigheid of goddelijk ingrijpen.

Toch is deze overgave niet passief. Ze is ethisch en handelingsgericht: solidariteit met gemarginaliseerden, handelen in het hier en nu, publieke praxis in plaats van eschatologische verwachting. Overgave wordt daarmee collectief en bouwt aan gedeelde draagkracht.

Belemmerende effecten

Deze benadering erkent het lijden, en biedt binnen de 'theologie van hopeloosheid' geen perspectief op geruststelling. Het is een voortdurende confrontatie met en erkenning van uitzichtloosheid, waarbij bevrijding of rechtvaardigheid misschien nooit gaat komen. Voor betrokkenen kan dit leiden tot een vorm van existentieel realisme. Zij voelen zich serieus genomen in hun wanhoop, maar blijven tegelijk aangewezen op het uithouden van spanningen zonder eschatologisch perspectief op troost of herstel. Dit kan bevrijdend werken, omdat goedkope troost wordt vermeden. Het kan echter ook ontwrichten, wanneer mensen geen ruimte meer ervaren voor hoop.

In de onderstaande tabel (figuur 5) staan alle helpende en belemmerende effecten op een rij.

---

⁸⁸ Idem, 139-140.

⁸⁹ Idem, 24.

Figuur 7: Helpende en belemmerende effecten van overgave

	Helpende effecten	Belemmerende effecten
Miguel De La Torre	<ul style="list-style-type: none"> - Erkennen van het lijden - Ethische daad van solidariteit en verzet - Legitimering van klacht, twijfel en protest - Relationele trouw zonder bewijs van Gods nabijheid - Collectieve draagkracht en publieke praxis - Handelen in het hier en nu 	<ul style="list-style-type: none"> - Geen troost- of herstelperspectief - Blijvende confrontatie met uitzichtloosheid - Geen verlangen naar bevrijding - Geen herstel van rechtvaardigheid - Geen zicht op uitredding en geruststelling

3.2. Diane Langberg: *Suffering and the Heart of God*

Diane Langberg is wereldwijd erkend als psycholoog, traumabehandelaar en christelijk counselor. Haar jarenlange ervaring met slachtoffers van seksueel misbruik, oorlog, systemisch onrecht en kerkelijk trauma, maakt haar werk pastoraal scherp. In haar boek *Suffering and the Heart of God* verbindt zij psychologische inzichten met een christelijk-theologische visie op gebrokenheid en herstel. Ze verbindt dit ook met de roeping van de kerk. Hierin resoneert Micha 6:8: *'Hij heeft u bekendgemaakt, o mens, wat goed is en wat de HEERE van u vraagt: recht te doen, goedertierenheid lief te hebben en ootmoedig te wandelen met uw God.'* Voor iedere gelovige geldt deze roeping, op verschillende wijzen: door persoonlijk lijden, door het dragen van het lijden van anderen, of beide.⁹⁰ De kerk moet een veilige plaats zijn en behoort kwetsbaren actief te beschermen. Zo maakt zij Gods karakter zichtbaar en bestrijdt zij onrecht, zowel binnen als buiten de eigen structuren.⁹¹ De verbondenheid met en het kennen van Christus en de kracht van Zijn opstanding (vgl. Fil. 3:10) zijn onmisbaar om op deze plaatsen aanwezig te zijn.⁹²

3.2.1. Overgave op het snijvlak van kwetsbaarheid en hoop

Voor Langberg staat overgave in een christologisch perspectief. De incarnatie van Christus getuigt van Gods solidariteit met menselijke gebrokenheid. Hij verlaat zijn verheven positie en daalt af in de werkelijkheid van menselijk lijden, zoals de lijdende Dienaar (Jes. 53:4-5; Mar. 10:45). Hij identificeert zich met menselijk en kosmisch kwaad, in contexten van misbruik, oorlog, onderdrukking, armoede en systemisch onrecht.⁹³ Daarmee is het kruis de plaats waar het lijden door Christus wordt gedragen en getransformeerd.⁹⁴ Geen vorm van menselijk lijden is vreemd voor Hem. Het lijden van Christus is bovendien niet uitgewist na zijn opstanding, want zijn littekens bleven zichtbaar.⁹⁵ Overgave betekent het toevertrouwen

⁹⁰ Idem, 62.

⁹¹ Diane Langberg, *Suffering and the Heart of God: How Trauma Destroys and Christ Restores*, (Greensboro, North Carolina, Verenigde Staten: New Growth Press, 2015), 13-14, 25-28, 229.

⁹² Diane Langberg, *Suffering and the Heart of God: How Trauma Destroys and Christ Restores*, 73.

⁹³ Idem, 8 en 79.

⁹⁴ Idem, 10-11.

⁹⁵ Idem, 75 en 94.

van het eigen lijden aan Degene die het zelf gedragen heeft. Het is deelnemen aan de gemeenschap van Christus' lijden.⁹⁶

Hij wordt zichtbaar en maakt zich kenbaar in de gebrokenheid van de wereld als de Gekruisigde, midden in de rauwe werkelijkheid. In die werkelijkheid is het nodig om Gods karakter te (h)erkennen en ervaren, en te leven in gemeenschap met Christus. Overgave betekent dan het loslaten van de verwachting dat God alleen werkt in genezing, en het toelaten dat Hij ook draagt in de duisternis. Zoals de littekens van Christus zichtbaar bleven, wordt de pastorant uitgenodigd de eigen littekens te aanvaarden. Voor Diane Langberg is overgave het toevertrouwen aan Christus binnen een relationele veiligheid in het proces van trauma-herstel.⁹⁷

Overgave leidt tot innerlijke bevrijding en tot verbinding zoeken in gebrokenheid. Overgave betekent 'aanwezigheid vóór antwoorden'. Niet verklaren, maar nabij blijven. Trauma omvat verlies van veiligheid, vertrouwen, relaties, zelfbeeld of geloof. Herstel begint met het erkennen en doorleven van deze verliezen. Het is een verschuiving van intern gerichte, autonome controle naar een gedeelde, relationele positionering. Overgave wordt daarmee een actief kiezen voor verbinding in gebrokenheid, terwijl de uitkomst onzeker blijft.⁹⁸

Overgave ontstaat pas waar mensen zich gezien, gehoord en gedragen weten. Alleen daar groeit het vertrouwen dat nodig is om zich open te stellen voor Gods aanwezigheid in het lijden. Het is geen lineair proces, maar een herhaald en voorzichtig groeien in vertrouwen in de ander, in zichzelf en uiteindelijk in God. Het is een procesgerichte benadering die haar basis vindt in hernieuwde geloofservaring.⁹⁹ De cliënt bepaalt daarbij zelf het tempo.¹⁰⁰

Overgave is alleen heilzaam wanneer zij gefundeerd is in waarheid en gerechtigheid. Langberg verbindt overgave met het leren loslaten van de behoefte aan eigen regie of het verlangen naar verklaringen. Overgave is het erkennen van het verlies van grip op gebeurtenissen die hebben plaatsgevonden en de bijbehorende emoties, zonder dit als zwakte te zien. Schaamte en een vervormd zelfbeeld vormen vaak blokkades. Overgave betekent ook het onder ogen zien van misvormde overtuigingen over zichzelf, anderen en God, ontstaan door trauma. Het reconstrueren en verwoorden van het levensverhaal helpt

---

⁹⁶ Idem, 77.

⁹⁷ Idem, 97, 240 en 278.

⁹⁸ Idem, 150.

⁹⁹ Idem, 149-150.

¹⁰⁰ Idem, 242.

deze overtuigingen te ontmantelen en te vervangen door Gods waarheid.¹⁰¹ Dit helpt schaamte los te laten en een realistisch(er) zelfbeeld te creëren.¹⁰²

Misbruik en onrecht mogen niet bedekt worden met vrome taal, maar moeten genoemd worden. Het kwaad moet worden ontmaskerd, daders moeten ter verantwoording worden geroepen en structuren die onrecht in stand houden, moeten worden doorbroken. Waar waarheid wordt verzwegen en onrecht miskend, spreekt Langberg niet van christelijke overgave, maar van geestelijke vermijding.¹⁰³

Herstel vraagt het ontmaskeren van leugens over zelf, anderen en God, en het vervangen ervan door Gods waarheid.¹⁰⁴ Tegelijk waarschuwt Langberg voor geestelijke shortcuts zoals religieuze taal die het proces overslaat of versnelt. Geestelijke druk om zich 'gewoon over te geven aan God' kan opnieuw traumatiserend zijn.¹⁰⁵ De begeleider moet aanwezig zijn zonder oordelen, met oog voor de pijn en de waardigheid van de ander, die geschapen is naar Gods beeld (*Imago Dei*). Trauma beschadigt dat beeld, maar vernietigt het niet.¹⁰⁶ Traumazorg richt zich op herstel van het *Imago Dei* in relaties en functioneren.¹⁰⁷

In het proces van overgave wordt het lijden onder ogen gezien, zonder dat dit de eigen identiteit bepaalt.¹⁰⁸ Lijden is een universele menselijke ervaring, voor zowel schuldigen als onschuldigen, en is nooit als zodanig goed.¹⁰⁹ In de omgang met lijden zijn twee valkuilen te onderscheiden: het vermijden of ontkennen ervan, of erdoor overweldigd worden.¹¹⁰

Wanneer trauma niet onder ogen wordt gezien, verdwijnt het niet, maar gaat het vroeg of laat het leven van de getroffene beheersen. Volgens Langberg heeft dit ernstige gevolgen. Het leidt tot het ontstaan van een vals zelfbeeld, dissociatie, verslavingen, verstoorde relaties en een diep gevoel van eenzaamheid. Ontkenning tast het vermogen aan om te weten wie je bent, helder te denken, relaties aan te gaan en te functioneren in de wereld. Overgave vereist daarom het onder ogen zien van pijn en verlies; vermijden verstoort dit proces en versterkt uiteindelijk de gebrokenheid die heling in de weg staat.¹¹¹

---

¹⁰¹ Idem, 244.

¹⁰² Idem, 246.

¹⁰³ Idem, 84.

¹⁰⁴ Idem, 88.

¹⁰⁵ Idem, 279.

¹⁰⁶ Idem, 166-167.

¹⁰⁷ Idem, 167.

¹⁰⁸ Idem, 61.

¹⁰⁹ Idem, 58.

¹¹⁰ Idem, 59-60.

¹¹¹ Idem, 69.

Langberg geeft ook ruimte aan eschatologische hoop. Zij plaatst menselijk lijden binnen de grote bijbelse beweging van kruis en nieuwe schepping. De schepping zucht en kreunt (Rom. 8), maar in Christus krijgt trauma niet het laatste woord. Zij verbindt het zichtbare verval en de verwoesting van levens met de belofte van 2 Korintiërs 4:16–18 en Openbaring 21:1–5: God wuift het lijden niet weg, maar weegt en draagt het mee en belooft een eeuwige heerlijkheid en een nieuwe schepping waar Hij zelf de tranen afwist. Eschatologie betekent bij haar: afdalen in de vuilnisbelt van deze wereld, mét en zoals Christus, in het vertrouwen dat God uit puin schoonheid kan laten opkomen.”.

Helpende effecten

Overgave is bij Langberg een actieve keuze om je toe te vertrouwen binnen een veilige, relatiegerichte context. Alleen waar iemand zich gezien en gedragen weet, ontstaat ruimte om ook God in het lijden toe te laten. In dat proces kan Gods aanwezigheid een transformerende werking hebben, waarin schaamte en schuld niet langer de identiteit bepalen. Daarnaast wordt de manier waarop iemand zichzelf, anderen en God ziet vernieuwd. Het is een innerlijke verschuiving richting vrijheid lief te hebben, te vergeven en verantwoordelijkheid te nemen. Dit houdt een verandering in van hoe iemand zichzelf, de ander en God beleeft.

Het loslaten van eigen regie, het reconstrueren van verhalen en het doorleven van emoties bevordert herstel van een beschadigd zelfbeeld en het *Imago Dei*. Daarbij hoort ook een beweging naar waarheid. Schuld en schaamte worden eerlijk benoemd en het onrecht wordt niet gebagatelliseerd. Overgave maakt innerlijke leugens zichtbaar en opent ruimte voor vertrouwen en autonomie. Ze is heilzaam waar zij gefundeerd is in waarheid en gerechtigheid, zodat het kwaad niet wordt toegedekt maar ontmaskerd. Waar iemand zich overgeeft aan betrouwbare relaties en aan Gods aanwezigheid in het lijden, ontstaat ruimte voor nieuwe betekenis en het hervinden van identiteit.

Tegelijk is overgave meer dan persoonlijke verwerking. Het is verbondenheid met Christus, die het lijden kent en draagt. Dit biedt een theologische basis waarin lijden erkend wordt zonder dat het betekenisloos is. De verbondenheid met Christus impliceert ook een roeping tot gerechtigheid. Wie zich aan Hem toevertrouwt, wordt betrokken in zijn weg van recht doen, bescherming van kwetsbaren en het doorbreken van onrechtvaardige structuren. Overgave is een deelname aan een grotere gemeenschap van mensen die lijden.

Belemmerende effecten

Overgave is bij Langberg relationeel. Zonder veilige context kan zij schadelijk zijn, met risico op hertraumatisering. Geestelijke druk om zich ‘gewoon over te geven’ zonder erkenning van trauma is beschadigend. Overgave mag nooit worden afgedwongen of moreel ingekaderd vóór erkenning van het trauma heeft plaatsgevonden. In contexten van

machtsmisbruik kan ‘overgave’ worden misbruikt om slachtoffers tot zwijgen te brengen of schuld op te leggen. Wanneer religieuze taal wordt gebruikt om pijn te minimaliseren of verzet te onderdrukken (‘Het is Gods plan’ of ‘Je moet het loslaten’), wordt overgave vervormd. Het wordt dan een instrument van onderdrukking.

Pijn vermijden of ontkennen en erdoor overspoeld raken zijn twee valkuilen. In beide gevallen krijgt trauma steeds meer grip op het leven. Vermijding en ontkenning werken door in een vervormd zelfbeeld, dissociatie, verslaving, beschadigde relaties en een diep gevoel van eenzaamheid, en tasten het vermogen aan om helder te denken en te functioneren. Vanuit deze analyse markeert Langberg een scherp onderscheid. Helpende overgave groeit langzaam, in veilige relaties, en is gefundeerd in waarheid en gerechtigheid. Een schijnbare overgave die voortkomt uit misbruik of ontkenning van de werkelijkheid is geen werkelijke overgave, maar bevestigt traumapatronen in plaats van ze te doorbreken.

In onderstaande tabel (figuur 6) staan de helpende en belemmerende effecten op een rij.

Figuur 6: Helpende en belemmerende effecten van overgave

	Helpende effecten	Belemmerende effecten
Diane Langberg	<ul style="list-style-type: none"> - Innerlijke bevrijding - Bevrijding van schuld en schaamte - Vrijheid in liefhebben en vergeven - Verantwoordelijkheid nemen - Herstel van identiteit en het <i>Imago Dei</i> - Innerlijke vrijheid en nieuwe betekenis - Verbondenheid met betrouwbare relaties en met Christus - Ruimte voor waarheid (ontmaskering leugens) - Ontwikkelen vertrouwen - Behouden en herstel van autonomie 	<ul style="list-style-type: none"> - Hertraumatisering en schade zonder veilige context - Misbruik in machtsverhoudingen (religieuze druk) - Ontkenning van pijn leidt tot blokkade van herstel - Vermijding, ontkenning lijden met als gevolg: vertekend zelfbeeld, dissociatie, verslavingen, verstoorte relaties, eenzaamheid, verstoring denken en functioneren in dagelijks even, blokkade in proces van herstel, vergroot gebrokenheid.

3.3. John Swinton: *Raging with Compassion: Pastoral Responses to the Problem of Evil*

In het bredere theologische gesprek over kwaad en lijden neemt John Swinton een eigen positie in. In zijn boek *Raging with Compassion: Pastoral Responses to the Problem of Evil* (2007) verlegt hij de focus van klassieke theodicee naar een pastorale en ecclesiologische benadering. De ervaring met het ondergaan van kwaad en theologische reflecties vormen voor hem het vertrekpunt. Swinton werkt vanuit de Praktische Theologie.¹¹² Hij kiest voor ‘hermeneutische nederigheid’ en erkent dat kwaad niet volledig te begrijpen of te verklaren

¹¹² John Swinton, *Raging with Compassion, Pastoral Responses to the Problem of Evil*, (Michigan/Cambridge: Eerdmans PC., 2007), 7-9.

is. Zijn pastorale theodicee vraagt niet: ‘wat is de oorzaak van het kwaad?’, maar: ‘hoe blijven we trouw te midden van het kwaad?’. Swinton onderkent dat kwetsbaarheid een fundamenteel kenmerk is van het menselijk bestaan. Zij behoort tot de schepping zelf, die in haar gebrokenheid tekenen draagt van tragiek en lijden.¹¹³

3.3.1. Overgave op het snijvlak van hoop en kwetsbaarheid: John Swinton

Swinton ziet overgave als iets dat pas betekenis krijgt binnen de geloofsgemeenschap, in de gedeelde geloofservaring. Het kwaad wordt niet beheersbaar, maar kan wel draaglijk worden.¹¹⁴ Zijn benadering is narratief. Bijbelse verhalen en levensverhalen heroriënteren ervaringen in het licht van Christus en openen perspectieven op hoop en genezing.¹¹⁵ De geloofsgemeenschap is de plek waar dit proces plaatsvindt.¹¹⁶

Overgave gebeurt waar kwetsbaarheid erkend en gedeeld wordt. Begeleiding vraagt om aandachtig luisteren en het serieus nemen van iemands ervaring.¹¹⁷ Pastorale zorg heeft hierin een herstellende en beschermende taak.¹¹⁸ Waar kwetsbaarheid wordt vermeden, raakt het geloof geïsoleerd van hoop en gemeenschap.¹¹⁹

Voor Swinton staat Jezus Christus centraal als de belichaming van goddelijke solidariteit met het lijden. Overgave betekent jezelf toevertrouwen aan Hem, die zelf geleden heeft. Het lijden moet niet worden verdrongen of geminimaliseerd. Overgave is het uitnodigen van hoop binnen de werkelijkheid van het lijden.¹²⁰ Navolging (*Imitatio Christi*) betekent niet alleen verdragen, maar ook getuigen, handelen en actief verzet tegen het kwaad.¹²¹

Overgave voltrekt zich niet alleen innerlijk, maar in de concrete praktijken zoals klaagzang, vergeving, bedachtzaamheid en gastvrijheid. De praktijken helpen om trouw te blijven te midden van het kwaad.¹²² In zulke praktijken verbindt God zich, door zijn Geest, met mensen die lijden en met geloofsgemeenschappen die het kwaad onder ogen zien en weerstaan. Het doel is volharding, troost en gerechtigheid concreet te maken. Zo wordt het kwaad niet ontkend, maar binnen de gemeenschap gedragen en weerstaan.

---

¹¹³ John Swinton, *Raging with Compassion, Pastoral Responses to the Problem of Evil*, 104.

¹¹⁴ Idem, 9-10 en 39-41.

¹¹⁵ Idem, 79 en 46-48.

¹¹⁶ Idem, 52-55.

¹¹⁷ Idem, 106-110.

¹¹⁸ Idem, 84-85.

¹¹⁹ Idem, 237-244.

¹²⁰ Idem, 121-127.

¹²¹ Idem, 64.

¹²² Idem, 108-110.

Geloofsgemeenschappen worden zo plaatsen van hoopvol verzet en tekenen van Gods verlossingswerk bij de wederkomst van Christus.¹²³

Klaagzangen doorbreken de stilte rondom het lijden.¹²⁴ Zoals Christus aan het kruis riep: *'Mijn God, waarom hebt U Mij verlaten?'* (Mat. 27:46), zo krijgt het lijden een stem en wordt het in relatie tot God gebracht.¹²⁵ Klacht brengt het voor Gods aangezicht.¹²⁶ De klassieke psalmstructuur biedt het houvast bij het verwoorden van klacht. Dit herstelt relatie (met God en gemeenschap) en verschuift mensen van isolatie naar betrokkenheid.¹²⁷ Klaagzang is een hoopvol publiekelijk protest tegen onrecht, gericht op God en op de wereld.¹²⁸

De tweede praktijk vergeving betekent overgave van wraakzucht aan God: *'Mij komt de wraak toe'* (Rom. 12:19).¹²⁹ Het kwaad wordt niet ontkend, maar krijgt plaats in de klaagzang tot God.¹³⁰ Vergeving is het navolgen van Jezus in Zijn gebed aan het kruis: *'Vader, vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen'* (o.a. Luk. 23:34), en Zijn oproep tot het liefhebben van vijanden en het vergeven van wie kwaad doet (o.a. Mat. 5:43-48).¹³¹ Vergeving is geen vergoelijking van het kwaad, en emoties worden niet weggedrukt.¹³²

Bedachtzaamheid is de derde praktijk en is het openstaan en je overgeven aan de transformerende werking van Gods Geest (Rom. 12:2).¹³³ Bedachtzaamheid hangt samen met vergeving en rouw.¹³⁴ Ze vraagt om reflectie op eigen tekort en berouw in het licht van Gods liefde (Rom. 8:38-39).¹³⁵ Zo kunnen subtiele vormen van kwaad worden herkend en weerstaan.¹³⁶

Een laatste praktijk is gastvrijheid, oftewel vriendschap.¹³⁷ Jezus wijst hierop: *'Ik was een vreemdeling en u hebt Mij opgenomen'* (Mat. 2:35). Zorg voor armen en kwetsbaren is kenmerkend voor het kennen van JHWH (o.a. Jer. 22:16).¹³⁸ In de ander verschijnt Christus.

---

¹²³ Idem, 89.

¹²⁴ Idem, 94-96.

¹²⁵ Idem, 104-106.

¹²⁶ Idem, 104-106 en 110-111.

¹²⁷ Idem, 122-128.

¹²⁸ Idem, 114-118.

¹²⁹ Idem, 136-138.

¹³⁰ Idem, 158.

¹³¹ Idem, 132-133.

¹³² Idem, 174.

¹³³ Idem, 180-181.

¹³⁴ Idem, 211.

¹³⁵ Idem, 110.

¹³⁶ Idem, 180-183.

¹³⁷ Idem, 213-216.

¹³⁸ Idem, 224-226.

Gastvrijheid erkent verschil zonder oordeel en fundeert gemeenschap in genade (Joh. 15:15-17).¹³⁹ Overgave blijkt uit het erkennen van verschillen zonder veroordeling, in de hoop Christus te herkennen in die ontmoeting.¹⁴⁰ Daar kan heling beginnen en echte gemeenschap groeien.¹⁴¹

Tot slot stelt Swinton dat overgave eschatologisch gezien leeft in de spanning tussen het 'reeds en nog niet'. Gods verlossingswerk is begonnen in Christus' kruisdood, maar nog niet voltooid. De realiteit van het kwaad wordt in het licht geplaatst van de belofte dat God uiteindelijk recht zal doen. Overgave is volharding in hoop, niet door volledig begrip, want '*nu kennen wij ten dele*' (1 Kor. 13:12), maar door trouw aan de belofte dat het kwaad niet het laatste woord heeft.¹⁴²

Helpende effecten

Overgave krijgt volgens Swinton pas betekenis binnen de gemeenschap. Lijden wordt draaglijker waar het gedeeld wordt. Overgave wordt mogelijk en leefbaar door verbondenheid. Deze ontstaat waar kwetsbaarheid wordt herkend en erkend. Daarmee wordt de weg geopend naar echte verbondenheid en herstel van relaties. Bovendien maakt overgave deel uit van een proces van heroriëntatie. Door bijbelse en persoonlijke verhalen krijgen pijn en kwaad betekenis in het licht van Christus. Het kwaad wordt niet beheersbaar, maar wel geplaatst in een groter, hoopvol verhaal. Overgave betekent hierin loslaten van eigen regie en het durven uitspreken van klacht en emotie, wat de relatie met God verdiept. Voor de betrokkene betekent dit dat overgave niet begint bij een innerlijk besluit in isolement, maar bij het ervaren dat zijn of haar pijn gedeeld mag worden en opgenomen wordt in een groter verhaal van hoop.

Ten slotte is overgave geen passieve houding, maar een actieve levenswijze in navolging van Christus. Praktijken als klaagzang, vergeving, bedachtzaamheid en gastvrijheid geven overgave vorm. Klaagzang doorbreekt isolatie en herstelt relatie, vergeving bevrijdt van wraak en geeft vrede. Bedachtzaamheid maakt innerlijke transformatie mogelijk (Rom. 12:2) en helpt kwaad herkennen. Gastvrijheid laat ware gemeenschap ontstaan waarin heling kan plaatsvinden. Overgave maakt volharding en hoop tastbaar in en door de gemeenschap. Voor de betrokkene krijgt overgave zo gestalte in concrete praktijken als klagen, vergeven, onderscheiden en gastvrijheid ontvangen, waarin langzaam een houding van toevertrouwen aan God en anderen wordt aangeleerd.

---

¹³⁹ Idem, 219-221.

¹⁴⁰ Idem, 241.

¹⁴¹ Idem, 185 en 221.

¹⁴² Idem, 46-47.

Belemmerende effecten

Overgave krijgt volgens Swinton pas betekenis binnen gedeelde geloofservaring. Zonder gemeenschap of ervaren verbondenheid verliest zij haar kracht, omdat lijden dan niet gedeeld of gedragen wordt. Daarnaast vraagt overgave om veilige relaties waarin kwetsbaarheid wordt erkend. Waar lijden wordt ontkend ontstaan isolatie en verdriet, en wordt aan hoop voorbijgegaan. Voor de betrokkene betekent dit dat onuitgesproken en ongedragen lijden zwaarder wordt. Wanneer het niet gedeeld kan worden met Christus of met de naaste, raakt het proces van overgave geïsoleerd en wordt het lijden eerder verdiept dan verlicht.

Tot slot waarschuwt Swinton dat religieuze taal rondom overgave gevaarlijk wordt wanneer zij recht en (eigen) verantwoordelijkheid uitwist. In zo'n geval verandert 'je overgeven aan God' in een vrome dekmantel. Het onrecht blijft ongenoemd, daders worden niet aangesproken en de lijdende blijft alleen achter met zijn of haar pijn. Overgave is dan niet langer bevrijdend en weerbaar, maar verwordt tot spirituele ontkenning die het kwaad bevestigt in plaats van het te dragen en te bestrijden.

In onderstaande tabel (figuur 7) staan de helpende en belemmerende effecten op een rij.

Figuur 7: Helpende en belemmerende effecten van overgave

	Helpende effecten	Belemmerende effecten
John Swinton	<ul style="list-style-type: none"> - Overgave als gedeelde praktijk binnen gemeenschap, samen lijden dragen - Lijden wordt gedeeld en draaglijker - Verdieping van relatie met God en erkenning kwetsbaarheid door praktische uitwerking in liturgische handelingen (klacht, vergeving, bedachtzaamheid, gastvrijheid) - Loslaten eigen regie - Herstel relaties - Doorbreken isolatie - Bevrijding van wraak - Vrede - Innerlijke transformatie - Helpt kwaad herkennen - Heling - Volharding - Hoop wordt tastbaar. - Helpt verdriet erkennen en serieus nemen	<ul style="list-style-type: none"> - Overgave zonder verbondenheid met de gemeenschap verliest haar kracht - Isolatie bij gebrek aan erkenning van kwetsbaarheid - Religieuze taal kan verantwoordelijkheid uitwissen - Isolatie

3.4. Implicaties voor het onderzoek

De voorgaande paragrafen laten zien hoe De La Torre, Langberg en Swinton ieder op eigen wijze theologisch duiden wat overgave betekent in relatie tot kwetsbaarheid en hoop. Daarbij ging het om overgave in brede zin: als geloofshouding, als erkenning van lijden en existentiële crises, als navolging en als deelname aan Christus' weg.

In deze paragraaf verschuift het perspectief naar overgave als religieuze copingstijl, zoals ontwikkeld door Wong en Gorsuch. De inzichten van de drie theologen worden in gesprek gebracht met deze psychologisch geïntendeerde copingstijl. Deze dialoog maakt duidelijk wat de verschillende benaderingen betekenen voor het verdere onderzoek. Wat brengen deze theologische benaderingen aan nuancering of aanvulling ten opzichte van het psychologische coping model? En welke aandachtspunten en vragen levert dat op voor het veldwerk met pastores? De antwoorden vormen de basis voor een analytisch kader voor het empirische deel van dit onderzoek.

3.4.1. Overgave in gesprek: theologische stemmen en psychologische inzichten

De psychologische copingstijl *overgave* benadrukt een actieve, bewuste en relationele beweging waarin iemand de ervaren regie bewust uit handen geeft door zich te wenden tot God, in vertrouwen op zijn wijsheid en leiding, zowel in lijden en concrete crisissituaties als in het bredere geloofsleven. Deze benadering is vooral functioneel. Zij richt zich op de vraag hoe overgave bijdraagt aan geestelijk welzijn, innerlijke rust, veerkracht en zingeving. De besproken theologische stemmen vertrekken vanuit een ander uitgangspunt. Zij vragen niet alleen *wat* overgave doet, maar vooral *wat* overgave inhoudt in het licht van Gods handelen, lijden, kwetsbaarheid en hoop.

Hoewel de invalshoeken verschillen, delen de psychologische inzichten en de drie theologen enkele kenmerken in hun benadering van overgave. In al deze visies wordt overgave opgevat als een relationele actieve, bewuste wilswaard. Bij Wong-McDonald en Gorsuch klinkt dit door in hun omschrijving van overgave als "*an active choice to relinquish one's will to God's rule*" (Wong-McDonald & Gorsuch 2000:149). Overgave is daarmee geen verlies van handelen, maar een daad van toewijding waarin iemand zijn of haar eigen wil en de eigen regie onder Gods leiding plaatst. Daarnaast onderkennen alle benaderingen het belang van onderkenning en erkennen van het lijden.

Tegelijk worden onder dezelfde term overgave wezenlijk verschillende inhoudelijke accenten geplaatst. **Miguel De La Torre** problematiseert elke duiding waarin overgave richting troost, herstel of innerlijke rust beweegt: in zijn theologie is er geen belofte van verlichting of herstel en geen vanzelfsprekend goddelijk ingrijpen. Overgave krijgt daardoor vooral een publiek-ethisch karakter: trouw blijven, solidair zijn en weerstand bieden midden

in uitzichtloosheid. Daarmee schuift de focus van coping als innerlijke stabilisering naar solidariteit als morele praxis. In termen van religieuze coping roept dit de vraag op of De La Torre nog onder 'overgave aan God' valt, of eerder bij een copingstijl (bijv. zelfdirectieve) waarin menselijke verantwoordelijkheid centraal staat en Gods handelen niet als leidend wordt verondersteld.

Diane Langberg sluit inhoudelijk vaker aan bij het psychologische model doordat zij overgave beschrijft als actief toevertrouwen aan God, maar ze normeert die overgave sterker. Overgave is alleen heilzaam waar relationele veiligheid, waarheid, gerechtigheid aanwezig zijn en mensen zich gezien en gedragen weten. Onrecht mag niet met vrome taal worden afgedekt. 'Gewoon overgeven aan God' kan dan een vorm van geestelijke druk of vermijding worden. Zij verdiept het copingmodel door te laten zien dat overgave niet alleen een interne strategie is. Het is een geestelijke praktijk die afhankelijk is van veiligheid, erkenning, waarheidsvinding en context.

John Swinton herijkt overgave eveneens: niet alleen als individuele houding, maar als gedeelde geloofspraktijk die mensen draagt wanneer betekenis of uitkomst ontbreekt. Hij beschrijft deze overgave als zichtbaar in handelingen als klaagzang, vergeving, bedachtzaamheid en gastvrijheid. Daarmee verschuift de focus van het individuele naar het ecclesiologische domein. Overgave wordt een collectieve daad van hoopvol verzet tegen het kwaad, binnen het spanningsveld van het 'reeds en het nog niet'.

3.4.2. Helpende en belemmerende effecten: een vergelijking

Zonder te vervallen in een eenduidige typologie, laten het psychologische copingkader en de drie theologische benaderingen samen zien dat overgave ambivalent is. Het psychologische perspectief maakt vooral zichtbaar wat overgave doet (bijv. rust, betekenis, welzijn, veerkracht bevorderen), terwijl de theologische stemmen vooral vragen wat overgave is en waartoe zij dient binnen de geloofsrelatie.

De La Torre problematiseert overgave zodra zij troost biedt en daarmee aan het onrecht voorbijgaat of onderdrukking legitimeert. Overgave is in zijn benadering pas helpend waar zij lijden erkent en gestalte krijgt als solidariteit, verzet, ruimte voor klacht en het opbouwen van collectieve draagkracht. Belemmerend wordt overgave wanneer innerlijke rust zwaarder gaat wegen dan gerechtigheid, en wanneer 'zich beter voelen' belangrijker wordt dan trouw aan onderdrukten. Zijn kernvragen aan het psychologische model zijn dan ook: *voor wie* is deze overgave helpend, *tegen welke prijs*, en draagt zij bij aan verzet of vooral aan het draaglijk maken van een onrechtvaardige situatie? Andersom maakt het copingkader zichtbaar dat verzet ook kan uitputten, en vraagt het welke vormen van 'overgave' in de praktijk veerkracht ondersteunen en welke ondermijnen.

Langbergs benadering sluit in veel opzichten aan bij het psychologische kader in de beschrijving van helpende effecten: herstel en heling, diepere verbondenheid met God, groei in compassie en dienstbaarheid, veerkracht en levensvreugde. Dit correspondeert met haar taal over innerlijke bevrijding, bevrijding van schuld en schaamte, herstel van identiteit (Imago Dei), groeiend vertrouwen en het behoud of herstel van autonomie. Veel van wat empirisch wordt beschreven rondom geestelijke overgave herkent zij uit haar traumapraktijk.

Tegelijk stelt Langberg scherpe voorwaarden: overgave is alleen helpend binnen relationele veiligheid en waarheidsvinding. Zonder erkenning van trauma kan overgave hertraumatiserend en vermijdend uitwerken. Misbruik en onrecht moeten bij naam genoemd worden, verantwoordelijkheden mogen niet met vrome taal worden toegedekt. Vanuit deze accenten roept haar benadering de vraag op of het copingkader relationele veiligheid, traumageschiedenis, waarheidsbevinding en gerechtigheid voldoende meeneemt. Andersom stelt het psychologische onderzoek haar voor de vraag of theologisch 'juiste' vormen van overgave in de praktijk ook bijdragen aan psychisch herstel en veerkracht, en welk godsbeeld daarin meespeelt.

Swinton verschuift de focus van individuele beleving naar gemeenschap en praktijk. Overgave krijgt gestalte in gedeeld dragen, liturgie en aandacht voor kwetsbaarheid en wordt gedragen door hoop binnen de spanning van het 'reeds en nog niet'. Hij ziet overgave niet los als innerlijk proces, maar in een netwerk van relaties, rituelen en praktijken dat omgaan met lijden mogelijk maakt. Helpend is niet alleen rust in het heden, maar ook het vermogen om spanning te verdragen en hoop vast te houden wanneer symptomen of omstandigheden niet veranderen. Zo daagt Swinton het psychologische kader uit om gemeenschap en structuren mee te wegen, zeker wanneer het probleem minder in het individu ligt dan in de context. Omgekeerd roept het psychologische kader de vraag op in hoeverre deze gemeenschappelijke praktijken in ervaring ook leiden tot minder stress, meer veerkracht en duurzame coping met lijden.

Conclusie

Door de helpende en belemmerende effecten van overgave naast elkaar te zetten, wordt zichtbaar dat overgave een dynamisch en ambivalent proces is. Zij kan bijdragen aan heling, veerkracht en recht doen, maar ook leiden tot stagnatie, verstarring, geestelijke vermijding of het bestendigen van traumapatronen. Het psychologische copingkader en de drie theologische benaderingen belichten deze ambivalentie vanuit twee onderscheiden perspectieven. Het psychologische kader beschrijft de functionele uitwerking van overgave (wat het met mensen doet), terwijl de theologische stemmen overgave inhoudelijk duiden binnen de geloofsrelatie met God (wat overgave is en waartoe zij dient). In de wisselwerking tussen beide perspectieven krijgt overgave als religieuze copingstijl scherper reliëf: niet

alleen als ervaring of strategie, maar ook als geloofspraktijk die afhankelijk is van waarheid, gerechtigheid, veiligheid en gemeenschap. Deze gezamenlijke inzichten en kritische accenten vormen het vertrekpunt voor een analytische lens voor het empirisch onderzoek.

In hoofdstuk 4 worden daarom helpende en belemmerende vormen van overgave onderscheiden op basis van (a) hun concrete uitwerking in het leven van betrokkenen en (b) de onderliggende duiding en voorwaarden waaronder overgave wordt aangereikt of geleefd.

3.5. Bijbels-theologische reflectie op overgave als religieuze copingstijl

In hoofdstuk 2 is overgave besproken als religieuze copingstijl en in hoofdstuk 3 zijn de theologische reflecties van De La Torre, Langberg en Swinton uitgewerkt in relatie tot kwetsbaarheid en hoop.

In deze paragraaf leg ik zowel de copingstijl als deze theologische benaderingen naast bijbelse noties rondom kwetsbaarheid, hoop en overgave. De teksten worden niet exegetisch uitputtend behandeld, maar gelezen op bijbelse kernlijnen die helpen om overgave als religieuze copingstijl te verhelderen. Doel is een interpretatiekader te ontwikkelen waarmee overeenkomsten, spanningen en accenten in het spreken over 'overgave' zichtbaar worden. Deze bijbels-theologische reflectie vormt de brug naar het empirische deel (hoofdstuk 4) waarin wordt onderzocht hoe overgave in de pastorale praktijk tot uiting komt en hoe die praktijk zich verhoudt tot de (1) (godsdienst) psychologische religieuze copingstijl *overgave* (2) De La Torre, Langberg en Swinton en (3) de bijbels-theologische reflectie op kwetsbaarheid en hoop.

Methodisch werk ik thematisch. Per kernlijn selecteer ik enkele representatieve teksten, lees ik deze in hun directe context, en destilleer ik daaruit aandachtspunten voor vergelijking met het coping model en drie theologische stemmen. In het vervolg van het onderzoek functioneren deze aandachtspunten als interpretatiekader. De toetsing verloopt langs twee niveaus die in de rest van het onderzoek terugkeren: (1) het theologisch fundament (overgave als afgeleide, trinitarisch gedragen geloofsdaad) en (2) de menselijke respons (relationeel vertrouwen, ruimte voor worsteling, een actieve gehoorzame houding, ecclesiale context en eschatologische horizon).

3.5.1. Theologisch fundament

Geloof en het kennen van God als fundament

In de Bijbel wordt geloof nauw verbonden met het kennen van God. Dit kennen is niet cognitief van aard, maar heeft een relationeel karakter en wordt voorgesteld als iets dat door God zelf wordt geïnitieerd. De relatie met God ontstaat doordat Hij zichzelf bekendmaakt. Zo wordt bijvoorbeeld in Jeremia 24:7 gesproken over een door God gegeven hart om Hem te kennen, wat duidt op een verbondsrelatie. In het Nieuwe Testament krijgt deze relatie gestalte in de persoon van Jezus Christus (Joh. 17:3, vgl. Joh. 14:9, 17:3, Hebr. 1:1-3, 1 Joh. 5:20). Zoals het volk Israël werd geroepen tot vertrouwen in Gods leiding in de woestijn (o.a. Ex. 13:21-22), zo suggereren ook andere bijbelse passages een houding van toevertrouwen. Binnen de bijbelse narratieven wordt overgave betekenisvol in het licht van deze vertrouwensvolle omgang met God. In deze context is overgave geen onderwerping aan een onbekende macht, maar een respons op een God die zichzelf kenbaar maakt als betrouwbaar en betrokken (vgl. Rom. 8:28, Kol. 1:9-10).

Het **copingmodel** beschrijft overgave ook als een actieve en relationele beweging, waarbij een individu ervoor kiest om de ervaren regie los te laten en zich toe te vertrouwen aan God. Toch blijft in de psychologische benadering de nadruk functioneel: overgave wordt opgevat als een copingstijl om met lijden en existentiële crises om te gaan. Vanuit theologisch perspectief ligt het accent op de betekenis van overgave als relationele geloofsdaad binnen de relatie tussen mens en God.

Alle drie de theologen benadrukken de relationaliteit van overgave.

De La Torre legt echter een ander accent. Hij spreekt over een vorm van relatie die volhardt in de ervaring hopeloosheid en uitzichtloosheid. Het godsbeeld wordt sterk bepaald door de Gekruisigde Christus en door de ervaring van God als 'Aanwezige Afwezige' in contexten van structureel onrecht en onderdrukking. Overgave betekent hier het zich toevertrouwen aan de rauwe werkelijkheid, en niet aan een handelend God. Hierin verschilt de theologische betekenis die wordt gegeven aan Gods nabijheid en betrokkenheid.

Langbergs benadering legt het accent op overgave binnen een proces van trauma-herstel. Ze beschrijft overgave als een langzaam, kwetsbaar groeien in vertrouwen, in zichzelf, in anderen, en uiteindelijk in God. Die beweging wordt mogelijk waar mensen zich gezien, gehoord en gedragen weten. Langberg benadrukt dat herstel begint bij het leren (her)kennen van Gods karakter te midden van gebrokenheid. Hierin klinkt een relationeel kennen van God door, niet als cognitieve overtuiging, maar als het ervaren van Gods aanwezigheid in de gebrokenheid. God is volgens haar een God die afdalt in menselijke pijn.

Voor Swinton legt het accent op het leren kennen van God plaats binnen de gemeenschap. Binnen deze gemeenschap wordt Gods karakter zichtbaar, met name in hoe lijden gedeeld en gedragen wordt. Toch waarschuwt hij dat ervaringen van gemeenschap niet verward mogen worden met God zelf. Gods zelfopenbaring blijft verbonden aan Christus en Zijn handelen.

Overgave: een christologisch perspectief en gehoorzaamheid

In Hebreëën 5:7-9 wordt Christus voorgesteld als de Zoon die *'gehoorzaamheid heeft geleerd uit wat Hij heeft geleden'*. In de hof van Gethsemané trekt Jezus zich terug met zijn discipelen en bidt: *'Vader, als U het wilt, neem deze drinkbeker van Mij weg; maar laat niet Mijn wil, maar de Uwe geschieden'* (vgl. Luk. 22:42, vlg. Matt. 23:6, Mar. 14:36). Jezus weet wat hem te wachten staat. Zijn gebed is geen stil devotioneel moment, maar een strijd (vgl. Mar. 14:33, Matt. 26:37, Luk. 22:44). Hij smeekt en bidt *'onder luid geroep en tranen'* tot Zijn Vader die Hem uit de dood kan redden (vgl. Hebr. 5:7-8). De discipelen vallen in slaap (vgl. Matt. 26:40-45, Mar. 14:37-41, Luk. 22:45-46) en zelfs in die verlatenheid blijft Jezus zich richten op Zijn Vader. Gethsemané laat zo zien dat overgave bij Christus gehoorzaamheid is aan God de Vader door angst en pijn heen.

Jezus is waarachtig mens en waarachtig God. Hij is aan de mens gelijk geworden (vgl. Fil. 2:7, Hebr. 2:17) en is verzocht met uitzondering van de zonde (Hebr. 4:15). Christus wordt beproefd en in Hem krijgt overgave haar volkomen gestalte: *'Hij is gehoorzaam geworden tot de dood, ja, de dood aan het kruis'* (Fil. 2:8). Christus ontledigt Zich door de gestalte van een slaaf aan te nemen (Fil. 2:6-8). In het bredere evangelieverhaal wordt Jezus' gerichtheid op de wil van de Vader steeds opnieuw zichtbaar (vgl. Matt. 3:15; Matt. 4:1-11). Die lijn culmineert in kruis en opstanding, waarin Christus' lijden heilshistorisch en soteriologisch uniek is.

De unieke weg van Christus

Mattheüs 10:39 verwoordt de paradox van navolging: *'Wie zijn leven wil behouden, zal het verliezen, maar wie zijn leven verliest omwille van Mij, zal het behouden'*. Jezus als Messias gaat voorop in het lijden en brengt in Zijn unieke weg van kruis en opstanding verzoening tot stand. Zijn lijden is heilshistorisch bepaald. Gelovigen worden geroepen Hem als Redder te belijden en Hem te volgen, wat offers en verlies kan meebrengen (vgl. Mar. 8, Luk. 9:23). Navolging betekent dan het eigen leven, de eigen wil, plannen en zekerheden loslaten uit vertrouwen op Degene die leven geeft (vgl. Joh. 10:10).

Het is de Heilige Geest die de gelovige daarin voorgaat, in hem of haar werkt, het denken vernieuwt (Rom. 12:2) en leert bidden als woorden ontbreken (Rom. 8:26). Zo krijgt overgave een trinitarisch perspectief: we volgen de Zoon, gedragen door de Heilige Geest, in vertrouwen op de Vader (vgl. Gal. 2:20).

Het **copingmodel** verstaat Mattheüs 10:39 vooral als een oproep om de eigen regie los te laten, gemotiveerd door intrinsieke religiositeit en een positief godsbeeld. Overgave wordt in die context gewaardeerd om haar psychologische effecten, zoals innerlijke rust, zingeving, veerkracht en (geestelijk) welzijn. Deze insteek sluit deels aan bij bijbelse noties van vertrouwen en leven in volheid (Joh. 10:10), maar richt zich meer op de ervaring en uitkomst voor het individu. Bijbelteksten zoals Hebrëeën 5 en Filippenzen 2 werpen een ander licht op overgave, door deze te plaatsen binnen het bredere kader van navolging: gehoorzaamheid die vorm krijgt in en door lijden heen.

Hieruit volgt een ander aandachtspunt dat in de vergelijking zichtbaar wordt: in bijbelteksten gaat het *wat* van het geloof (*fides quae*, de inhoud: wie Christus is) gaat vooraf aan het *hoe* van geloven (*fides qua*: de wijze waarop gelovigen zich aan Hem toevertrouwen, de geloofsrelatie). Binnen het psychologische model ligt de focus op deze laatste dimensie: de wijze van geloven en ervaren, zoals die tot uiting komt in de religieuze copingstijl *overgave*. In die zin vormt de toepassing van bijbelteksten op overgave binnen het copingmodel een functionele benadering, waarin teksten gelezen worden op hun psychologische betekenis, eerder dan op hun theologische reikwijdte.¹⁴³

De La Torre sluit aan bij de bijbelse noties als het gaat om het lijden van Christus al wordt Christus door hem vooral exemplarisch verstaan. Hij is solidair met de lijdende, maar minder als de Messias die redding bewerkt. De verlatenheid aan het kruis is het theologische zwaartepunt. De betekenis van verlossing ligt niet zozeer in het lijden zelf, maar in het leven van Jezus vóór het kruis. De opstanding en eschatologische horizon blijven wel aanwezig, maar krijgen een ander karakter: zij worden niet verbonden aan toekomstige triomf, maar aan solidariteit met gemarginaliseerden in het heden. Christus verschijnt vooral als degene die lijdt met de lijdende en daarin navolging vraagt. Een trinitarisch perspectief ontbreekt.

Voor **Langberg** is het lijden van Christus wezenlijk onderdeel van Gods heilwerk. De Gekruisigde daalt af in de diepte van menselijk trauma en komt de gebroken mens nabij. Hij verlaat zijn verheven positie en deelt als lijdende Dienaar in het menselijk bestaan (Jes. 53:4–5; Mar. 10:45). Als hogepriester voelt Hij mee met menselijke zwakheden en is Hij zelf door lijden heengegaan (Hebr. 4:15, 5:7–9). Langberg behoudt zicht op hoop en herstel, en verbindt nabijheid aan waarheid en gerechtigheid. Daarmee sluit haar benadering aan bij bijbelse noties waarin Christus wordt herkend als Lijdende dienaar en Redder die nabijkomt in het lijden, en waarin overgave gestalte krijgt in navolging en toevertrouwen. Tegelijk roept haar nadruk op veiligheid en het tempo van de pastorant vragen op in relatie tot de

---

¹⁴³ Willem J. Ouweneel, *Evangelisch-Dogmatische Reeks VI – Het heil van God. Ontwerp van een soteriologie* (Heerenveen: uitgeverij Medema, 2010): 119-126.

(Ondanks dat Willem J. Ouweneel een systematisch theoloog is, heb ik zijn boek gebruikt om het verschil tussen *fides quae* en *fides qua* duidelijk te maken.)

confronterende dimensie van navolging (vgl. Matt. 16:24). Hoe verhoudt haar benadering zich tot bijbelse accenten waarin zelfverloochening en bekering een centrale rol spelen? En hoe kan daarin ruimte blijven voor pastorale zorg zonder geestelijke druk of dwang?

Langberg benoemt op meerdere plaatsen dat ware genezing en verandering niet voortkomen uit menselijke inspanning, maar uit een werk van God in de mens. Herstel vindt plaats door stil te worden voor God, te luisteren naar Zijn stem, en te veranderen door Zijn aanwezigheid. Hierin echoot Romeinen 12:2.

Swinton verstaat overgave als geleefde navolging binnen de geloofsgemeenschap, zichtbaar in praktijken van klaagzang, vergeving, bedachtzaamheid en gastvrijheid. Daarmee verschuift het accent van individuele geloofsbeleving naar gedeelde praktijken waarin lijden wordt gedragen en volharding vorm krijgt (vgl. Hebr. 5:8; Matt. 16:24). De christologische onderbouwing van deze benadering blijft bij Swinton grotendeels impliciet. Toch sluit zijn nadruk op de geloofsgemeenschap en het delen van verhalen aan bij Jezus' identificatie met de kwetsbare ander, waardoor zorg voor armen en kwetsbaren zichtbaar wordt als concrete plaats waar Christus in de ander wordt ontmoet. De uitwerking van Christus als Redder in klassieke soteriologische termen krijgt daarbij ook minder aandacht. Christus verschijnt vooral als de Lijdende die aanwezig is in menselijke gebrokenheid en die door Zijn incarnatie nabijheid mogelijk maakt (vgl. Joh. 1:14).

Door de focus op praktijken en moreel verzet wordt overgave vooral zichtbaar op het niveau van menselijk handelen en gezamenlijke oefening. In vergelijking met bijbels noties waarin volharding verbonden wordt met Gods handelend initiatief, verschuift bij Swinton het accent naar de wijze waarop overgave concreet gestalte krijgt in het dagelijks leven van gelovigen. Deze accentverschuiving is relevant voor dit onderzoek, omdat zij laat zien hoe overgave zowel als geloofspraktijk als theologisch geduide relatie kan worden verstaan.

Gods soevereiniteit en menselijke verantwoordelijkheid

Overgave wordt in verschillende bijbelteksten geplaatst binnen een spanningsveld van Gods soevereine handelen en menselijke verantwoordelijkheid. In Filippenzen 2:12–13 worden gelovigen aangespoord om hun heil uit te werken *'met vrees en beven'*, terwijl tegelijkertijd wordt gesteld dat God *'het willen en het werken'* in hen bewerkt. Deze dubbele beweging komt ook elders terug. In Handelingen 2:23 wordt gesproken over Jezus' kruisdood als iets dat zich voltrok *'naar Gods vastgestelde raad en voorkennis'*, terwijl de betrokkenen tegelijk verantwoordelijk worden gehouden voor hun daden (Hand. 2:23; 4:27–28). Ook Jozef verwoordt het spanningsveld: *'...wat mensen ten kwade bedachten, heeft God ten goede gedacht'* (Gen. 50:20). Zulke teksten wijzen op een complex samenspel tussen goddelijk initiatief en menselijke respons.

Overgave wordt binnen het **copingkader** veelal omschreven als een bewuste, actieve keuze van de gelovige, waarbij de ervaren regie wordt losgelaten en aan God wordt toevertrouwd. Deze beschrijving benadrukt de rol van menselijke autonomie en keuzevrijheid, en sluit aan bij het idee van een interne locus of control die richting het goddelijke wordt verlegd. In verschillende bijbelteksten komt echter een spanningsveld naar voren tussen menselijke verantwoordelijkheid en goddelijk initiatief. Tegen deze achtergrond roept het psychologisch perspectief enkele vragen op. Wordt Gods voorafgaande handelen in de praktijk van overgave voldoende meegewogen? En verschuift overgave in sommige verhalen van een relationele respons op goddelijke initiatie naar een project van persoonlijke regie en zingeving? Wat betekent dit voor situaties waarin iemand weinig handelingsruimte ervaart, bijvoorbeeld bij trauma of machteloosheid?

De La Torre zet bewust in op menselijke solidariteit en volharding in hopeloosheid, maar Gods leiding of soeverein handelen komt nauwelijks aan bod. Daarmee biedt hij tegenwicht aan triomfalistische theologie, maar het roept ook de vraag op of er nog voldoende ruimte blijft voor Gods initiatief als dragende grond van overgave.

Bij **Langberg** valt op dat zij inzet op de eigen keuze van de getraumatiseerde. Daarmee doet zij recht aan menselijke verantwoordelijkheid en handelingsbekwaamheid, zeker bij mensen bij wie autonomie langdurig is geschonden. Ook haar nadruk op het vermijden van geestelijke dwang sluit aan bij het uitgangspunt dat overgave niet afgedwongen kan worden, maar vraagt om innerlijke veiligheid en vertrouwen. Dreigt overgave dan niet te veel afhankelijk te worden van het moment waarop iemand zich veilig genoeg vóelt om te kiezen?

Swinton legt de nadruk op praktijken, wat recht doet aan menselijke verantwoordelijkheid en aan het feit dat gehoorzaamheid zich afspeelt in tijd en relaties. Zijn benadering biedt een alternatief voor individualistische opvattingen van overgave. Tegelijk blijft in zijn werk de vraag open in hoeverre en op welke wijze Gods initiatief en betrokkenheid worden benoemd in relatie tot het handelen van de gemeenschap. Hoewel Swinton wel verwijst naar Gods roeping en aanwezigheid.

3.5.2. Menselijke respons

Overgave te midden van geloofsworsteling

In bijbelteksten wordt overgave regelmatig verbonden met processen van geloofsworsteling en kwetsbaarheid (vgl. Rom. 8:15, Gal. 4:6, Ef. 1:3-5, 1 Joh. 1:12 en 3:1). Ook in uitspraken van Jezus wordt deze dynamiek zichtbaar. In Mattheüs 11:25–30 wordt rust beloofd aan wie vermoeid en belast zijn. Bijbelteksten verzwijgen deze werkelijkheid niet, maar brengen haar onder woorden. Een voorbeeld daarvan is Psalm 131, waarin de psalmist spreekt over het tot

rust brengen van zijn ziel: *'...ik ben stil geworden, ik heb mijn ziel tot rust gebracht. Als een kind op de arm van zijn moeder, als een kind is mijn ziel in mij.'* (Ps. 131:2). Opvallend is dat rust hier niet automatisch wordt verondersteld, maar wordt beschreven als resultaat van een innerlijk proces. De metafoor van het kind bij de moeder laat relationele geborgenheid zien.

Deze combinatie van overgave en worsteling komt breder terug in de Bijbel waarbinnen ook ruimte is voor klacht. In bijvoorbeeld klaagpsalmen (o.a. Ps. 6, 13, 22, 42–43, 69), in het boek Job (o.a. Job 3, 23), en in profetische teksten van Jeremia, Klaagliederen en Habakuk (o.a. Jer. 20:7–18, Klaag. 3, Hab. 1–3).

In het Nieuwe Testament klinkt dit door in Jezus' kruisroep: *'Mijn God, mijn God, waarom hebt U mij verlaten?'* (Matt. 27:46, Mar. 15:34), waarbij Hij Psalm 22:2 citeert. Het toont een emotionele en geestelijke worsteling. Hij trekt een sterke lijn vanuit het Oude Testament naar het Nieuwe Testament door Zijn lijden op een profetische manier te vervullen (o.a. Jes. 52:13 - 53:12). In deze teksten wordt zichtbaar dat vertrouwen en verlatenheid in dezelfde adem kunnen klinken. Ook Paulus schrijft over wanhoop en toevertrouwen (vgl. 2 Kor. 1:8–10) en verbindt lijden aan het dragen van elkaars lasten in de gemeente (vgl. Gal. 6:2). Samen laten deze teksten zien dat de Bijbel ruimte maakt voor een weg door de diepte heen, zonder dat de relatie met God wordt losgelaten.

De bijbelse taal rondom overgave bevat motieven die binnen het **copingkader** minder naar voren komen. In het copingmodel wordt overgave vaak begrepen als het loslaten van eigen regie en het toevertrouwen aan een hogere macht of het goddelijke. Bijbelteksten laten eerder een relationeel proces van vertrouwen zien dat zich ontwikkelt binnen geloofsworsteling, en dat niet zelden langdurig is. Overgave verschijnt daarin niet als directe overgang van onrust naar rust, maar als een proces waarin lijden, vragen en toevertrouwen met elkaar verweven zijn.

Vanuit dit perspectief komt ook de praktijk van klaagzang in beeld als vorm van expressie waarin overgave ruimte maakt voor emoties en worsteling. Klaagzang functioneert daarmee als religieuze praktijk waarin pijn niet wordt vermeden, maar in relatie wordt gebracht met God. In psychologische termen zou dit gezien kunnen worden als een vorm van religieuze coping die aandacht geeft aan verwerking en erkenning van emoties. In dit licht kan de vraag worden gesteld hoe de religieuze copingstijl *overgave* in de praktijk wordt ingevuld. Biedt zij ruimte voor kwetsbaarheid en doorleving, of ontstaat er risico op vormen van vermijding van pijn, waarbij religieuze taal gebruikt wordt?

De La Torre neemt klacht en wanhoop serieus en sluit daarmee nauw aan bij bijbelse stemmen als Job en de klaagpsalmen. Zijn profetische benadering bewaakt dat lijden en onrecht niet worden weggepoetst of vergeestelijkt. Overgave is erkenning van de rauwe

werkelijkheid. Tegelijk roept zijn nadruk op hopeloosheid en God als 'Aanwezige Afwezige' de vraag op hoe deze thematiek zich verhoudt tot bijbelse patronen waarin klacht vaak verbonden blijft met verwachting en volharding in de relatie met God.

Langberg sluit aan bij thema's die ook in Psalmen en bij Job naar voren komen, doordat zij ruimte biedt voor het benoemen van trauma, schaamte, schuld, onrecht en boosheid in de veilige nabijheid van Christus. Waarheid en rechtvaardigheid vormen uitgangspunten in haar pastorale werk. Deze thematiek vertoont overeenkomsten met bijbelteksten waarin heling niet losstaat van rouw en het onder ogen zien van pijn. Tegelijk blijft in haar werk de uitnodiging tot relatie en herstel richtinggevend, waardoor klacht niet hoeft te verstarren, maar deel kan uitmaken van een beweging naar hoop.

Swinton verkent overgave als een proces dat zich niet alleen individueel, maar ook binnen de geloofsgemeenschap voltrekt. Zijn benadering van geloofsstrijd als iets dat gedragen wordt binnen een collectief sluit aan bij bijbelse passages waarin het lijden en de lasten van gelovigen met elkaar verbonden worden (bijv. 1 Kor. 12:26, Gal. 6:2). In zijn werk krijgt klaagzang een rol als gedeelde praktijk die ruimte schept voor het omgaan met lijden. Tegelijk roept zijn liturgische invulling van klacht de vraag op in hoeverre deze vorm ruimte laat voor rauwe of ongefilterde expressies van pijn, zoals ook terug te vinden zijn in verschillende bijbelteksten.

Eschatologische hoop

In Hebr. 11–12 wordt de christelijke hoop getekend beschreven als toekomstgerichte volharding. De '*...wolk van getuigen...*' leeft en sterft vanuit de belofte van '*...een beter, dat is een hemels vaderland...*' (Hebr. 11:16), terwijl Jezus als '*Leidsman en Voleinder van het geloof*' het kruis verdraagt '*om de vreugde die Hem in het vooruitzicht was gesteld*' (Hebr. 12:2). Hoop is hier geen vage verwachting, maar eschatologisch gefundeerd vertrouwen dat Gods belofte werkelijkheid wordt. Ook Romeinen 8:18–25 verbindt het zuchten van de schepping en van de gelovigen met '*de heerlijkheid die aan ons zal geopenbaard worden*', en 1 Korintiërs 13:12 markeert het spanningsveld van het '*nu zien wij door een spiegel, in een raadsel*' tegenover het '*dan zullen wij zien van aangezicht tot aangezicht*'.

Binnen deze teksten leeft de hoop in de spanning van 'reeds en nog niet'. Christus heeft overwonnen, maar de voleinding moet nog komen. Overgave verschijnt daarbinnen als volharding in een niet-voltooid werkelijkheid, waarbij individueel vertrouwen samenkomt met de gemeenschap van gelovigen. De verwachting van een komende verheerlijking vormt in deze passages een dragend perspectief binnen situaties van lijden.

Binnen het **copingkader** wordt overgave doorgaans beschreven als een individuele, innerlijke beweging, waarbij de nadruk ligt op persoonlijke beleving en ervaren zingeving.

In deze benadering blijft een eschatologische dimensie vaak impliciet of afwezig. Ook de plaats van overgave binnen de bredere geloofsgemeenschap komt minder aan bod.

Bij **De La Torre** ligt het accent op de ervaring van hopeloosheid en de ogenschijnlijke afwezigheid van God. Het kruis wordt geplaatst in de context van structureel onrecht en verlatenheid in het hier en nu. Het is geloof zonder hoopvolle verwachting naar troost en herstel. Daarmee geeft hij gewicht aan uitzichtloosheid. In teksten zoals Hebrëënen 12 en Johannes 12 wordt overgave van Jezus verbonden met vooruitzicht en verheerlijking. Jezus verdraagt het kruis 'om de vreugde die Hem in het vooruitzicht was gesteld', en zijn lijden mondt uit in opstanding. Het is relevant om te verkennen hoe De La Torre's benadering zich verhoudt tot deze lijnen.

Bij **Langberg** krijgt eschatologie wel een plaats. Ze situeert menselijk lijden binnen het bredere kader van kruis en nieuwe schepping. In haar werk worden teksten als Romeinen 8, 2 Korintiërs 4:16–18 en Openbaring 21:1–5 verbonden met de realiteit van trauma: lijden wordt erkend, maar niet als laatste woord verstaan. Hoop is niet alleen toekomstgericht, maar geworteld in Gods karakter en aanwezigheid te midden van het lijden.

Swinton verbindt eschatologische hoop het geleefde geloof binnen de gemeenschap. Praktijken als klaagzang, vergeving en bedachtzaamheid worden door hem beschreven als manieren waarop de gemeenschap participeert in Gods toekomst. De spanning tussen het 'reeds en nog niet' wordt erkend, waarbij de geloofsgemeenschap geroepen is om hoopvol te leven ondanks onvoltooidheid en gebrokenheid (vgl. Hebr. 12:2, Op. 21:1-5). Tegelijkertijd blijft de uitwerking van eschatologie in zijn werk grotendeels impliciet: er is weinig doordenking van Christus' verheerlijking of van klassieke soteriologische perspectieven op de voleinding.

3.5.3. Implicaties voor het onderzoek

Vanuit deze bijbels-theologische reflectie zijn acht interpretatievragen geformuleerd welke fungeert als referentiekader in de verdere analyse:

- Wordt overgave verstaan als relationeel antwoord op goddelijke trouw, als psychologische copingstijl, of als een combinatie daarvan?
- Hoe spreken respondenten over God? Wordt overgave verbonden aan een coherent, ambigue of zelfs verwrongen godsrepresentatie?
- Wordt overgave benaderd vanuit *fides quae creditur* (wie God is/de inhoud van het geloof) of vanuit *fides qua creditur* (hoe iemand gelooft/de geloofsdaad)?
- Hoe wordt het samenspel tussen Gods initiatief en menselijke keuze verwoord? Is overgave een antwoord op ervaren roeping, een autonome beslissing, of iets dat zich pas ontvouwt binnen herstel en relationeel vertrouwen?

- Hoe functioneert de geloofsgemeenschap in de ervaring van overgave?
- Hoe wordt overgave praktisch gemaakt: welke concrete geloofspraktijken worden genoemd (gebed, liturgie, klaagzang, gemeenschap, diaconale solidariteit), en wat doen die volgens respondenten?
- Hoe wordt overgave verbonden aan hoop en toekomstverwachting? Komt er een eschatologisch besef naar voren (zoals 'reeds en nog niet'), of overheerst het hier-en-nu perspectief?
- Wordt hoop vooral beschreven als innerlijke krachtbron, of ook theologisch gefundeerd (bijv. in Gods trouw/karakter/beloften)?

3.5.4. Ontwikkeling van een analytische lens

Dit onderzoek hanteert een analytische lens die die psychologisch en theologisch is geïnformeerd en wordt geplaatst binnen een bijbels-theologisch interpretatiekader. Deze lens bestaat uit drie componenten:

1. **Het psychologisch copingmodel** waarin overgave wordt opgevat als een religieuze copingstijl die functioneert binnen lijden en existentiële crises.
2. **Drie theologische stemmen (Miguel De La Torre, Diane Langberg en John Swinton)** die elk op eigen wijze reflecteren op overgave binnen de context van lijden. Hun perspectieven brengen accenten aan die relevant zijn voor de duiding van pastorale praktijkervaringen.
3. **Een bijbels-theologisch interpretatiekader** waarin overgave wordt verstaan als een geloofsantwoord op God. Dit kader is geformuleerd in acht interpretatievragen (paragraaf 3.5.3.) en fungeert als referentiekader in de verdere analyse.

Deze lens is geen optelsom van drie perspectieven, maar een geïntegreerd geheel waarin psychologische en theologische inzichten in gesprek worden gebracht met het bijbels-theologisch interpretatiekader. Zo ontstaat ruimte voor kritische vergelijking en zorgvuldige duiding van het pastorale spreken over overgave.

Op basis van deze multidisciplinaire verkenning zijn zeven kernthema's geformuleerd die samen een analytische lens vormen voor de interpretatie van de interviews (hoofdstuk 4). Deze thema's zijn geselecteerd op grond van hun theoretische relevantie en hun verwachte herkenbaarheid in de empirische data. Ze zijn gekozen vanwege hun centrale rol in de conceptuele bezinning op overgave en helpen om concrete pastorale ervaringen systematisch te duiden. Zo slaan zij een brug tussen theorie en praktijk. Elk thema wordt hieronder kort toegelicht met een bijbehorende interpretatievraag.

Het betreft de volgende inhoudelijke hoofdthema's:

1. **Definitie van overgave.** Hoe duiden pastores het begrip 'overgave'? Gaat het om een actieve toewijding aan Gods wil, om een vorm van berusting, of om een dynamiek waarin beide samenkomen? Hoe onderscheiden zij overgave van verwante begrippen zoals loslaten, vertrouwen of acceptatie? En in hoeverre komt overgave naar voren als een bewuste copingstijl in reactie op lijden of crisis?
2. **Overgave in de dynamiek van kwetsbaarheid en hoop.** Hoe verhouden kwetsbaarheid en hoop zich tot overgave in pastorale situaties? Wordt overgave ervaren als een bron van vertrouwen en van hoop, of als een vorm van kwetsbaarheid? Wordt overgave verbonden met hoop in het 'reeds en nog niet', of ligt de nadruk vooral op directe verlichting en welbevinden in het heden?
3. **Overgave en de Bijbel.** Op welke wijze verwijzen pastores naar bijbelse motieven en verhalen bij het spreken over overgave? Welke rol speelt de Bijbel in hun duiding en begeleiding?
4. **Misvattingen rondom overgave als copingstijl.** Welke vormen van overgave worden in de praktijk als belemmerend herkend, en hoe benoemen pastores de risico's van dergelijk gebruik?
5. **Helpende effecten van overgave.** Hoe ervaren pastores de helpende werking van overgave in pastorale gesprekken? In welke mate draagt overgave bij aan rust, zingeving, (geloofs)vertrouwen of verbondenheid met God en anderen?
6. **Belemmerende effecten van overgave.** Welke belemmerende effecten worden door pastores gesignaleerd bij overgave? Hoe beïnvloedt het godsbeeld de manier waarop overgave ervaren wordt?
7. **Omgang met belemmerende effecten van overgave.** Op welke wijze maken zij in hun begeleiding onderscheid tussen helpende en belemmerende vormen van overgave? Hoe herkennen zij belemmeringen in overgave, en hoe gaan zij ermee om?

3.5.5. Bijdrage aan de toetsing van de praktijk

Op basis van deze thematische lens volgen drie aandachtspunten die richting geven aan de toepassing in hoofdstuk 4. Deze punten helpen om tijdens de analyse van de interviews niet alleen te luisteren naar wat gezegd wordt, maar ook naar wat ontbreekt, onderbelicht blijft of spanningsvol is in het omgaan met overgave.

1. Overgave is niet altijd een bron van rust of harmonie, maar kan ook risico's, grenservaringen, protest en worsteling met zich meebrengen.
→ In de analyse wordt nagegaan hoe pastores spreken over overgave in de dynamiek tussen kwetsbaarheid en hoop.
2. Overgave is een relationeel proces dat veilige voorwaarden vraagt.

→ In de interviews wordt nagegaan hoe pastores omgaan met de uitdagingen die overgave met zich meebrengt, waaronder worsteling, weerstand, angst en twijfel, en welke pastorale handelingswijzen zij daarbij inzetten.

3. Overgave is niet uitsluitend een individuele geloofshouding.

→ Het is van belang om na te gaan of pastores overgave herkennen als iets dat gedragen wordt door de gemeenschap en geloofspraktijken.

4. Overgave in de pastorale praktijk

In dit deel van de scriptie staat de praktijk van pastores centraal. Na de (godsdienst)psychologische uitwerking van overgave in hoofdstuk 2 en de theologische verdieping in hoofdstuk 3 (De La Torre, Langberg en Swinton), in gesprek gebracht met een bijbels-theologisch interpretatiekader, richt dit deel zich op de vraag hoe overgave functioneert in de dagelijkse praktijk van pastorale gesprekken. Daarmee is hoofdstuk 4 het empirische luik van dit onderzoek.

In dit hoofdstuk breng ik de lijnen van het empirisch onderzoek samen en beantwoord ik deelvraag 3:

Hoe komt overgave in pastorale gesprekken concreet tot uiting, en hoe verhouden de door pastores beschreven betekenissen en effecten zich tot (1) de (godsdienst)psychologische duiding van overgave als copingstijl en (2) de genoemde theologische gezichtspunten en bijbels-theologische noties?

Om deze vraag te beantwoorden voerde ik een thematische analyse uit op basis van semigestructureerde interviews met zeven pastores¹⁴⁴ uit diverse kerkelijke tradities (Evangelisch, Baptist, PKN, Pinkster, Katholiek, NGK, CGK). Voorafgaand aan elk interview ontvingen de respondenten een vragenlijst. De gesprekken zijn getranscribeerd en in Excel geanalyseerd. De gecodeerde fragmenten zijn geordend volgens zeven hoofdthema's, elk met een eigen codering. Deze clustering geeft structuur aan de variatie in taal en beleving die respondenten verwoorden.

De gegevens zijn uitsluitend voor onderzoeksdoeleinden gebruikt. Voorafgaand aan elk interview is Informed Consent gevraagd.¹⁴⁵ Respondenten zijn geïnformeerd over de aard, doelstelling en duur van het onderzoek, hun rechten, en hoe hun privacy is gewaarborgd. Deelname was volledig vrijwillig. Alle gegevens zijn verzameld met toestemming en zorgvuldig opgeslagen volgens de richtlijnen voor kwalitatief onderzoek van de Theologische Universiteit Utrecht.

In de afsluitende reflectie (paragraaf 4.3.) breng ik theorie, theologie en praktijk met elkaar in dialoog, met het oog op strategische aanbevelingen voor pastores in het begeleiden van pastoranten die te maken hebben met helpende en belemmerende effecten van overgave. De analytische lens uit paragraaf 3.6.3. is hierbij leidend.

---

¹⁴⁴ Zie paragraaf 1.6 voor de omschrijving van de doelgroep 'pastores'.

¹⁴⁵ Zie bijlage 1.

4.1. Resultaten interviews¹⁴⁶

In de volgende paragrafen presenteer ik de interviewresultaten thematisch aan de hand van zeven hoofdthema's: definitie van overgave, overgave in de dynamiek van hoop en kwetsbaarheid, overgave en de Bijbel, misvattingen rondom overgave, helpende effecten van overgave, belemmerende effecten van overgave, en omgang met belemmerende effecten van overgave. De analyse richt zich op terugkerende patronen, accenten en onderliggende betekenisaders. Binnen elk thema bespreek ik fragmenten aan de hand van subcodes en voorbeeldcitaten, met als doel het beantwoorden van de centrale onderzoeksvraag.

In pastorale taal lopen psychologische en theologische duidingen vaak door elkaar. Respondenten beschrijven overgave tegelijk als een ervaring met effecten (bijv. rust, betekenis, veerkracht, herstel) en als geloofstaal over God (bijv. nabijheid, leiding, trouw). In de analyse onderscheid ik daarom twee niveaus: (1) de functionele laag (overgave als religieuze copingstijl) en (2) de inhoudelijke laag (theologische duiding: wie God is en wat overgave betekent). Beide lagen worden, waar nodig, per fragment geregistreerd, zonder ze van elkaar los te maken.

4.1.1. Definities overgave

De respondenten verbinden overgave doorgaans met loslaten en vertrouwen (in hun geloofstaal: op God), maar leggen verschillende accenten in wat overgave precies is. In de interviews komen vijf kerncomponenten terug: (1) vertrouwen/relatie, (2) loslaten van controle over uitkomst, (3) de verhouding tussen menselijke wil en Gods initiatief, (4) overgave als proces, en (5) ruimte voor worsteling en (ervaren) afwezigheid.

(1) Overgave als relationeel vertrouwen

Voor meerdere respondenten is vertrouwen de kernterm. R2 zegt: *'De kern is voor mij wel vertrouwen.'* Overgave krijgt bij hem ook de betekenis van het zich richten op Gods beloften. R1 sluit zich hierbij aan. Je geeft je over omdat je vertrouwt, en je vertrouwt door je over te geven. Ook R5 en R6 verbinden overgave aan vertrouwen op Gods leiding en een groter perspectief. Volgens R4 en R5 is vertrouwen niet passief.

(2) Overgave als loslaten van controle over de uitkomst

Voor R1 hangt vertrouwen nauw samen met overgave aan God en met het loslaten van controle over de uitkomst. R5 gebruikt vergelijkbare taal wanneer zij spreekt over het *'...loslaten van die krampachtigheid, van het zelf in de hand willen hebben en houden.'* Ook R6 heeft het over: *'...mensen houden het krampachtig vast'*.

---

¹⁴⁶ In bijlage 2 is een overzicht met interviewvragen te vinden.

(3) Overgave als keuze en als gave: menselijke verantwoordelijkheid en Gods initiatief

R1 en R7 spreken over overgave als een vrijwillige keuze, waarbij R7 benadrukt dat dit ook zelfonderzoek en correctie impliceert. R1 en R6 omschrijven overgave als het ondergeschikt maken van eigen wil en autonomie aan God. Dit wordt door hen beschreven als het aanvaarden van afhankelijkheid en als 'sterven aan jezelf'. R6 zegt: '*...loslaten, de regie uit handen geven, sterven aan jezelf, het roer uit handen geven*'. Tegelijk nuanceert R2 dit door overgave ook te duiden als genadegave van de Heilige Geest. Hij benadrukt dat mensen hun situatie niet kiezen, maar zelf verantwoordelijk blijven voor hun innerlijke houding. '*Maar omstandigheden dringen zich ook aan je op. Je bent wel verantwoordelijk*' (R2). Ook R1 en R6 benoemen, ieder op eigen wijze, een spanningsveld tussen Gods initiatief en menselijke respons. R3 en R4 benoemen niet eigen verantwoordelijkheid als zodanig.

(4) Overgave als beweging in de tijd

Net zoals R6 gelooft R3 '*niet helemaal in die totale overgave in één keer, maar wel in de beweging van overgeven.*' In haar duiding betekent dit stoppen met 'fixen' en de werkelijkheid onder ogen zien. In haar geloofstaal krijgt dat woorden als ruimte geven aan Gods nabijheid, bijvoorbeeld door eenzaamheid te benoemen. Ook R4 sluit hierbij aan door overgave te beschrijven als een open relatie met Christus '*...waarin vertrouwen en wanhoop een plek krijgen*' (R4). Het is voor hem het verduren en tegelijk uitreiken naar dingen die goed voor je zijn.

(5) Overgave met ruimte voor worsteling en ervaren afwezigheid

Meerdere respondenten maken duidelijk dat overgave niet vanzelf rust betekent. R7 benoemt dat overgave pijnlijk kan zijn en gepaard kan gaan met innerlijke strijd en het (leren) loslaten. R6 ziet dat overgave zich soms voltrekt in de ervaring van Gods afwezigheid.

Samengevat beschrijven de respondenten overgave functioneel als het loslaten of herpositioneren van controle (en daarmee eigen regie), en duiden zij dit in geloofstaal als toevertrouwen aan God. Daarbij komt een spanningsveld in beeld tussen menselijke verantwoordelijkheid en Gods initiatief. De accenten verschillen: overgave als bewuste keuze en oefening (R1, R7), als gave van de Heilige Geest (R2), als procesmatige beweging in de tijd (R3), en als relationele praktijk waarin ook wanhoop en volharding ruimte krijgen (R4). Daarnaast benadrukken R6 en R7 dat overgave gepaard kan gaan met worsteling, en R6 noemt dat overgave zich soms voltrekt in de ervaring van Gods afwezigheid.

4.1.2. Overgave in de dynamiek van kwetsbaarheid en hoop

In pastorale taal lopen functionele (coping) en theologische duidingen vaak door elkaar; in deze paragraaf onderscheid ik beide niveaus, zonder ze los te maken.

Respondenten beschrijven overgave in deze dynamiek vaak als een beweging van aanvaarding en het loslaten van regie, waarbij hoop kan ontstaan ook wanneer concrete verandering uitblijft. R1 verwoordt dit als: *'De overgave is niet aan de situatie, maar aan God...aanvaarden van de situatie zoals die nu is.'* Functioneel beschrijft hij daarmee een beweging van aanvaarding en loslaten van eigen regie, waarbij hoop kan ontstaan ook als verandering uitblijft. R2, R3, R4 en R5 sluiten zich hierbij aan. R5 verwoordt: *'...want als je mensen kunt begeleiden naar die overgave toe, dan is er hoop. Dan komt er hoop. In functionele termen fungeert overgave voor haar als dragende bodem waaruit hoop kan groeien. R7 benoemt dit effectmatig: 'Dat geeft mensen een fundament. Dat geeft inderdaad wel een basis voor hoop.'* R3 beschrijft hoop meer procesmatig: vertrouwen groeit met kleine stappen richting overgave, waardoor hoop concreter en behapbaar wordt. R4 benadrukt eveneens de dynamiek: hoop zet iets in beweging. R2 koppelt dit aan de context van lijden: *'Overgave beoefen je juist bij tegenwind. Bij lijden.'*

Verschillende pastores verbinden hoop bovendien met het erkennen van kwetsbaarheid (R1, R2, R3). Hoop en troosteloosheid sluiten elkaar niet uit. Tegelijk krijgt deze functionele laag in meerdere verhalen een theologische duiding. R4 spreekt over hoop in termen van *'Jezus aanwezigheid in haar kwetsbaarheid'*. R7 ziet dat Gods nabijheid blijft, zelfs als mensen geen hoop meer ervaren. Ook R1 formuleert: *'...het in de ogen durft te kijken en te laten bestaan...'* Vanuit die erkenning ontstaat hoop die zich richt op Gods trouw, ook wanneer verdriet en lijden aanhouden. R2 beschrijft dit ervaringsmatig: *'Als ik zwak ben en dan toch het gevoel van, je wordt er bovenuit getild. De hoop.'*

R6 legt de nadruk op het geleidelijke karakter van dit proces. Hoopvolle overgave ontstaat volgens haar pas wanneer iemand de behoefte aan controle onder ogen ziet en stap voor stap leert loslaten. *'Als je hoop terug wil vinden, dan moet je wat je zelf opgebouwd hebt aan waarheid of leugens misschien loslaten. Ook al verandert de situatie niet, als jij je overgeeft toch aan God, dan komt er hoop'*. Functioneel gaat het hier om een actief toevertrouwen dat innerlijke ruimte creëert; theologisch blijft het gericht op God, ook wanneer omstandigheden niet veranderen.

Meerdere respondenten verstaan overgave als het aanvaarden dat kwetsbaarheid een blijvende menselijke realiteit is die niet maakbaar of volledig beheersbaar is. Kwetsbaarheid wordt dan niet benaderd als een probleem dat opgelost moet worden, maar als aspect van het mens-zijn dat vraagt om erkenning en aanvaarding. R3 vertelt: *'Dat je dus aanvaardt en dan er dus voor buigt. Je hebt een soort respect voor hoe het nu is.'* In het besef van begrenzing en onomkeerbaarheid (R1, R3, R5, R6) krijgt overgave de vorm van een innerlijk verzoeningsproces en het leren leven met concrete kwetsuren. Tegelijk verschillen de theologische accenten: R2 spreekt over kwetsbaarheid als bron van kracht en openheid. Hij beschouwt eveneens kwetsbaarheid als een ervaring waarin het ontbreken van menselijke

controle centraal staat. R7 legt minder nadruk op 'leren dragen' (zoals bij R1) en meer op de ruimte die kwetsbaarheid biedt voor een doorbraak van Gods aanwezigheid en licht.

Pastores benadrukken dat taal over hoop geloofwaardig en helend moet blijven door de werkelijkheid onder ogen te zien. Niet elke situatie is ontvankelijk voor hoopvolle woorden. R2 zegt: *'Je kunt alleen maar woorden van hoop spreken als je ook recht doet aan die kwetsbaarheid. En aan die gebrokenheid en zondigheid. En dat bedoel ik dus met geen hoop erin pompen. Je kunt wel luisteren.'* Functioneel wijst dit op het risico van vermindering of druk en theologisch klinkt mee dat hoop niet los verkrijgbaar is van waarheid over gebrokenheid. De nabijheid van een ander speelt hierin een belangrijke rol: hoop ontstaat wanneer kwetsbaarheid erkend wordt en men daarin Gods nabijheid ervaart (R1, R4, R5). R6 en R7 halen aan dat bijbelteksten hoop kunnen geven in hopeloosheid.

Tegelijk benoemen respondenten belemmeringen. R4 stelt dat hoop wordt belemmerd wanneer pijn wordt vermeden of geminimaliseerd. R6 ziet dat overgave in kwetsbaarheid verandering kan brengen. R2 noemt zelfmedelijden als risico dat overgave en hoop onder druk zet. R5 wijst erop dat sommige situaties kwetsbaarheid zo dominant maken dat hoop wordt verdrongen; het godsbeeld speelt daarin mee. Een gesprek dat naar diepere lagen gaat, kan dan toch opnieuw ruimte maken voor hoop.

4.1.3. Overgave en de Bijbel

Respondenten gebruiken Bijbelteksten op verschillende manieren. De verwijzingen verschillen niet alleen inhoudelijk, maar vervullen ook verschillende functies in het spreken over overgave (bijv. normeren, bemoedigen, legitimeren van klacht, of relationeel verankeren). In de interviews zijn vijf typen bijbelse verwijzingen te onderscheiden.

(1) Overgave als navolging en wilsovergave

R1 onderbouwt overgave vanuit teksten waarin de menselijke wil wordt afgestemd op Gods wil. Hij verwijst naar Mattheüs 26:39b en Lucas 22:42b, waar Jezus in Gethsemané bidt: *'...niet mijn wil maar Uw wil geschiede.'* De houding van Christus, zoals omschreven in Filippenzen 2, is voor hem de grondslag voor overgave. Het gaat over de ander uitnemender achten dan jezelf en jezelf verloochenen. Ook Psalm 25 krijgt in dit kader de vorm van een gebed om leiding (*'Het verlangen om niet mijn wil, maar Uw wil. Leer mij uw weg. Leid mij op Uw weg. Help mij te doen wat U van me wil'*).

(2) Overgave als verbondenheid en afhankelijkheid

Daarnaast gebruikt R1 Johannes 15 (wijnstok en de ranken) om overgave te duiden als verbondenheid met Christus en afhankelijkheid van Hem. Overgave krijgt daarmee een relationeel karakter: leven vanuit ontvangen in plaats van vanuit controle.

(3) Overgave als rust en vertrouwen

Voor R6 is de tekst uit Mattheüs 11:28 ('Kom naar Mij, allen die vermoeid en belast zijn') een uitnodiging voor mensen om tot rust en overgave te komen. Ook Psalm 37 speelt voor haar een rol als taal van vertrouwen en toevertrouwen: 'De tekst van vertrouwen op God met heel je hart, steun op je eigen inzicht niet.' R4 koppelt overgave duidelijk aan hoop, vooral in de zin van het vinden van betekenis en als kracht binnen kwetsbaarheid. Hoewel overgave voor hem gestalte krijgt in de context van persoonlijke nabijheid en niet door middel van dogmatische taal, geeft hij aan dat bepaalde Bijbelgedeelten dit proces van overgave ondersteunen. Te denken valt aan Psalm 121, Mattheüs 12, Efeziërs 3 en het gedeelte uit Jesaja over de 'Lijdende dienaar'.

(4) Overgave met ruimte voor klacht en pijn

R3 observeert dat pastoranten uit evangelische context geregeld teksten aanhalen in de trant van 'God is goed en alles komt goed' of 'Hij heeft het in zijn hand'. Het zijn teksten die soms worden gebruikt om over de pijn heen te juichen. Daartegenover plaatst zij de Psalmen, die ruimte bieden voor klacht en emoties: 'Maar de Bijbelteksten die ik dan wel vaak gebruik zelf, is dan meer bijvoorbeeld de psalmen waarin er juist ook geklaagd wordt. En geschreeuwd en gehuild.' Voor haar heeft overgave te maken met God toelaten in je pijn en lijden.

(5) Tekstgebruik is contextueel: traditie en symboliek

Niet in elke kerkelijke traditie staat de Bijbel centraal. R5 noemt geen specifieke teksten en geeft aan dat het binnen de katholieke traditie niet vanzelfsprekend is om de Bijbel open te slaan in een pastoraal gesprek. Symboliek en traditie krijgen meer gewicht: '...wij katholieken hebben minder met Bijbelteksten...'. Tegelijk ziet ze dat bijbelteksten kunnen functioneren als ankers. R7 noemt geen concrete tekst, maar ziet teksten rondom gehoorzaamheid als relevant. Volgens hem werken ervaringen als filter voor hoe bijbelteksten worden geïnterpreteerd en beleefd.

4.1.4. Misvattingen rondom overgave

In deze paragraaf gaat het om misvattingen en verwarringen rondom overgave (taal en concept). In paragraaf 4.2.6 bespreek ik vervolgens de belemmerende effecten die respondenten met zulke vormen van overgave verbinden.

(1) Overgave als het ontwijken van eigen verantwoordelijkheid

Meerdere pastores signaleren dat overgave soms functioneert als uitvlucht of vermijding wordt gebruikt. R1 merkt op dat overgave kan worden ingezet om geen verantwoordelijkheid te nemen voor eigen keuzes of om moeilijke beslissingen te vermijden: 'Ja, een manier om je eigen verantwoordelijkheid te ontlopen.' Hij spreekt zelfs over een façade om onderliggende kwetsbaarheid of strijd te verbergen, of als strategie om plicht te ontlopen en de verantwoordelijkheid bij een ander neer te leggen: 'Je went je iets voor van kijk mij nu

geestelijk zijn, ik heb het allemaal aan God overgegeven. Terwijl het niet zo is.' Ook R5 noemt dat mensen zich achter 'Gods wil' kunnen verschuilen. R6 zegt hierover: 'Je laat Gods Geest in je werken, maar het is niet zo dat God het voor je gaat doen. God geeft je eigen verantwoording en eigen wil.'

(2) Overgave als passiviteit en isolatie

R4 benoemt dat overgave ook kan worden gebruikt om geen hulp te hoeven vragen, met passiviteit en isolatie als gevolg. Wanneer God niet wordt voorgesteld als 'een God die met je meegaat op weg en die jouw troost en helpt en die toch ook altijd iets van hoop en mildheid laat zien', kan dat leiden tot passiviteit. Dan wordt het moeilijk om het licht en het goede om je heen nog te zien.

(3) Overgave zonder innerlijke bewustzijn

Als het gaat om passiviteit wijst R3 op: 'dat overgave passief is op het moment dat je eigenlijk niet goed weet wat je aan het overgeven bent.' Ze ziet daarnaast dat mensen zich wel overgeven aan God, maar de betekenis daarvan niet kennen: 'Nou dat je dus denkt dat je iets hebt overgegeven terwijl je ten diepste daar nog vast aan zit, maar het dan dus niet weet.' R1 noemt dat sommigen zich aan Jezus overgeven uit een gevoel van verplichting, waarbij emoties worden onderdrukt. In dergelijke gevallen wordt overgave een vorm van religieuze conformiteit, waarin innerlijke waarheid ontbreekt: 'Dus dat was inderdaad een soort sociaal wenselijke coping...Maar ze had het nog niet bij Jezus gebracht. Ze was eigenlijk hartstikke boos vanbinnen.' Volgens R1 raakt het overgaveproces dan geblokkeerd, zeker wanneer iemand zich zogenaamd overgeeft: 'Ja, dus de waarheid of de problemen niet echt onder ogen te zien, waardoor je er ook niet mee kunt dealen.' R2 sluit hierbij aan en waarschuwt voor een benadering waarin overgave wordt opgevat als een doel dat via een stappenplan bereikt moet worden.

(4) Overgave als 'Quick Fix'

R7 beschrijft hoe overgave soms wordt gebruikt als 'doekje voor het bloeden', waarbij het echte lijden of de crisis onvoldoende erkend wordt. Hij merkt op dat overgave dan gezien kan worden als een goedkope troost of snelle oplossing. Zulke vormen van overgave kunnen verontwaardiging oproepen en het gevoel versterken dat iemand er alleen voor staat. R4 wijst op het uitreiken naar zelfredzaamheid, waarbij iemand zichzelf wil herstellen.

4.1.5. Helpende effecten van overgave

Het meest genoemde helpende effect van overgave is innerlijke rust en ontspanning. In functionele termen beschrijven pastores overgave als een beweging die spanning reduceert, ruimte schept en het piekeren over uitkomsten vermindert. Wanneer overgave in hun beleving gestalte krijgt, ontstaat er volgens R1: '...rust, vrede, aanvaarding...' en 'dat er een soort verlichting komt, ontspanning, rust, vrede. Stralende ogen soms.' Respondenten beschrijven dat mensen beter kunnen loslaten en minder bezorgd worden.

R3 spreekt in dit verband van een *'hele diepe rust'* die ontstaat na het buigen voor de situatie en het loslaten. Overgave betekent hier niet dat de situatie wordt opgelost, maar dat zij wordt aanvaard. Ze benoemt ook dat overgave de weg naar heelwording is. R5 gebruikt vergelijkbare taal en verbindt overgave aan ontspanning: *'dat geeft lucht'*. Overgave brengt verlichting in het bestaan en draagt bij aan een mildere omgang met de eigen situatie: *'...iemand wordt milder en zachter'*.

Respondenten duiden deze effecten echter niet uitsluitend psychologisch, maar ook theologisch. Overgave krijgt dan de betekenis van een relationele opening naar Gods aanwezigheid. R4 vindt hierbij het vervuld raken met Gods geest een belangrijke notie. Overgave opent je voor Gods aanwezigheid, die innerlijk vervult en draagt. Hij noemt dat overgave kan leiden tot blijdschap, opluchting, tranen en het afdoen van je maskers.

R6 beschrijft functioneel hoe overgave het krampachtig vasthouden doorbreekt: *'Dus er komt wel ruimte in je binnenste en je mag fouten maken.'* Zij ziet ook dat mensen zich door overgave kunnen ontdoen van verdedigingsmechanismen, waardoor iemand toegankelijker wordt voor anderen. Theologisch klinkt bij haar mee dat dit proces niet alleen 'ontspanning' is, maar ook een beweging richting roeping en bestemming.

R7 verwoordt het effect als beter leren omgaan met problematiek, niet door volledige beheersing, maar door toevertrouwen aan God. Functioneel gaat het om draagkracht en volharding en theologisch krijgt dit gestalte in het besef dat men zich kan toevertrouwen aan God die met hen is. Deze geestelijke component van vrede wordt ook door R6 benoemd, die aangeeft dat overgave helpt om de eigen situatie te dragen in het besef van Gods nabijheid.

4.1.6. Belemmerende effecten van overgave

In deze paragraaf beschrijf ik belemmerende effecten functioneel. Waar respondenten effecten theologisch duiden, noteer ik dat als tweede laag.

Verschillende pastores benoemen schijnovergave, waarbij de houding van overgave functioneert als een vorm van vermijding. Functioneel leidt dit tot onrust en spanning. Meerdere pastores wijzen op de subtiele signalen waaraan dit te herkennen is. R1 benoemt hoe intonatie en spreektempo kunnen verraden dat de uitgesproken overgave niet correspondeert met innerlijke beleving: *'Onrust. Op de hele manier van praten daarover. Dan voel ik gewoon de onrust. Dit correspondeert niet met wat er van binnen gebeurt bij jou.'* De onrust lijkt daarmee niet af te nemen, maar kan juist toenemen. Zo kan overgave functioneren als afweermechanisme, waarbij geestelijke taal wordt ingezet om pijn te vermijden.

R3 sluit hierop aan: *'...mensen soms weggaan bij hun eigen realiteit. Dus ze willen dat het anders is. En daardoor komen ze niet bij hoe het echt is.'* Functioneel kan dit realiteitsverlies verwerking blokkeren en zelfs uitputting versterken (R3 noemt burn-out) en het gevaar van het vergeestelijken van pijn. R3 duidt dit ook theologisch: wanneer men met een boog om de pijn heenloopt, kan God de mens niet in die pijn ontmoeten.

R4 ziet te vroege berusting als een belemmering: je blijft strijden met de situatie en met God, wat tot teleurstelling kan leiden en zelfs het geloof kan beschadigen. R6 geeft aan dat wanneer overgave te snel wordt genoemd in een gesprek, dit kan overkomen als een afsluiting of als ontkenning van de ernst van het lijden. De ander voelt zich dan miskend, alsof de situatie eenvoudig op te lossen zou zijn door zich 'gewoon' over te geven. Volgens R6 leidt deze houding ertoe dat mensen zich in de steek gelaten voelen, juist op het moment dat zij behoefte hebben aan nabijheid. R7 sluit zich hierbij aan en waarschuwt dat niet-invoelende overgave het gevoel kan oproepen dat hij of zij er alleen voor staat.

Een terugkerend punt is verwarring tussen overgave en passiviteit. R6 verwoordt dit: *'Ik heb mijn ding gedaan, nu moet God Zijn ding doen'*. Functioneel ondermijnt dit eigen handelingsvermogen en kan het leiden tot passiviteit en lijdzaamheid. Zij ziet daarnaast ook dat mensen soms angst ervaren om tot overgave te komen: *'Als je ze leidt tot overgave, dan lukt dat soms niet. Ofer is een worsteling, omdat angst je tegenhoudt om over te geven.'* R3 benoemt ook het effect van schijnovergave op bewustzijn: *'Nou dat je dus denkt dat je iets hebt overgegeven terwijl je ten diepste daar nog vast aan zit, maar het dan dus niet weet.'*

Een ander risico is transactioneel denken. R5 waarschuwt dat overgave soms beleefd wordt als een uitruil: *'ik doe dit, dan doet God dat'*. In haar duiding verliest overgave dan het karakter van vertrouwen en openheid. Ook taal als *'ik sta in geloof'* kan volgens R5 een manier zijn om twijfel of kwetsbaarheid te maskeren. R2 benoemt weinig concrete belemmerende effecten, maar zegt wel: *'Ja, wel overgeven dat betekent, dat heeft voor mij het woord bevrijding in zich. En het andere is dus gevangenschap.'*

4.1.7. Omgang belemmerende effecten van overgave

Respondenten beschrijven als belangrijk uitgangspunt dat aansluiten bij het proces van de ander, met een luisterende houding zonder oordeel. R1 zegt: *'...het eerste is toch ruimte geven, en erkenning. Dus niet sneller willen gaan dan waar de ander zit.'* R4 verwoordt het zo: *'Ik ga ze niet sturen. Het enige wat ik dan kan doen is zelf bij die mensen zijn.'* In hun taal komt dit neer op het serieus nemen van emoties en beleving. Ook R3 benadrukt het belang van een accepterende houding waarin gebrokenheid wordt erkend. Meerdere respondenten positioneren hun rol eerder als aanwezig zijn dan als oplossen van het lijden of problemen. R5 is het eens en benoemt dat je overgave niet kunt afdwingen: *'Het vraagt een*

ontvoankelijkheid van de pastorant en die kun je niet dwingen, die kun je niet forceren. Maar het kan wel ontstaan.' Tegelijk ziet zij dat je soms de ander kunt helpen om een stapje verder te zetten.

R2, R3, R4, R6 en R7 benadrukken het belang van het tonen of erkennen van eigen kwetsbaarheid. Voor sommigen (zoals R6) is dit een bewuste strategie voor verbinding en geloofwaardigheid, voor anderen (zoals R2 en R3) een innerlijke houding die voorafgaat aan pastoraal handelen.

De pastores helpen, volgens R1, ruimte te scheppen en tegelijk te reflecteren op zichzelf: *'Het actieve aandeel is dan juist die uitnodiging. Dus die veilige ruimte bieden en de uitnodiging. Vertel het maar. Wat houdt je bezig? Wat zit je dwars? Wat houdt je tegen?'* Het gaat om ruimte bieden door vragen te stellen, de pijn onder ogen te helpen zien en tot de kern te komen. R1 (en ook R5) beschrijven dat een liefdevolle confrontatie kan helpen om ontwijkgedrag of zelfmisleiding bloot te leggen. Daarvoor is moed nodig: ook de eigen pijn onder ogen zien en eerlijk kijken naar eigen beweegredenen. R5 ziet het als samen onderweg gaan en hoopt dat de pastorant zijn of haar kwetsbaarheid laat zien. Het benoemen van pijn en lijden is een veelgenoemde manier om met de belemmerende effecten van overgave om te gaan. R4 verwoordt het zo: *'Veel beter is het om dan te zeggen, ik zie dat je pijn hebt.'* Hij wijst ook op de eigen grenzen van pastores: soms moet je iemand doorverwijzen naar andere (professionele) hulpverlening. Voor hem is het belangrijk om de pastorant 'op eigen benen' te zetten en naar zelfstandigheid te laten groeien. Een netwerk van betrokken mensen speelt daarbij een belangrijke rol.

Taal is belangrijk om het gesprek over overgave te verdiepen. Volgens R1 en R7 zijn open vragen essentieel: zo ontstaat ruimte om onderliggende thema's te verkennen en kunnen diepere lagen van contact ontstaan. Ook R5 wijst op het brengen van het gesprek naar diepere lagen; daarbij hoort liefdevolle confrontatie vanuit verbondenheid, bijvoorbeeld het benoemen van ontwijkgedrag of innerlijke weerstand. Daarnaast benoemt R5 het belang van rituelen, zoals gebed, die kunnen helpen om emoties los te maken. R1 sluit daarbij aan: bidden en het verwoorden van emoties naar God kan helpen om tot overgave te komen. R6 beaamt dit: *'Dus ik kan wel bidden en de Heilige Geest uitnodigen dat Hij in je komt en dat Hij je helpt bij die overgave, maar ik kan niet het voor jou in gebed voor elkaar fiksen.'* Voor R7 gaat het om het juiste moment om een pastorant voor te stellen samen te bidden.

4.2. Overgave in dialoog tussen praktijk, theologie en bijbel

In deze afsluitende reflectie breng ik de verschillende lijnen van dit onderzoek samen. De analytische lens (par. 3.6.3) is daarbij richtinggevend en is psychologisch en theologisch geïnformeerd. Het bijbels-theologische interpretatiekader uit paragraaf 3.6, uitgewerkt in acht interpretatievragen, dient als referentiekader in de analyse. Vanuit deze gecombineerde benadering beschrijf en duid ik de interviewdata, en breng ik overeenkomsten, spanningen en accenten in kaart tussen de pastorale praktijk van overgave, de psychologische inzichten (hoofdstuk 2) en de theologische reflecties van De La Torre, Langberg en Swinton (hoofdstuk 3).

4.2.1. Theologisch fundament van overgave

Overgave als relationele en actieve beweging

Psychologisch perspectief

In de interviews valt op dat pastores overgave vooral beschrijven als een bewust, actief en relationeel proces. Termen als vrijwilligheid, procesmatigheid (geen eenmalige daad), vertrouwen in God, het loslaten van eigen regie en het ondergeschikt maken aan Gods leiding, worden vaak genoemd. Deze elementen vertonen duidelijke overeenkomsten met het copingmodel, waarin overgave wordt opgevat als intrinsiek religieus gemotiveerd en actief. Ook de nadruk op procesmatigheid past bij de beschrijving van religieuze coping als een dynamisch proces, evenals het idee van een bewuste, relationele beweging richting de als persoonlijk ervaren God, gedragen door vertrouwen en liefde.

Functioneel beschreven gaat het om een relationeel georiënteerde copingbeweging. In de taal van respondenten krijgt dat vorm als gerichtheid op de (persoonlijk ervaren) God.

Theologische stemmen

Dit contrasteert met de theologie van De La Torre. Bij hem is overgave een daad van trouw zijn zonder uitzicht op rust, troost of perspectief of verandering. Hij spreekt over volharding in hopeloosheid te midden van Gods zwijgen. Pastores herkennen in De La Torre vooral het onderkennen van het rauwe van het lijden en de kritiek op goedkoop optimisme. Tegelijk wijken zij van hem af doordat zij doorgaans wel ruimte houden voor hoop, niet als snelle troost, maar als kwetsbare, soms minimale verwachting die naast het lijden mag blijven bestaan. Hier schuurt praktijk en theologie. Hoe vinden we pastorale taal die het rauwe van lijden volledig laat staan, zonder hoop te maken tot 'automatische bijvangst' en zonder hoop helemaal af te snijden?

Pastores dwingen niet tot overgave, maar laten ruimte aan de pastorant (R3, R5). Langberg wijst ook op het belang van veiligheid en erkenning vóór overgave mogelijk wordt. Voor

mensen die getraumatiseerd zijn, is een directe overgave aan God vaak te onveilig of te beladen met schaamte en angst. Zij hebben een derde nodig die hen daarin voorgaat en begeleidt. In haar visie is de pastor dan ook niet slechts een begeleider, maar vertegenwoordigt hij of zij in zekere zin Gods aanwezigheid. Tegelijk roept haar werkwijze de vraag op hoe deze representatie theologisch verantwoord vorm krijgt.

Bijbels-theologisch interpretatiekader

Binnen het bijbels-theologisch interpretatiekader wordt overgave verstaan als een geloofsantwoord dat gestalte krijgt in vertrouwen en gehoorzaamheid, ingebed in Gods trouw en openbaring. Overgave verschijnt daarin als een actieve oefening in rust zoeken bij God (bijv. Ps. 131). Deze duiding is niet functioneel (gericht op rust of stabiliteit als uitkomst), maar relationeel: overgave richt zich op de persoonlijke God en wordt niet gereduceerd tot overgave aan een ongedefinieerde 'macht'.

In de interviews spreken pastores dan ook over overgave als toevertrouwen aan de aanwezige en betrouwbare God, niet als overgave aan een abstracte hogere macht. Het verschil met de godsdienstpsychologische literatuur is hier vooral een verschil in perspectief en onderzoeksdoel. In copingonderzoek worden termen als 'hogere macht' vaak gebruikt als brede, vergelijkbare categorie om religieuze overgave in diverse tradities te kunnen beschrijven en meten. Binnen de pastorale praktijk is de taal echter specifieker en is 'God' geen variabele, maar het uitgangspunt van het spreken over overgave.

Reflectieve vragen

- Hoe begeleid je overgave op een manier die ruimte laat voor toevertrouwen aan God en het handelingsvermogen en de verantwoordelijkheid van de pastorant bewaakt?
- Welke rol speelt het taalgebruik over God (persoonlijke God versus 'hogere macht') in de mate waarin pastoranten zich kunnen toevertrouwen, en wanneer werkt die taal belemmerend?

Het Godsbeeld als fundament

Psychologisch perspectief

In de interviews komt naar voren dat het godsbeeld van de pastorant samenhangt met de manier waarop overgave beleefd en vormgegeven wordt. Waar God als nabij en barmhartig wordt ervaren, ontstaat eerder ruimte voor afhankelijkheid en openheid, waardoor mensen gemakkelijker durven benoemen wat pijn doet. Waar God als eisend of afwezig wordt beleefd, beschrijven respondenten vaker dynamieken van vermijding, terugtrekking of ontkenning. Deze observaties sluiten aan bij psychologische inzichten over de rol van godsbeelden in religieuze coping. Tegelijk is in dit onderzoek niet systematisch en bij alle respondenten even diep doorgevraagd op de onderliggende godsbeelden; dit beperkt de

mogelijkheid om hierover sterke conclusies te trekken. Wel maakt het materiaal zichtbaar dat pastorale taal en begeleiding in de praktijk vragen oproepen betreft de wisselwerking tussen godsbeeld en overgave. Bijvoorbeeld wanneer oplossingsgerichte taal onbedoeld kan (in de beleving van respondenten) aansluiten bij een oordelend godsbeeld. Overgave kan daardoor verschuiven richting berusting of 'inslikken'.

Psychologisch gesproken gaat het hier om godrepresentaties en hun samenhang met copingprocessen. De respondenten verwoordden dit in theologische taal (nabij/afwezig, barmhartig/eisend).

Theologische stemmen

Pastores getuigen van sprankjes hoop en duiden dit als ervaren goddelijke nabijheid in tijden van wanhoop en uitzichtloosheid. Dit botst met de theologie van De La Torre die God noemt als de 'Aanwezige afwezige'.

In de praktijk blijkt dat pastores vaak terughoudend zijn met taal die God afbeeldt als directe veroorzaker van lijden, zeker wanneer pastoranten beschadigende of traumatische ervaringen hebben. Langberg benadrukt dat een veilig godsbeeld noodzakelijk is, vooral voor mensen die getraumatiseerd zijn. Overgave kan pas ontstaan als men zich geborgen weet. God moet worden ervaren als Iemand die ziet en hoort. Daarmee sluit haar benadering aan bij het psychologische accent op veiligheid en vertrouwen. Tegelijk hoeft deze nadruk op nabijheid niet te betekenen dat Gods transcendentie of soevereiniteit buiten beeld raakt. Jesaja 57:14-15 verbindt Gods hoogheid en verhevenheid met zijn nabijheid bij de verbrijzelde en nederige van geest. De pastorale vraag verschuift dan: hoe spreken we zo over Gods soevereiniteit dat zij niet als bedreigend of fatalistisch wordt ervaren, maar samenklinkt met Gods nabijheid en barmhartigheid, zonder het lijden te verklaren of te vergeestelijken?

Bijbels-theologisch interpretatiekader

Pastores geven aan dat overgave nauw verbonden is met het kennen van God als een liefdevolle en nabije werkelijkheid. Het gaat om een relatie met Hem. Overgave ontstaat volgens hen niet in het luchtledige, maar groeit waar God wordt ervaren als betrouwbaar en dragend. Ook in de Bijbel verschijnt overgave als een relationeel antwoord op de God die zich in Christus openbaart (o.a. Jer. 24:7, Joh. 17:3). Deze kennis is een door God zelf geschonken verbondsrelatie. In dat licht is overgave geen onderwerping aan een willekeurige 'hogere macht'.

In de interviews komt bovendien naar voren dat een liefdevol godsbeeld niet vanzelfsprekend is, en dat pastorale gevoeligheid nodig is om impliciete godsbeelden

bespreekbaar te maken. In hoeverre wordt er stilgestaan bij hoe iemand God kent en beleeft? En in welke mate kleuren impliciete godsbeelden de ruimte voor overgave?

Reflectieve vragen

- Hoe verken ik het godsbeeld van de pastorant zonder het gesprek te sterk te sturen?
- Zou een vaste verkenningsvraag kunnen helpen, zoals: 'Wanneer ervaar jij God als nabij of afwezig?' of 'Welke Bijbelwoorden kleuren jouw godsbeeld?'
- Welke pastorale taal ondersteunt een barmhartig en bijbels geïnformeerd godsbeeld, zonder de realiteit van lijden en zonde te ontkennen?
- Hoe begeleid ik iemand die God als Tegenstander ervaart? Welke rol kan klacht (Ps. 13, 22, Klaagliederen, Job) spelen als eerste stap in het herijken van het godsbeeld?

Overgave in het spoor van Christus: zelfverloochening als weg van navolging

Psychologisch perspectief

Binnen de godsdienstpsychologie wordt overgave veelal beschreven als een religieuze copingstijl: een manier waarop mensen zich, vanuit hun geloof, actief toevertrouwen aan God of een hogere macht om met lijden om te gaan. Dit perspectief blijft methodisch bij het functioneren van overgave (wat het doet, hoe het werkt, welke effecten het heeft). Een theologische benadering stelt deels andere vragen, namelijk naar de inhoud en oriëntatie van overgave binnen de geloofsrelatie en binnen het verhaal van Christus en genade. In het vervolg wordt daarom onderscheiden tussen de psychologische beschrijving van overgave als coping en de theologische duiding van overgave in het spoor van Christus.

In de pastorale praktijk is overgave ook een bewuste keuze waarbij iemand afstand doet van eigen regie en zich toevertrouwt aan God om te kunnen omgaan met lijden of existentiële crises. Overgave hangt niet samen met het opgeven van persoonlijke verantwoordelijkheid. Mensen blijven actief betrokken bij hun leven, ook terwijl zij Gods leiding erkennen. Overgave is een wilsdaad.

Navolging heeft volgens de pastores ook alles te maken met zelfverloochening.

Verschillende pastores spreken van het loslaten van autonomie en voegen daaraan de term 'sterven aan jezelf' toe. In hun taal verwijzen zij daarbij onder meer naar Matt. 10:39, Mar. 8:34 en Luk. 9:23. Deze beweging kent een paradox van handelingsvermogen. Het afstand doen van eigen regie verloopt niet vanzelf en gaat gepaard met de nodige strijd. Hoe verhouden 'geloof' (vertrouwen) en 'overgave' zich tot elkaar, zonder te vervallen in een transactioneel schema waarin de 'mate van geloof' lineair samenvalt met de 'mate van overgave'?

Theologische stemmen

De pastores typeren zelfverloochening vooral als het loslaten van eigen regie en autonomie om zich toe te keren naar Gods leiding en naar de naaste. Langberg sluit nauw aan waar het gaat om veiligheid en erkenning als voorwaarden voor herstel. Zij beschrijft zelfverloochening als het loslaten van controle en het toevertrouwen van een beschadigd zelfbeeld aan God, met het oog op heling en herstel. Tegelijk benadrukt Langberg dat dit proces niet vrijblijvend is: het vraagt waarheidsvinding, het ontmaskeren van leugens (over God, zelf en anderen) en het leren begrenzen van schadelijke patronen. In het licht daarvan roept haar benadering vooral de verhelderingsvraag op hoe 'zelfverloochening' precies functioneert als confronterend loslaten. Waar ligt in de pastorale praktijk het evenwicht tussen het beschermen van het gewonde zelf en het aanspreken van patronen die relaties met God en de naaste kunnen verstoren?

Swinton ondersteunt de pastorale nadruk op relationele beschikbaarheid door overgave vooral te beschrijven als bereidheid om lief te hebben, ook wanneer dat lijden betekent. Dat biedt taal voor pastores die liefde en volharding willen stimuleren, maar roept tegelijk vragen op over grenzen. Hoe ver reikt beschikbaarheid wanneer iemand zelf midden in kwetsbare processen zit? De La Torre verstaat zelfverloochening als het loslaten van elke illusie, zelfs van de verwachting dat lijden verlichting zal krijgen. Dit kan pastores helpen om vrome maakbaarheidsverwachtingen en goedkoop optimisme te ontmaskeren.

Bijbels-theologisch interpretatiekader

Bij de pastores ligt de basis van overgave in de navolging van Christus, waarin zelfverloochening (Matt. 16:24) en het verliezen van het leven om het te vinden (Matt. 10:39) kernwoorden zijn. Overgave is gehoorzaamheid, gedragen door Gods Geest (o.a. Rom. 8:26; Gal. 2:20). Het is toevertrouwen aan de Vader, zoals Christus dat deed. Enkelen van hen zien de houding van Christus zoals verwoord in Filippenzen 2, als een funderende oriëntatie voor overgave. Dit is goed te duiden binnen het bijbels-theologisch interpretatiekader, waarin gehoorzaamheid ook verbonden wordt met Christus' roeping (o.a. Filip. 2:8, Hebr. 5:8), en de oproep aan gelovigen om Hem daarin te volgen (o.a. Matt. 10:39, Luk. 9:23).

Reflectieve vragen richting de praktijk

- Hoe houd ik de balans tussen overgave als innerlijke wilsdaad en als door de Heilige Geest gedragen genadebeweging?
- Hoe voorkom ik in mijn taalgebruik transactionele logica ('als jij je overgeeft, zal God...') en blijf ik spreken vanuit genade?

Gods soevereiniteit en menselijke verantwoordelijkheid

Psychologisch perspectief

In de interviews benadrukken respondenten dat overgave niet samenvalt met het opgeven van verantwoordelijkheid. De pastorant behoudt handelingsvermogen en keuzevrijheid. Tegelijk benoemt een enkele pastor het werk van de Heilige Geest als bron en bekrachtiging van overgave. Dit laat zien dat respondenten overgave duiden binnen een religieus betekenskader waarin menselijke respons en goddelijk initiatief samen worden gedacht. In godsdienstpsychologische termen kan dit beschreven worden als een vorm van religieuze coping waarin mensen, in lijden, hun controle en handelingsruimte herpositioneren. Men maakt bewuste keuzes, maar koppelt de uiteindelijke uitkomst en het dragen van het lijden aan God. Functioneel gezien verschuift de beleving van controle en verantwoordelijkheid; in de taal van respondenten krijgt dat woorden als ‘het bij God neerleggen’.

Theologische stemmen

Overgave wordt door de pastores niet uitsluitend als menselijke prestatie verstaan, maar als een proces waarin de Heilige Geest initieert en leidt. Pastores spreken over biddende voorbereiding, het uitnodigen van de Heilige Geest in gesprekken, en het loslaten van de drang tot ‘fixen’. Deze houding van ontvangen in plaats van beheersen wijst op vertrouwen in Gods leiding en kan worden geduid als een vorm van overgave die sterk pneumatologisch is ingekleurd.

Opvallend is dat de geraadpleegde theologen de rol van de Heilige Geest doorgaans minder uitwerken. De La Torre zet sterk in op ethische navolging van de Gekruisigde, maar werkt beperkt uit hoe de Heilige Geest deze navolging mogelijk maakt of draagt. Ook bij Langberg blijft de pneumatologische dimensie grotendeels impliciet. Swinton beklemtoont het belang van gedeelde praktijken van overgave binnen de gemeenschap, maar expliciteert minder hoe deze praktijken zich verhouden tot het werk van de Heilige Geest.

Daarmee ontstaat een spanningsveld. Waar de theologische stemmen vooral Christus en menselijke praxis accentueren, laten de interviews zien dat pastores overgave vaak verstaan als een door de Heilige Geest geïnitieerd genadep proces. Dit vraagt om verdere doordinking, onder meer om scherp te houden dat overgave niet uitsluitend als psychologische techniek of morele plicht wordt benaderd.

Bijbels-theologisch interpretatiekader

In de interviews komt een genuanceerd spanningsveld naar voren tussen Gods soevereiniteit en menselijke verantwoordelijkheid. Binnen bijbelse kernlijnen worden beide accenten naast elkaar zichtbaar, bijvoorbeeld in Fil. 2:12–13, Hand. 2:23 en Gen. 50:20, terwijl andere teksten

afstand nemen van de gedachte dat God de bewerker van het kwaad is (Jak. 1:13). Deze combinatie biedt taal om overgave te verstaan zonder dat menselijke verantwoordelijkheid verdwijnt, maar ook zonder dat alles op menselijke maakbaarheid wordt gezet. In de interviews komen beide uitersten als risico in beeld. Enerzijds klinkt fatalisme door: 'God doet toch alles, dus mijn keuzes doen er niet toe.' Anderzijds verschijnt zelfredzaamheid: 'Als ik maar goed kies, komt het goed,' waarbij de uitkomst vooral afhankelijk wordt gemaakt van de juiste keuze of prestatie. Tegelijk laten respondenten ook taal horen waarin beide polen worden vermeden: overgave wordt dan beschreven als een actieve respons van de gelovige, die verantwoordelijkheid niet ontkent maar deze plaatst binnen afhankelijkheid van Gods initiatief.

Reflectieve vragen richting de praktijk

- Hoe helpt het verstaan van overgave als door de Heilige Geest gedragen genadep proces om transactionele logica ('ik lever overgave → God levert uitkomst') te voorkomen?
- Hoe kan ik de Heilige Geest betrekken in mijn pastorale praktijk, zonder daarmee menselijke verantwoordelijkheid te ondermijnen?

4.2.2. Menselijk respons op overgave

Hoop en trouw binnen uitzichtloosheid

Psychologisch perspectief

In de interviews komt naar voren dat hoop kan ontstaan ondanks verlies wanneer pastoranten nieuwe betekenis weten te vinden door overgave aan God. Hoop wordt dan niet gezocht in de omstandigheden zelf, maar in een hervonden vertrouwen op Gods nabijheid, zoals pastores dat duiden. Pastores beschrijven overgave als een geleidelijke beweging van afhankelijkheid waarin ruimte ontstaat voor hoop, ondanks het uitblijven van concrete verandering. Het gaat om een proces waarin Gods aanwezigheid ervaren wordt te midden van gebrokenheid en worsteling. Overgave is een langdurig proces dat zich gaandeweg ontvouwt en steeds opnieuw betekenis krijgt.

Binnen de godsdienstpsychologie wordt overgave ook gezien als een proces dat kan leiden tot innerlijke rust en zingeving, ook bij verlies of lijden. Mensen zoeken betekenis, zelfs wanneer omstandigheden onveranderd blijven. Vanuit coping-perspectief gaat het om de functie en effecten van overgave in het omgaan met lijden. Respondenten verbinden deze functionele laag echter met een theologische betekenislaag.

Theologische stemmen

Toch zet De La Torre een ander accent dan de hoopvolle lijn die in de interviews vaak doorklinkt. Voor hem betekent overgave trouw blijven in de rauwe realiteit zonder belofte of (eschatologisch) perspectief. Het is volharding in de afwezigheid van God, als profetisch protest. Overgave krijgt dan het karakter van volharding in de ervaren afwezigheid van God en van profetisch protest. Daarmee problematiseert hij de neiging om hoop als ‘automatische bijvangst’ van overgave te presenteren.

Pastores zien daarentegen dat hoop kan oplichten binnen onveranderde omstandigheden (bijv. R2, R4, R5), als een gave die niet af te dwingen is. In dit spanningsveld rijst de vraag: hoe spreken we theologisch zorgvuldig over hoop zonder haar te reduceren tot ‘licht aan het eind van de tunnel’? En hoe verwoorden we trouw op een manier die meer is dan ‘slechts overleven’? Overgave is, volgens de pastores, een voortdurende beweging waarin kwetsbaarheid en geloof elkaar blijven beïnvloeden, waaruit soms hoop ontstaat. In de interviews klinkt bij enkele pastores een eschatologisch perspectief door. God heeft de toekomst in handen en Jezus, de Leeuw en het Lam, zal uiteindelijk het kwaad overwinnen.

Langberg en Swinton herkennen dat. Swinton wijst op de kracht van gemeenschapspraktijken als klacht, vergeving, bedachtzaamheid en gastvrijheid. Hoop groeit waar mensen zich gezien weten en samen praktijken hebben die lijden taal geven. Hij verbindt deze praktijken bovendien met de eschatologische spanning van het ‘reeds en nog niet’. Voor Langberg kan hoop alleen ontstaan waar veiligheid en erkenning voor het lijden aanwezig zijn. Pastores benoemen dat ook impliciet. Mensen hervinden hoop waar ze zich gezien weten en mogen rouwen in aanwezigheid van een ander. Het is de ruimte om het lijden onder ogen te zien zonder dat het direct opgelost moet worden. De hoop staat voor haar bovendien in een eschatologisch perspectief. God neemt het lijden niet weg, maar draagt het mee en transformeert het tot eeuwige heerlijkheid (vgl. Rom. 8, 2 Kor. 4:16–18, Op. 21:1–5).

Bijbels-theologisch interpretatiekader

Pastores wijzen op overgave als een weg door het dal van onrust en geloofsworsteling heen. Overgave verschijnt daar als een ingesleten geloofshouding die zich vormt te midden van de spanningen en kwetsbaarheid. Dit zien we ook terug in verschillende verhalen in de Bijbel. Het is vertrouwen op God en Zijn wil doen ondanks de omstandigheden. In teksten als Mattheüs 11:25–30 wordt rust verbonden met een zich toewenden naar Christus te midden van vermoeidheid en last.

Overgave krijgt in dit kader de betekenis van vasthouden aan God zelf. De realiteit wordt aanvaard zoals die is, zonder die te idealiseren. Hoop ontstaat daarbij niet uit positief denken, maar uit een diepere verbondenheid met Gods trouw, zelfs wanneer die op dat

moment nauwelijks ervaren wordt. In Hebrëeën 11–12 en Romeinen 8:18–25 wordt hoop getekend als toekomstgerichte volharding, gefundeerd in Gods beloften. Deze hoop leeft in de spanning van het ‘reeds en nog niet’: Christus heeft overwonnen, maar de voleinding is toekomstig. Tegelijk bieden bijbelteksten ook ruimte voor hoop als gave van God die onverwacht oplicht, zelfs in de duisternis (bijv. Jes. 9:1, Joh. 1:5).

Reflectieve vragen

- Hoe spreken pastores over hoop zonder deze als uitkomst te beloven?
- Hoe voorkomen pastores dat hoop functioneel wordt gemaakt (‘als je je maar overgeeft, komt het goed’) en hoe blijft er ruimte voor hoop als gave?
- Welke pastorale woorden helpen om trouw en hoop samen te verwoorden, zonder het lijden te minimaliseren?

Overgave: Geloofstaal, gemeenschap en liturgische bedding

Psychologisch perspectief

In de praktijkverhalen van pastores voltrekt overgave zich vaak binnen relationele kaders. Ook klacht krijgt hierin soms een plaats, als taal voor wat (nog) geen oplossing heeft. Geestelijke praktijken, zoals bidden of gezamenlijk rouwen, kunnen helpen om emoties te reguleren, verbondenheid te ervaren en een gevoel van zingeving te ontwikkelen. Binnen de godsdienstpsychologie wordt overgave vaak bestudeerd als copingstijl op het niveau van de individuele beleving en betekenisgeving, maar daarbij is ook aandacht voor de context waarin die coping gestalte krijgt.

Theologische stemmen

De pastores geven aan dat overgave zich ontvouwt in relaties tot anderen, bijvoorbeeld in gezamenlijke gebeden en rituelen of het samen oplopen. Een pastor noemt klacht als middel om emoties te uiten, iets wat bij Swinton eveneens een belangrijke plaats heeft. Ook Langberg benadrukt dat relationele veiligheid en erkenning noodzakelijk zijn: pas als iemand zich gezien weet in het lijden, ontstaat ruimte om zich toe te vertrouwen aan God. Herstel vraagt het ontmaskeren van leugens over zelf, anderen en God, en het zoeken naar waarheid. Onrecht met alle bijbehorende emoties, moet besproken worden. Tegelijk waarschuwt Langberg voor geestelijke shortcuts zoals religieuze taal die het proces overslaat of versnelt.

Bij De La Torre krijgt geloofstaal het karakter van profetisch protest. Hij waarschuwt dat geloofstaal niet moet verschuiven naar troosttaal die onrecht toedekt of wanhoop wegdrukt. De liturgie mag niet gereduceerd worden tot rituele geruststelling, maar moet ruimte bieden voor klacht en protest. Binnen de gemeenschap staan volharding en solidariteit met gemarginaliseerden centraal. Deze nadruk klinkt in de interviews minder door.

Bijbels-theologisch interpretatiekader

De praktijkervaringen van pastores zijn vaak bijbels-theologisch georiënteerd, ook wanneer hun taalgebruik niet dogmatisch of systematisch is. In hun verhalen klinkt regelmatig een impliciete geloofstaal door waarin kernmomenten uit het lijdensverhaal van Christus worden opgeroepen. Zo verwijzen zij onder andere naar Jezus' gebed in Gethsemané (Matt. 26:39) en naar de kruisroep (Matt. 27:46; Mar. 15:34). Deze teksten functioneren voor verschillende respondenten als herkenbare geloofstaal in lijden en existentiële crisis.

In de Bijbel ligt overgave ingebed in relatie tot God en de gemeenschap. Denk aan Paulus' oproep om elkaars lasten te dragen (Gal. 6:2), of aan de klaagpsalmen waarin het volk gezamenlijk roept tot God. Klacht krijgt in de Bijbel een wezenlijke plaats als geloofstaal. In teksten als Psalm 13, 22 of het boek Klaagliederen wordt het uitroepen tot God gezien als vorm van volhardend vertrouwen.

Reflectieve vragen richting de praktijk

- Hoe kan de geloofsgemeenschap ruimte scheppen voor klacht als onderdeel van overgave, zonder die meteen te willen 'oplossen'?
- Welke geloofstaal helpt mensen om hun worsteling met God te verwoorden?
- Hoe kunnen pastores bijbelteksten inzetten zonder ze te moraliseren of te psychologiseren?
- Op welke manier kan de geloofsgemeenschap een veilige bedding bieden voor het proces van overgave

De helpende effecten van overgave en de pastorale praktijk

Psychologisch perspectief

In de interviews beschrijven pastores overgave als een proces dat kan samenhangen met innerlijke rust, acceptatie, vrede, verlichting van stress en zingeving, bevrijding van kramp en perfectionisme. Overgave draagt positief bij aan geestelijk en psychisch welzijn. Daarnaast noemen pastores mildheid, zachtheid, en zelfs blijdschap en vreugde als helpende effecten van overgave. Er ontstaat ruimte in het binnenste, openheid voor Gods Geest, en vaak ook een grotere toegankelijkheid in relaties. Deze lijn wordt herkend in de (godsdienst)psychologie. De helpende effecten die pastores benoemen, vallen te duiden als theologisch betekenisvol en psychologisch helpend.

Theologische stemmen

Pastores spreken over ontspanning, 'lucht', vrijheid en heling. Dit sluit aan bij Langberg. Zij ziet dat overgave pas vruchtbaar wordt wanneer het beschadigde zelfbeeld eerst erkend wordt. Die voorwaarde wordt impliciet door pastores onderschreven. Swinton bevestigt de

betekenis van overgave in relatie. Hij benadrukt dat heling vaak via gemeenschap plaatsvindt en leidt tot transformatie. De La Torre problematiseert elke vorm van overgave die gericht is op troost of zingeving. Voor hem is overgave een daad van volharding in uitzichtloosheid. In zijn 'theologie van hopeloosheid' is geen ruimte voor innerlijke rust als helpend effect. Tegelijkertijd roept zijn afwijzing van elke verwachting van troost ook vragen op. Waar zijn visie ruimte biedt voor trouw en solidariteit in uitzichtloosheid, dreigt zij geestelijk uitputtend te worden. De pastorale praktijk leert immers dat mensen kracht kunnen putten uit het geloof dat God met hen is, ook als de situatie niet verandert.

Bijbels-theologisch interpretatiekader

De helpende effecten van overgave in de interviews zijn theologisch te duiden als vruchten van het leven in overgave aan Gods goedheid. De Bijbel benoemt herhaaldelijk dat geloofsvertrouwen leidt tot rust en vreugde, niet omdat het lijden verdwijnt, maar omdat God draagt en aanwezig is (vgl. Ps. 23, Jes. 40:29–31, Matt. 11:28–30). In teksten als Psalm 131 en Habakuk 3 zie je hoe overgave leidt tot kalmte, vertrouwen en hoop ondanks de omstandigheden. Niet als psychologische beloning, maar als vrucht van een relationele verbondenheid met de levende God.

Reflectieve vragen richting de praktijk

- Hoe spreek ik over de helpende effecten van overgave zonder deze te normatief ('als je overgeeft, komt er rust') te duiden?
- Op welke manier kan ik ruimte bieden voor innerlijke heling zonder deze als 'geestelijke prestatie' te framen?

De belemmerende effecten van overgave en de pastorale praktijk

(Godsdienst)psychologisch perspectief

Volgens de pastores kan overgave worden ingezet als vermijding, ontkenning, uitvlucht, als vrome schijn, moeilijke beslissingen te ontwijken of als excuus om verantwoordelijkheid uit de weg te gaan. Overgave wordt ook gebruikt om onderliggende kwetsbaarheden of strijd te verbergen. Overgave kan daarnaast gezien worden als een snelle oplossing. Mensen kunnen zich overgeven zonder echt te weten wat de betekenis is van deze overgave. Dit kan resulteren in passiviteit, isolement, valse rust, innerlijke conflicten, vervreemding van emoties, zelfmedelijden of zelfs burn-out en dissociatie. Deze observaties sluiten aan bij het (godsdienst)psychologisch kader, waarin vergelijkbare risico's worden beschreven, onder meer passiviteit of het ontlopen van keuzes wanneer overgave wordt verward met berusting, en innerlijke spanning wanneer autonomie botst met religieuze verwachtingen. Daarnaast worden effecten genoemd als schuld- en schaamtegevoelens, cognitieve dissonantie rondom het godsbeeld, sociale terugtrekking en belemmering van herstel.

Theologische stemmen

Pastores die overgave te snel als oplossing aandragen zonder naar de onderliggende pijn te luisteren, lopen het risico het lijden te bagatelliseren. Langberg benadrukt dat het vermijden of ontkennen van pijn herstel kan belemmeren en dat overgave niet afgedwongen kan worden. Dit kan leiden tot onbegrip, isolement of zelfs hertraumatisering. Swinton stelt dat religieuze taal, wanneer die onzorgvuldig wordt gebruikt, onrecht kan verdoezelen. Hij pleit voor ruimte, taal en gemeenschap waarin lijden voluit erkend mag worden. Dit sluit aan bij zorgen in de praktijk over het 'vergeestelijken' of het onderdrukken van problemen. De La Torre legt het accent op confrontatie met de rauwe werkelijkheid van lijden en existentiële crisis, en verzet zich tegen vormen van overgave die die werkelijkheid toedekken.

Bijbels-theologisch interpretatiekader

De Psalmen (zoals Ps. 88) laten zien dat bijbelse overgave ruimte laat voor klacht, verwarring en zelfs verwijt richting God. Ook Jezus' gebed in Gethsemané laat eerst de worsteling klinken, voordat de gehoorzaamheid volgt (Matt. 26:39). In dit licht kan overgave worden geduid als het niet-wegdrukken van de werkelijkheid, maar als een beweging die verbonden is met 'waarheid' en met het werk van de Heilige Geest (vgl. Joh. 4:24, Rom. 8:26). Juist die pneumatologische bedding helpt om overgave niet als prestatie of vlucht te zien, maar als een door de Heilige Geest gedragen beweging van het hart. In de interviews klinkt een vergelijkbare duiding door.

Reflectieve vragen richting de praktijk

- Hoe herken ik wanneer overgave wordt ingezet als vermindering of als vrome taal zonder doorleefde realiteit?
- Hoe help ik pastoranten onderscheid te maken tussen helpende en belemmerende overgave, zonder directief te worden?
- Op welke manier kan ik een veilige, oordeelloze ruimte scheppen waarin ook emoties mogen klinken?

Omgang met belemmerende effecten van overgave

Psychologisch perspectief

De pastores noemen het risico dat overgave een geestelijk 'doekje voor het bloeden' wordt, een vrome façade die het lijden maskeert. In zulke situaties wordt overgave instrumenteel gebruikt om gevoelens snel 'op te lossen', zonder werkelijke confrontatie met pijn, angst, schaamte, machteloosheid of schuld. Zorgvuldige geestelijke begeleiding in een veilige setting is dan belangrijk. Pastores benadrukken het belang van geestelijk onderscheidingsvermogen om helpende overgave van belemmerende overgave te onderscheiden. Ze noemen daarbij praktijken zoals het stellen van open vragen, oordeelloos luisteren en het creëren van een veilige ruimte waarin worsteling en twijfel uitgesproken mogen worden. Ook de eigen kwetsbaarheid van de pastor speelt hierin een rol. Het is

‘minder fixen, meer ontvangen’. In de (godsdienst)psychologische literatuur krijgt de omgang met de belemmerende effecten van overgave aandacht, maar blijft die vaak relatief algemeen in het concretiseren van handelingswijzen.

Theologische stemmen

De veilige setting en zorgvuldige begeleiding waarover de pastores spreken, zien we ook terug bij Langberg. Overgave kan pas echt helpend zijn als deze haar basis vindt in veiligheid en waarheid en voortkomt uit herwonnen vertrouwen. Zij waarschuwt voor elke vorm van geestelijke dwang of druk richting overgave, vooral bij getraumatiseerde personen. Swinton benadrukt dat overgave in pastorale context geen vanzelfsprekendheid is, zeker niet voor wie verwond of teleurgesteld is geraakt in het leven of in God. Swinton beschrijft het als een taak van de pastor om ruimte te scheppen waarin pijn erkend wordt, boosheid geuit mag worden en de stem van het lijden gehoord wordt. Hij benadrukt dat boosheid en twijfel geen tekenen van ongeloof zijn, maar indicaties van een doorleefde relatie met God.

De La Torre biedt een kritische spiegel. In zijn visie kan de oproep tot overgave een vorm van onderdrukking worden. Overgave als ‘de wil van God’ kan dan mensen tot passiviteit dwingen in situaties van systemisch onrecht. Zijn bijdrage helpt om overgave niet te idealiseren, maar voortdurend te toetsen aan de vraag: draagt deze houding bij aan gerechtigheid, bevrijding, genezing en waarheid?

Bijbels-theologisch interpretatiekader

De pastores erkennen dat overgave niet zelden ambivalent en gebroken wordt beleefd. Zij spreken over het spanningsveld tussen niet willen forceren en toch ook durven confronteren. Binnen bijbelse noties verschijnt overgave doorgaans binnen een relationele omgang met God, waarin zowel protest als gehoorzaamheid een plaats kunnen hebben. Denk aan Job (Job 3, 6, 13), Jeremia (Jer. 20:7–18) of Jezus zelf in de hof van Gethsemané (Matt. 26:39). Daarnaast wordt overgave in het Nieuwe Testament regelmatig verbonden met genade en met het werk van de Heilige Geest (vgl. Rom. 8:26, Gal. 2:20), waardoor zij niet uitsluitend als menselijke prestatie wordt verstaan. De pastorale aandacht voor gebed, geestelijk onderscheidingsvermogen en gevoeligheid voor timing sluit bij deze accenten aan.

Reflectieve vragen richting de praktijk

- Hoe herken ik in de pastorale praktijk het verschil tussen vrome berusting en doorleefde overgave?
- Op welke wijze kan ik als pastor aanwezig zijn zonder te fixen, en tegelijk ruimte scheppen voor confrontatie en groei?

5. Conclusies, strategische aanbevelingen en vervolgonderzoek

De onderzoeksvraag van deze masterthesis luidt:

Welke inzichten ontstaan in de dialoog tussen (1) (godsdiens)psychologische duidingen van overgave als religieuze copingstijl en (2) bijbels-theologische doordenking van overgave in relatie tot kwetsbaarheid en hoop, en hoe worden deze perspectieven herkend in pastorale gespreksvoering, met aandacht voor wanneer overgave als helpend of belemmerend wordt verstaan?

Het belangrijkste inzicht uit dit onderzoek is dat overgave in de pastorale praktijk niet verschijnt als een eenduidig middel met voorspelbare uitkomst, maar als een relationeel en procesmatig gebeuren dat begeleiding en onderscheidingsvermogen vraagt. Methodisch is overgave daarom beschreven in twee lagen: (1) functioneel (als coping: wat doet het?) en (2) inhoudelijk (als geloofstaal: wat betekent het theologisch?). In coping-termen is overgave een verschuiving van 'ik moet het oplossen' naar 'ik kan het dragen'. Mensen laten de uitkomst los, richten zich op wat nu mogelijk is, en vinden zo soms meer rust en draagkracht. Respondenten duiden deze beweging theologisch als 'het bij God neerleggen' en zich toevertrouwen aan God binnen een relatie van geloof.

Overgave krijgt in de praktijk vooral betekenis waar mensen zich in hun kwetsbaarheid gehoord en gezien weten. Zij blijkt dynamisch: ze ontstaat en verschuift in de wisselwerking tussen kwetsbaarheid, hoop en geloof, en wordt pas dragend waar zij plaatsvindt in een context van vertrouwen en verbinding. De centrale vraag is daarom wanneer overgave helpend werkt, en wanneer zij juist kan belemmeren of vermijding ondersteunt.

De dialoog tussen theorie en praktijk scherpt dit onderscheid aan. De pastores herkennen overgave vooral als loslaten en toevertrouwen dat zich ontvouwt in relatie, vaak als een langzaam proces die door hoop gedragen wordt. Tegelijk komt naar voren dat overgave ook kan functioneren als vermijdingsmechanisme (bijv. schijnovergave, 'Quick Fix', transactioneel denken of passiviteit). De theologische dialoog helpt zichtbaar te maken dat overgave gekleurd wordt door het godsbeeld van de pastorant, door ervaringen van lijden en existentiële crises, door kwetsbaarheid en (waar relevant) trauma, en door de context van relatie en gemeenschap waarin overgave gestalte krijgt. De pastorale praktijk illustreert dit. De interviews laten deze samenhang zien, zonder dat overgave als oorzaak of garantie voor rust of hoop wordt gepresenteerd.

Wat in de dialoog bovendien zichtbaar wordt, is dat overgave voortdurend beweegt in spanningsvelden die niet 'op te lossen' zijn, maar wel benoemd en begeleid vragen te worden. Zo blijkt er een spanning tussen overgave als geloofsrichting (navolging, vertrouwen op God) en overgave als copingstijl (gericht op het verdragen van lijden, verlichting of controleverlies vermijden). Overgave kan elementen bevatten die tegelijk helpend en belemmerend uitpakken, bijvoorbeeld wanneer toevertrouwen samengaat met het vermijden van onderliggende pijn of verantwoordelijkheid. Het onderscheiden daarvan vraagt om tijd en relationele veiligheid.

Binnen dit onderzoek komt naar voren dat overgave niet vanzelfsprekend als 'geestelijk antwoord' inzetbaar is, maar in veel situaties baat heeft bij explicitering en gezamenlijke verkenning. Wat wordt er precies 'overgegeven', vanuit welk godsbeeld, en met welke effecten? In de interviews verschijnt overgave als een geleidelijk proces waarin ruimte nodig is voor twijfel en worsteling. In termen van handelingsrepertoire beschrijven respondenten vooral: het stellen van open vragen, oordeelloos luisteren, aandacht voor timing, en het maken van ruimte voor emoties (waaronder boosheid en klacht). Ook rituelen, symboliek en klaagtaal komen naar voren als praktijken die kunnen helpen om 'waar het over gaat' concreet te maken. Daarmee blijkt uit het onderzoek dat het ook iets vraagt van de pastor zelf. Professionele zelfreflectie op de eigen verhouding tot kwetsbaarheid, hoop en overgave is essentieel, omdat de wijze waarop een pastor met deze thema's omgaat mede bepaalt welke ruimte er in het gesprek ontstaat. Waar pastores hun eigen kwetsbaarheid zorgvuldig kunnen dragen, verdiept dat de pastorale relatie en scheidt het een veiligere bedding.

Het gesprek met De La Torre, Langberg en Swinton verscherpt het pastorale onderscheidingsvermogen: wanneer overgave taal wordt die onrecht of pijn toedekt (De La Torre), wanneer veiligheid en oog voor waarheid en gerechtigheid eerst nodig zijn voordat overgave mogelijk is (Langberg), en hoe overgave gedragen wordt door gemeenschap en praktijken die helpen lijden te dragen in de spanning van het 'reeds en nog niet' (Swinton).

Tegen deze achtergrond formuleer ik in het volgende deel aanbevelingen die pastores helpen overgave zorgvuldig te herkennen, te verhelderen en te begeleiden, met oog voor zowel haar helpende als belemmerende werking.

5.1. Strategische aanbevelingen voor de pastorale praktijk

Op basis van de analyse van de interviews met pastores en de theologische reflecties op hoop, kwetsbaarheid en overgave, komt een genuanceerd beeld naar voren van hoe overgave functioneert binnen de pastorale praktijk. De pastores benoemen overgave enerzijds als een bron van hoop en vertrouwen, maar signaleren anderzijds ook risico's zoals

passiviteit of vermijding. Deze dynamiek vraagt om een zorgvuldige duiding en begeleiding in pastorale gesprekken.

In dit afsluitende gedeelte wordt deelvraag 4 beantwoord:

Welke conclusies en strategische aanbevelingen volgen uit de bevindingen van deelvraag 3 in het bijzonder met betrekking tot helpende en belemmerende vormen van overgave?

Strategische aanbevelingen voor de pastorale praktijk

In de interviews komt naar voren dat pastores overgave vaak onderscheiden van passiviteit of ontkenning. Overgave wordt dan beschreven als een actieve, bewuste en innerlijk gemotiveerde beweging van toevertrouwen aan God te midden van kwetsbaarheid en lijden. Wanneer 'overgave' echter passief wordt ingevuld, kan dat (functioneel gezien) samenhangen met het uit handen geven van verantwoordelijkheid en het vermijden van emotionele verwerking. Respondenten verbinden daaraan risico's als stagnatie in herstel, belemmerde rouwverwerking en minder emotionele integratie.

Daarnaast is het belangrijk om het godsbeeld van de pastorant te verkennen en bespreken. De perceptie van God als liefdevol en nabij blijkt bepalend voor het functioneren van overgave. Pastores wordt geadviseerd om het godsbeeld van de pastorant te bespreken, vooral wanneer sprake is van overgave in contexten van schaamte of angst. Een straffend of afstandelijk godsbeeld kan overgave problematisch maken en gevoelens van machteloosheid versterken. Door het godsbeeld bespreekbaar te maken, kan pastorale begeleiding bijdragen aan heling en heroriëntatie.

Daarbij verdient met name de spanning rondom Gods soevereiniteit bijzondere aandacht. In pastorale gesprekken komt geregeld naar voren dat mensen worstelen met het idee dat God het lijden heeft toegelaten of zelfs gewild. Wanneer God wordt ervaren als tegenstander of onverschillig tegenover het lijden, kan dit het proces van overgave blokkeren. In zulke gevallen roept overgave geen troost of vertrouwen op, maar angst of wantrouwen. Pastores dienen ruimte te bieden aan zulke existentiële vragen. Het expliciteren van deze spanningen kan mogelijk bijdragen aan een nieuw verstaan van God als dragend aanwezig, ook in de ervaring van afwezigheid.

Een derde lijn uit de interviews betreft overgave als procesmatige beweging en niet als uitkomst. In gesprekken kan overgave geleidelijk en kwetsbaar ontstaan. Respondenten signaleren dat het versnellen of vroegtijdig labelen van 'overgave' in sommige situaties samenvalt met druk of vermijding. Aansluiting bij de taal en het tempo van de pastorant wordt regelmatig als helpend ervaren, met name wanneer twijfel, worsteling of ervaren afwezigheid van God op de voorgrond staat. In die zin wordt overgave door respondenten

eerder benaderd als iets om in mee te bewegen dan als iets om als oplossing te introduceren, ook wanneer Gods afwezigheid sterk wordt ervaren.

Een vierde punt gaat over alertheid op signalen die respondenten verbinden met vormen van overgave die in de praktijk samen kunnen gaan met vermijding of druk. Respondenten noemen dat overgave zich soms als 'vrome' houding manifesteert, terwijl schuldgevoel, angst of zelfbescherming op de achtergrond meespelen. Open vragen en reflectieve gespreksvoering ondersteunen het verkennen van deze dynamiek.

Ten vijfde komt in de interviews naar voren dat rituelen en symbolen overgave kunnen ondersteunen, mits zorgvuldig en afgestemd ingezet. Respondenten noemen praktijken als gebed, schriftlezing, stilte of zalving als middelen die de ervaringsdimensie kunnen verdiepen en houvast kunnen bieden waar woorden tekortschieten. In kwetsbare momenten kan symboliek taal geven aan wat (nog) niet verbaal te verwoorden is. Voorwaardelijk hierbij is een veilige setting en afstemming met de pastoraal.

Ten zesde beschrijven respondenten overgave vaak als relationeel ingebed. Overgave krijgt betekenis in verbondenheid met anderen. In die context ontstaat eerder ruimte voor kwetsbaarheid en voor het samendragen van lijden.

Tot slot wijzen respondenten erop dat dit ook iets vraagt van de pastor zelf. Professionele zelfreflectie op de eigen verhouding tot kwetsbaarheid, hoop en overgave helpt om (bijvoorbeeld) projecties in het gesprek te herkennen. Respondenten verbinden geloofwaardige begeleiding mede aan hoe een pastor zelf met loslaten en begrenzing omgaat. Tegelijk noemen zij dat het tonen van eigen kwetsbaarheid soms helpend kan zijn, mits dit binnen professionele grenzen blijft.

5.2. Vervolgonderzoek

Hoewel dit onderzoek waardevolle inzichten heeft opgeleverd over de betekenis van overgave als religieuze copingstijl in de pastorale praktijk, blijven er belangrijke vragen onbeantwoord die uitnodigen tot verder onderzoek.

Zo is in deze studie gekeken naar de visie van pastores op overgave in pastorale gesprekken, maar het perspectief van de pastoraal zelf is hierin buiten beschouwing gebleven. Daarnaast is gebleken dat het godsbeeld en de persoonlijke geloofsmotivatie een rol spelen in hoe overgave wordt beleefd en functioneert. Dit roept de vraag op hoe deze factoren in de geloofsbeleving van pastoraal samenhangen met helpende of belemmerende vormen van overgave. Hoe hangen specifieke godsbeelden (bv. genadig vs. straffend) samen met helpende en belemmerende effecten van overgave?

Verder ligt er een duidelijke onderzoekopgave in het verkennen van overgave binnen verschillende kerkelijke tradities en culturele contexten. De manier waarop overgave wordt geïnterpreteerd en begeleid, kan namelijk sterk variëren afhankelijk van theologische overtuigingen en pastorale benaderingen. Bovendien verdient de relatie tussen overgave en traumaverwerking nadere aandacht, zeker met het oog op het risico het vermijden en ontkennen van lijden en existentiële crises.

Een ander relevant spoor voor vervolgonderzoek is, tot slot, de vraag hoe de religieuze copingstijl *overgave* functioneel geïntegreerd kan worden in opleidingen voor geestelijke begeleiding en pastoraat. De bevindingen uit dit onderzoek tonen aan dat overgave in pastorale gesprekken zowel helpend als belemmerend kan werken. Het is daarom van belang te onderzoeken op welke wijze studenten effectief getraind kunnen worden in het herkennen en begeleiden van overgave, en welke didactische werkvormen daarin ondersteunend zijn. Vervolgonderzoek kan bijdragen aan de ontwikkeling van onderwijsmodules waarin studenten worden geoefend in het analyseren van pastorale casuïstiek rond overgave, gebruikmakend van zowel psychologische copingmodellen als bijbels-theologische interpretatiekaders.

Bibliografie

Literatuur – Religieuze Coping

Alma, H.A., Pieper, J.S., Uden, M.H.F. van. "When I find myself in times of trouble. Pargament's Religious Coping Scales in the Netherlands." *Archiv für Religionspsychologie* 24 (2003):64-74. Accessed May 3, 2025. <https://repository.ubn.ru.nl/handle/2066/63483>.

Centraal Bureau voor Statistiek. "4 op de 10 Nederlanders hebben angst- of depressiegevoelens." Accessed July 19, 2025. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2024/37/4-op-de-10-nederlanders-hebben-angst-of-depressiegevoelens?>

Clements, Andrea D. & Ermakova, Anna. 'Surrender to God and Stress: A Possible Link Between Religiosity and Health'. In *Psychology of Religion and Spirituality* 4 (2011):93–107. Accessed March 11, 2025. DOI: 10.1037/a0025109.

De dagelijkse standaard. "Persoonlijke ontwikkeling gaat steeds verder door spiritualiteit." Accessed July 19, 2025.

https://www.dagelijksestandaard.nl/economie/persoonlijke-ontwikkeling-gaat-steeds-verder-door-spiritualiteit?utm_.

Encyclopedie.nl. *Nederlandse Encyclopedie*. Accessed 20 October, 2025.

<https://www.encyclo.nl/begrip/ZELFVERLOOCHENING>.

Oudijn-van Engelen, A.L., Jacobs, N., Lataster, J., Nieuw Amerongen-Meeuse van J.C., Seesink, H.J., Schaap-Jonker, H. "De samenhang tussen religieuze copingstijlen en psychische klachten in een christelijke bevolkingsgroep." *Tijdschrift voor psychiatrie* 64 (2022):80-86. Accessed February 7, 2025.

https://www.tijdschriftvoorpsychiatrie.nl/nl/tijdschrift/issue/2022/2/50-12933_De-samenhang-tussen-religieuze-coping-stijlen-en-psychische-klachten-in-een-christelijke-bevolkingsgroep.

Pargament, K.I., Zinnbauer, B.J., Scott, A.B., Butter, E.M., Zerowin, J. en Stanik, P. "Red Flags and Religious Coping: Identifying Some Religious Warning Signs Among People in Crisis." In: *Journal of Clinical Psychology*, Vol.54(1), (1998b):77-89. Accessed February 7, 2025. DOI: 10.1002/(sici)1097-4679(199801)54:1<77: aid-jclp9>3.0.co;2-r.

Pargament, K.I. 1997. *The Psychology of Religion and Coping. Theory, Research, Practice*. New York: Guilford.

Pieper, J. "Religieuze coping: ontwikkelingen, en onderzoek in Nederland," *Psyche & Geloof* 23 (2012):140. Accessed February 7, 2025.

<https://www.psychegeloof.nl/editions/psyche-geloof-23-2012-3>.

Pieper, J., de Vries-Schot, M. R., & Van Uden, M. H. F. "Religious and receptive coping importance for the well-being of Christian outpatients and parishioners." *Archive for the Psychology of Religion*, 34 (2012):173–189. Accessed April 29, 2025.

<https://doi.org/10.1163/15736121-12341241>.

Rosmarin, David H. and Koenig, Harold G. *Handbook of Spirituality, Religion and Mental Health*. Fribourg-Freiburg, Switzerland: Academic Press, 2020.

Schaap-Jonker, H. "Religion is not my field: Een psychologisch perspectief op geloof als betekenisgeving en als relatie." *Radix*, 50 (2) (2024):147–157. Accessed, 18 oktober 2025.

[file:///D:/Downloads/5%20Radix-binnenwerk%2050-2-0624def-5%20\(1\).pdf](file:///D:/Downloads/5%20Radix-binnenwerk%2050-2-0624def-5%20(1).pdf).

Seesink, H.J. "Christelijke psychologie. Onderzoek naar de overgave aan God. Religieuze coping kwadrant." Accessed February 7, 2025. <https://hjseesink.com/>.

Seesink, H., Dusseldorp, Michelle van, Ostafin, Brain D., Schaap – Jonker, H. & Wiers, Reinout W. "Psychometric Properties of the Dutch Surrender to God. Scale: Relationships with Religious Behavior, God. Representation, well-being, and Health." *Journal of Religion and Health* 64 (2024):1399–1418. Accessed May 3, 2025. <https://doi.org/10.1007/s10943-024-02144-y>.

Seesink, H. J., van Schaik, J., Vrijmoeth, C., & Schaap-Jonker, H. "Religieuze coping in de ggz bespreekbaar maken met een kwadrant." *Psyche en Geloof*, 34 (2023):166-181. Accessed May 2, 2025. <https://www.kicg.nl/publicaties/religieuze-coping-in-de-ggz-bespreekbaar-maken-met-een-kwadrant/>.

Shannonhouse, L. R., Davis, E. B., Aten, J. D., Van Tongeren, D. R., Davis, D. E., Hook, J. N., Van Harn, K., & Ballew, M. T. "Spiritual surrender: Measurement of an emic Christian religious coping strategy." *Psychology of Religion and Spirituality* 15 (2023):1–21. Accessed May 6, 2025. <https://doi.org/10.1037/rel0000476>.

Theologische Universiteit Utrecht. *Inhoudelijke richtlijnen voor het maken van een eindschrift voor de MA-CMW*. Utrecht: Theologische Universiteit, 2025.

Wong-McDonald, A. and Gorsuch, Richard L. "Surrender to God: An Additional Coping Style?" *Journal of Psychology & Theology*, 28, No. 2, (2000):149-161. Accessed February 7, 2025. [Doi.org/10.1177/009164710002800207](https://doi.org/10.1177/009164710002800207).

Wong-McDonald, A. en Gorsuch, R.L. "A Multivariate Theory of God Concept, Religious Motivation, Locus of Control, Coping, and Spiritual Well-Being." *Journal of Psychology and Theology*, Vol.32, No.4, (2004):318-334. Accessed February 7, 2025. [Doi/10.1177/009164710403200404](https://doi.org/10.1177/009164710403200404).

Literatuur - Bijbelse en theologische visies

De La Torre, Miguel. 2017. *Embracing Hopelessness*. Minneapolis: Fortress Press.

Houwelingen, R., Kuiper, R., & Kuijvenhoven, A. (Red.). *Hoop. Een kracht die alle nieuw maakt. TU Bezinningsreeks 28*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn Motief, 2024.

Houwelingen, R. van, Kuiper, R., Kuijvenhoven A. van. 2025. *Hoop. Een kracht die alle nieuw maakt*, TU Bezinningsreeks 28. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn Motief.

Langberg Diane. 2015. *Suffering and the Heart of God: How Trauma Destroys and Christ Restores*. Greensboro, North Carolina, Verenigde Staten: New Growth Press.

McGrath, A. E. *Christian theology: An introduction (6th ed.)*. Chichester, West Sussex, UK: Wiley-Blackwell, 2016.

Ouweneel, Willem J. *Evangelisch-Dogmatische Reeks VI – Het heil van God. Ontwerp van een soteriologie* (Heerenveen: uitgeverij Medema, 2010): 119-126.

Snyder C.R. "Hope Theory: Rainbows in the Mind." *Psychological Inquiry*, 13 (2002):249-275. Accessed, 25 November 2025. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1304_01.

Swinton, John. 2007. *Raging with Compassion, Pastoral Responses to the Problem of Evil*. Michigan/Cambridge: Eerdmans PC.

Bijlage 1: Informed Consent Formulier

Titel van het onderzoek:

Tussen kwetsbaarheid en hoop: Overgave als religieuze copingstijl

Een Praktisch-Theologische verkenning van de religieuze copingstijl *overgave*.

Student-onderzoeker: Janine Lemans – Masterstudent Theologie,

Contact: janine.schreuders@student.tuu.nl

Onderwijsinstelling: Theologische Universiteit Utrecht

Begeleider: Egbert Brink, ThD – Theologische Universiteit Utrecht

Contact: Egbert.Brink@tuu.nl

Toelichting voor deelnemers:

Je wordt uitgenodigd om deel te nemen aan een interview in het kader van een masteronderzoek naar de betekenis van overgave als religieuze copingstijl binnen de pastorale gespreksvoering. Het doel van het onderzoek is om te begrijpen hoe de overgave-copingstijl zich manifesteert in pastorale begeleiding en in hoeverre zij voor pastoranten een helpende dan wel belemmerende rol speelt in het omgaan met existentiële crises en lijden.

Door ondertekening verklaar ik het volgende:

- Ik heb informatie ontvangen over het doel en de inhoud van het onderzoek en had de mogelijkheid om vragen te stellen.
- Ik geef toestemming om deel te nemen aan dit onderzoek via een interview.
- Ik begrijp dat mijn deelname vrijwillig is en dat ik mij op elk moment, zonder opgave van reden, kan terugtrekken uit het onderzoek.
- Ik weet dat de gegevens uit het interview anoniem worden verwerkt. Mijn naam en persoonlijke gegevens worden niet genoemd in het onderzoeksverslag of eventuele publicaties.
- Ik geef toestemming voor het maken van een geluidsopname van het interview. Deze opname, de transcriptie en andere interview gerelateerde documenten worden veilig opgeslagen. De opname wordt vernietigd na afronding van het afstudeerproces.
- Ik geef toestemming voor het gebruiken van geanonimiseerde citaten uit het interview in het onderzoeksverslag. De volledige transcriptie wordt niet gepubliceerd en blijft in beheer bij de student-onderzoeker.

Naam deelnemer:

Handtekening deelnemer:

Datum:

Naam onderzoeker (voor ontvangst):

Bijlage 2: Interviewvragen

1. Persoonlijke Ervaring en Achtergrond

- Kunt u iets vertellen over uw achtergrond en hoe u betrokken bent geraakt bij geestelijke begeleiding/pastoraat? (Denominatie, context, ervaring, doelgroep)
- Hoe zou u uw eigen benadering van geestelijk begeleiden omschrijven in relatie tot geloof en spiritualiteit?
- Heeft u zelf momenten ervaren waarin 'overgave' een belangrijke rol speelde in uw eigen geloof of professionele leven?

2. Hoop en Kwetsbaarheid in de pastorale gespreksvoering

- Hoe ervaart u de dynamiek tussen hoop en kwetsbaarheid in uw werk met pastoranten?
- Kunt u een situatie beschrijven waarin hoop op een bijzondere manier tot uiting kwam in de geestelijke begeleiding?
- Wat ziet u als de grootste uitdaging in het begeleiden van mensen die zich diep kwetsbaar voelen of zelfs hun hoop hebben verloren?

3. Overgave als copingstijl

- Hoe zou u 'overgave' definiëren binnen de context van uw geestelijke begeleiding?
- Op welke manier spelen bijbelse principes een rol bij het herkennen van de religieuze copingstijl overgave?
  - Zijn er specifieke Bijbelteksten die pastoranten zelf aanhalen wanneer ze spreken over loslaten of overgeven aan God?
  - Wat valt u daarin op?
- Wat denkt u dat de grootste misvattingen zijn over 'overgave' als copingstijl?
- Wat zou u als positieve en negatieve religieuze coping omschrijven?
- Hoe gaat u om met cliënten die moeite hebben met overgave aan God, bijvoorbeeld door twijfel, boosheid of een gevoel van verlatenheid?

4. Toekomstperspectief en reflectie

- Op welke wijze zou de benadering van geestelijke begeleiding ten aanzien van het bespreekbaar maken van hoop en kwetsbaarheid bij cliënten veranderd of verbeterd kunnen worden? Wat zijn uw gedachten hierover?
- Welke adviezen zou u geven aan collegae of toekomstige geestelijke begeleiders die willen leren hoe ze pastoranten kunnen begeleiden in 'overgave'?
- Hoe kunnen christelijke gemeenschappen beter omgaan met kwetsbaarheid en overgave, zowel in individuele begeleiding als in bredere pastorale zorg?
- Wat vindt u belangrijker in uw hulpverlening: mensen helpen hoop terug te vinden, of hen begeleiden in overgave aan een situatie die misschien niet verandert?
- Hoe ziet u de rol van gebed en geloofspraktijken in het proces van 'overgave' en herstel?